

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

HISTORIE TĚŽBY ANTRACITU A LIGNITU
NA ČESKOBUDĚJOVICKU
KOMPARACE Z POHLEDU HOSPODÁŘSKÝCH
A SOCIÁLNÍCH DĚJIN

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Karel Petrášek

Studijní obor: Historie – Anglický jazyk a literatura

Ročník: 3.

2017

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz. Provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 25. července 2017

.....

Karel Petrášek

Rád bych poděkoval vedoucímu této práce PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a podněty při psaní této práce. Poděkování patří také pracovníkům Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu v Českých Budějovicích za pomoc při studiu archivních podkladů, ze kterých tato práce čerpá. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat Petru Čalounovi z archivu Sokolovské uhelné za ochotu a pomoc při prohlížení tamních archiválií a map a také své rodině za podporu.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na historický vývoj uhelného průmyslu na Českobudějovicku v první polovině 20. století. Práce je rozdělena do třech částí. První popisuje pomocí dostupné literatury vznik uhelných ložisek v českých zemích. Je zde popsána struktura jihočeských ložisek a kvalita místního uhlí: antracitu a lignitu. Druhá část analyzuje vývoj uhelného hospodářství v českých zemích a uhelnou těžbu na jihu Čech do konce 19. století. Poslední je zaměřena na historii třech konkrétních těžebních oblastí, kde se dolovalo uhlí v průběhu první poloviny 20. století. Jedná se o obce Kamenný Újezd, Mydlovary a Lhotice. Studie se zabývá dějinami jednotlivých místních důlních podniků, rozebírá problémy, se kterými se doly potýkaly. Věnuje se i sociálním podmínkám zaměstnanců. Zjištěné poznatky jsou komparovány se situací v jiných českých uhelných oblastech.

Klíčová slova: jižní Čechy, Českobudějovicko, těžba uhlí, antracit, lignit, geologie, montánní dějiny

Abstract

The bachelor's thesis focuses on the historical development of coal industry in Českobudějovicko region during the first half of 20th century. The work is divided into three parts. In the first part, the author focuses on the creating of coal deposits in Czech lands with usage of the available literature. he also describes South Bohemian deposits and quality of local kinds of coal: anthracite and lignite. The second part deals with the development of Czech coal industry. The work focuses on South Bohemian coal mining industry until the end of 19th century. The last part is dedicated to the history of three mining locations where coal was mined during the first half of 20th century. These locations are Kamenný Újezd, Mydlovary and Lhotice. While dealing with these locations the thesis focuses on local mines' history, analyzes the problems they struggled with and social conditions of their employees. The results are then compared with situation in other Czech coal mining regions.

Key words: South Bohemia, Českobudějovicko, coal mining, anthracite, lignite, geology, montane history

Obsah

1	Úvod	8
2	Metodika a metodologie	9
2.1	Prameny.....	11
2.2	Literatura	14
2.3	Vymezení pojmu „Českobudějovicko“	17
3	Vznik uhelných ložisek v Čechách a na Českobudějovicku	20
3.1	Českobudějovická a třeboňská pánev	22
3.2	Antracitová sloj v Blanické brázdě	25
4	Uhelné hospodářství v českých zemích do roku 1948	28
4.1	Uhelný průmysl na Českobudějovicku	30
5	Lignitové doly u Kameného Újezda	34
5.1	Těžba od druhé poloviny do konce 19. století	34
5.2	Těžba na začátku 20. století	36
5.3	Problémy dolů v Kamenném Újezdě	38
6	Důl Svatopluk v Mydlovarech	43
6.1	Přípravné práce.....	43
6.2	První roky pravidelné těžby	45
6.3	Provoz po roce 1924.....	50
7	Antracitové doly Etna u Lhotic	53
7.1	Počátky těžby u Lhotic	53
7.2	Důlní provoz.....	55
7.3	Finanční problémy dolů	59
7.4	Dopad válečného hospodářství	61
7.5	Obnovení těžby po skončení druhé světové války	63
8	Závěr	65
8.1	Kamenný Újezd.....	65
8.2	Mydlovary	66
8.3	Lhotice.....	67
9	Seznam pramenů a literatury	69
9.1	Prameny.....	69
9.2	Literatura	69
9.3	Internet	71
10	Seznam zkratk	72
11	Seznam příloh	74

11.1	Tabulky	74
11.2	Grafy	75
11.3	Mapy	76
11.4	Obrázky a fotografie	76
12	Přílohy	77
12.1	Tabulky	77
12.2	Grafy	98
12.3	Mapy	107
12.4	Obrázky a fotografie	112

1 Úvod

Jihočeský kraj je z hlediska národního hospodářství spojen hlavně se zemědělskou výrobou. Rostlinná výroba je zaměřena na pěstování nenáročných obilovin, olejnin a brambor. Živočišná výroba je orientována na chov skotu a prasat. Vzhledem k velkému počtu vodních ploch je typickým odvětvím rybníkářství a s ním spojený chov vodní drůbeže. Průmyslová výroba převážně navazuje na zemědělství. Tvoří ji z největší části potravinářství. Vzhledem k rozsáhlé ploše lesů se zde rozvinul i dřevařský průmysl poskytující historicky nejstarší energetickou surovinu.

Podstatně významnější energetická surovina je však uhlí. Těžba uhlí na Českobudějovicku probíhala v nesrovnatelně menším měřítku než např. na Mostecku, Sokolovsku, Kladensku nebo Ostravsku. I tak ale měla zdejší uhelná těžba svá specifika a byla pro zdejší region důležitá. Hlavním rysem této těžby byl kontrast mezi druhy těženého uhlí. Na Českobudějovicku se těžil lignit, což je nejméně kvalitní hnědé uhlí, a antracit, který patří mezi jedny z nejkvalitnějších druhů uhlí černého. I přesto, že objem produkce těchto surovin byl nízký, ze sociálního hlediska se stal zdrojem obživy pro několik set lidí.

Jedním z důvodů, který vedl k výběru tématu bakalářské práce, byl důvod osobní, obdiv k hornickému řemeslu a jeho náročnosti pro lidský faktor. Dělníci vykonávající toto řemeslo byli nuceni stovky metrů pod povrchem čelit řadě nebezpečí. Výsledek jejich práce však tvořil základ hospodářství státu.

Dalším podnětem byla blízkost těžební lokality vzhledem k mému bydlišti. Část obce Kamenný Újezd dostal název „Na Dolech“ v souvislosti právě s místní těžbou.

Poslední důvod, který ovlivnil můj výběr, byl fakt, že jižní Čechy nejsou spojeny v povědomí převážné většiny obyvatel s uhelnou těžbou.

2 Metodika a metodologie

Drahé kovy, tuha a rašelina jsou mnohem typičtější suroviny pro český jih, proto bych rád ve své práci poukázal na skutečnost, že i tady probíhala také uhelná těžba. Nalezneme zde řadu lokalit, kde se uhlí nacházelo v relativně větším množství a bylo i těženo. Na Českobudějovicku se získával lignit, což je nejméně kvalitní hnědé uhlí a antracit, který naopak patří k nejhodnotnějším druhům černého uhlí.

Bakalářská práce se bude věnovat dějinám uhelného hospodářství s přihlédnutím k sociálním aspektům. Dějiny hornictví mají dlouholetou tradici, která se datuje k roku 1546, kdy Georgius Agricola vydává své dílo *De veteribus et novis metallis*. Jedním z prvních autorů, kteří uvedli hornictví do širšího povědomí v českých zemích, byl J. A. Komenský v publikaci *Orbis Pictus* (1658). Později dějiny českého hornictví také podpořily národní obrození titulem *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke* Kašpara Maria ze Šternberka.¹

Historii hornictví lze dělit podle přírodně technického hlediska na dějiny rudného dolování, dějiny uhelného dolování a také na dějiny těžby ropy a zemního plynu. Dále lze také tyto dějiny členit na dějiny důlní těžby, dějiny důlního práva a na vývoj sociálně politických poměrů v hornictví.²

Výzkum báňské historie je významný hned z několika důvodů. Studium historie tohoto odvětví a analýzu nebezpečí vyplývajícího z poddolování je možné využít v současné praxi pro účelné nasazení vrtných a těžkých báňských prací a pro geologický průzkum ložisek. Historický výzkum může dále pomoci s otvírkou dříve zavřených dolů pro těžbu nerostných surovin. Poslední možností aplikace bádání je kulturní funkce, díky které je veřejnost informována o těžbě v dané lokalitě.³ Nebezpečí poddolování v jednotlivých oblastech díky povrchové těžbě lignitu a zasypání dolů Etna na konci 40. let 20. století nehrozí. Nemá ani pravděpodobné, že by došlo na Českobudějovicku k obnově uhelné těžby, jelikož českobudějovická uhelná ložiska jsou v dnešní době

¹ Zdeněk JINDRA a kol., *Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin*, Praha 1997, s. 57-59. Srov. Georgius AGRICOLA, *De re metallica libri XII*, Bazilej 1556; Georgius AGRICOLA, *Dvanáct knih o hornictví a hutnictví* (B. JEŽEK a J. HUMMEL – český překlad), Praha 1933; Georgius AGRICOLA, *Dvanáct knih o hornictví a hutnictví*, Praha 1975; Jaroslav FOLTA – Jirí MAJER - Miloš ZÁRYBNICKÝ, *Georgius Agricola*, Praha 1994.

² Tamtéž, s. 60.

³ Ladislav JANGL, *České hornické právo a báňská historie. Metodika báňsko-historického výzkumu*, Praha 2009, s. 6-8.

vytěžena.⁴ Bakalářská práce se tedy zaměřuje na kulturní úlohu báňské historie, čímž spadá také do sféry hospodářských a sociálních dějin.

Cílem této práce je primárně se zaměřit na dějiny důlní těžby na Českobudějovicku a zohlednit sociální poměry zaměstnanců ve sledovaných lokalitách. Pro vlastní analýzu byly zvoleny tři těžebně nejvýznamnější oblasti v okolí dnešního krajského města: Kamenný Újezd, Mydlovary, Lhotice. Časové období analýzy je zvoleno s ohledem k důležitým změnám v těchto lokalitách. Sledované období lze rozdělit do třech hlavních etap. První je vymezena přelomem 19. a 20. století a koncem první světové války, tedy rokem 1918. Další časový úsek je ohraničen roky 1918 a 1938; začíná vznikem samostatného Československa a končí Mnichovskou dohodou. Poslední je desetileté období, od roku 1938 do komunistického vítězství v únoru 1948.

Rámcově se práce snaží odpovědět na tyto otázky:

- 1) Jaký byl význam jednotlivých ložisek?
- 2) Jakým problémům musely důlní podniky čelit?
- 3) Co tvořilo pracovní náplň zdejších horníků a jaké byly jejich sociální poměry?
- 4) Jaké faktory měly vliv na rozvoj nebo případný útlum těžby?

Řešení první otázky je nutné hledat v literatuře s geologickou tematikou vznikající již v době před nebo v průběhu aktivity důlních závodů. Takto získané poznatky je nutné konfrontovat i s prameny, které se k důlním závodům váží a s moderní literaturou s geologickou tematikou. Při studiu literatury vzniklé v meziválečných letech je zřejmé, že politici v nově vzniklém Československu si uvědomovali konkurenceschopnost českobudějovické a třeboňské uhelná pánve vzhledem k mostecké nebo sokolovské. Jihočeské pánve však obsahovaly značné strategické zásoby paliva, které bylo možné využít. Každý z dolů byl aktivní během některého ze dvou velkých válečných konfliktů, které v první polovině 20. století postihly Evropu, dá se tak předpokládat, že v těchto časech význam daných lokalit značně rostl.

Pro studium lze využít prameny, které vznikaly přímo během aktivity dolů. Ačkoliv často tyto zdroje obsahují jasná fakta je třeba dané informace správně interpretovat. Do pramenů můžeme zařadit důlní deníky a pamětní knihy, ve kterých jsou zachyceny, kromě prohrěšků proti báňským předpisům, také pracovní postupy,

⁴ Jaromír STARÝ a kol., *Surovinové zdroje České republiky. Nerostné suroviny (Statistické údaje do roku 2009)*, Praha 2010, s. 165-181.

počty zaměstnanců, závady na dolech apod. Z těchto pramenů se dá i částečně popsat každodenní pracovní náplň horníků a její rizika.

S hornickou historií je spojené i studium důlních map a plánů, ze kterých jsou některé vybrané v příloze. Zde je nutné vysvětlit pojem dolová míra. Tato plošná jednotka určuje velikost území pronajaté na určitou dobu od státu, kde byla povolena těžba. V uhelném hornictví se uplatňovaly tzv. velké dolové míry, které mohly být jednoduché nebo dvojitě. Tyto míry byly zavedeny patenty z let 1805 a 1819. Do rakouského horního zákona byly začleněny v roce 1854, kdy se začaly využívat i při těžbě ostatních ložisek. Plocha jednoduché míry tvořila obdélník o rozloze 45 116 m². Kratší strana nesměla mít menší délku než 106 m.⁵

V rámci analýzy pramenů a následné interpretace výsledků, je třeba počítat i s řadou úskalí z oblasti metrologie a numismatiky. Příkladem jsou staré váhové jednotky. U této míry je v literatuře uveden většinou vídeňský cent nebo centér a později metrický cent.⁶ Množství vytěženého uhlí je výhodné pro lepší názornost převést na tuny. Vídeňský cen vážil 56 kg. Protikladem je metrický cent, jehož hmotnost byla 100 kg.⁷

Z dalších je třeba řešit otázku měny, používanou ke konci 19. století v oběhu Rakouska-Uherska (dále pouze R-U). Při srovnání cen dřeva a uhlí jsou v literatuře uvedeny ceny dřeva v hodnotách rakouské měny (1857-1892), kdežto dobová statistika uvádí ceny již v měně korunové, zavedené po roce 1892. „*Poměr k rakouské zlatkové měně byl vyjádřen vztahem 1 zl.r.č. = 2 K, přičemž počítání v tomto přepočtu bylo povoleno až do roku 1905.*“⁸ V pozdějším období už není nutné měnu převádět.

Z výše uvedeného je zřejmé, že pro bakalářskou práci je třeba využít celou řadu pramenů a odborné literatury.

2.1 Prameny

Práce vznikla na základě archiválií ze třech zdrojů: Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOkA České Budějovice) a Archiv Sokolovské uhelné v Sokolově (dále jen Archiv SU Sokolov). V rámci těchto třech archivů je nutné, obzvláště při sepisování kapitoly o dolech Etna ve Lhoticích, vhodně sestavit jednotlivé informace vzniklé při analýze. Současně je

⁵ L. JANGL, *České hornické právo*, s. 54.

⁶ Metrická soustava byla v Rakousku-Uhersku zavedena zákonem z 23.7. 1871.

⁷ Ivan HLAVÁČEK a kol., *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002, s. 173.

⁸ Tamtéž, s. 457-461.

třeba použít i údaje z dobových statistik, které ilustrovaly ekonomický vývoj daných těžebních lokalit.

Samotná pramenná základna se dá rozdělit na dvě kategorie: vydané statistické prameny a prameny nevydané. Z vydaných statistických pramenů jsou tady zastoupeny dvě statistické ročenky. První z nich jsou *Zprávy zemského statistického úřadu Království českého*.⁹ Z této zdroje je pro práci nepostradatelná statistika uhelné výroby, pro porovnání ostatních uhelných pánví v českých zemích s českobudějovickou¹⁰. I když tato statistika nepokrývá celou první časovou etapu práce, poskytuje zajímavý přehled vývoje zdejší těžby od druhé poloviny 19. století. Je třeba podotknout, že názvy pánví se oproti současně používaným liší. Mostecká pánev je ve statistice označena jako „Teplicko-Mostecko-Chomutovská“ a sokolovská uhelná pánev je zde uvedena jako „Loketsko-Falknovská“.

Druhým statistickým zdrojem jsou *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé*. Z těchto velice obsáhlých statistických ročenek byly vybrány dvě části s názvem *Statistika hornických mezd* a *Výrobní statistika hornická, hutnická, koksoven a briketáren*. Edice tohoto pramenu prošla v roce 1925 formátovými změnami, jejichž následkem byla změna sledovaných dat a jejich prezentační formy. Z tohoto důvodu jsou údaje, které poskytuje tento pramen, použity pouze od roku 1925. Tento zdroj končí statistickou ročenkou pro rok 1937. Později byla statistická ročenka publikována až v roce 1945, ze kterého poskytuje velice zevrubnou analýzu pro válečná léta. I zde došlo ke změně jmen hnědouhelných pánví. Mostecká pánev je zde uvedena jako „Severočeská hnědouhelná pánev“ a sokolovská jako „Falknovsko-Loketská.“

Tyto ročenky publikované mezi roky 1926 a 1945 jsou hlavně využívány ke komparaci stavu důlních podniků v Mydlovarech a Lhoticích s oblastmi s dobře rozvinutým těžebním hospodářstvím. Problémem tohoto pramenu je ale jeho relativní nepřesnost v oblasti sociálních statistik hornictva. Oba uvedené doly byly zařazeny do kategorie „Ostatní hnědouhelné/kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“ Z tohoto důvodu zde dochází ke zkreslení dat týkajících se otázky mezd, odpracovaných hodin a počtu horníků. V rámci studia všech těchto vydaných pramenů byly sestaveny tabulky a grafy uvedené v příloze spolu s několika tabulkami, které byly převzaty z literatury. Bakalářská práce se pak ve své argumentaci odkazuje přímo na

⁹ Jan MACHALICKÝ, *Zprávy zemského statistického úřadu Království českého. Statistika výroby uhlí v Království českém za léta 1880, 1885, 1890 až 1907 (z části za léta 1872 až 1907)*, Praha 1909.

¹⁰ V pramenech a starší literatuře je uváděna pouze jako budějovická.

tyto tabulky, a ne na pramen, podle kterého byly vytvořeny. U každé tabulky v příloze je samozřejmě uveden zdroj, odkud pochází.

Druhou skupinu pramenů jsou prameny nevydané. Prvním druhem tohoto zdroje jsou důlní deníky. Deníky obsahují zápisy z inspekcí, vyšetřování úrazů a žádosti o rozšíření inventáře dolů, týkající se výzbroje horníků nebo strojového parku. Obzvláště podrobný je důlní deník Mydlovarského dolu,¹¹ kde jsou uvedeny také podrobnosti o stylu těžby, přesné počty zaměstnanců a jejich platy. Díky těmto deníkům bylo možné popsat obsah denní pracovní náplně dělníků ale i jejich sociální poměry. Deníky jsou uloženy převážně v SOA Třeboň ve fondu Revírní báňský úřad České Budějovice (dále jen RBÚ České Budějovice),¹² dále pak v SOKA České Budějovice ve fondu Antracitový důl Lhotice a také v Archivu SU Sokolov ve fondu České lignitové závody Mydlovary (dále jen ČLZ Mydlovary).

Shrnutí historie antracitových dolů ve Lhoticích představuje jeden z největších přínosů této práce. K jejímu popsání se ovšem nepoužije pouze důlní deník. Fond Národohospodářský sbor jihočeský Praha (dále jen NSJ Praha)¹³ obsahuje studie k místní důlní těžbě a vnitřní korespondenci, která potvrzuje problémy dolů ve svých počátcích ve 30. letech 20. století. Důležitý je také posudek Ing. JUDr. Františka Pavlišty, sepsaný v dubnu roku 1934 a detailně popisující vzhled a stav dolů, finanční investice, ale i samotné těžební práce. Složka s archiváliemi vzniklých při antracitových dolech je uložena v kart. č. 30, inv. č. 119, sign. III B 5c.

V archivu SU se nachází značné množství dokumentů a archiválií, které se týkají lignitových závodů v Mydlovarech. Pro tuto práci nejdůležitější je však pamětní kniha¹⁴ a složka pod inventárním číslem (dále jen inv. č.) 36, která obsahuje právní základy k zastavení dolů Etna. Díky informacím v této složce je možné analyzovat poslední roky existence lhotických antracitových dolů, o kterých se jiné prameny nebo literatura nezmiňují.

¹¹ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹² Revírní báňský úřad existoval v Českých Budějovicích od roku 1872 do roku 1943. Od roku 1943 spadaly jižní Čechy pod správu Revírní báňský úřad v Plzni až do roku 1954, kdy vykonávání horní správy v jižních Čechách připadlo Obvodnímu báňskému úřadu pro území krajů Plzeňského a Jihočeského v Plzni; Jiří KOPÁČEK a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998, s. 164.

¹³ NSJ Praha byl spolek, který pracoval pro hospodářské povznesení jižních Čech. Tento spolek existoval od roku 1925 do roku 1941.; Jiří DVORÁK, *Vývoj hospodářství jihočeského regionu v meziválečné době 1918-1939* (z pohledu Národohospodářského sboru jihočeského). Praha, 2002.

¹⁴ Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary inv. č. 1.

Posledním z nevydaných pramenů jsou obecní kroniky. Ty jsou archivovány v SOKA České Budějovice. Hledání informací v kronikách velice usnadňuje jejich kompletní digitalizace. V této práci je možné využít i Kroniku obce Lhotice,¹⁵ která končí rokem 1939. Autor zde stručně zaznamenal počáteční roky těžby, ovšem pouze do roku 1934. Druhou archiválií je Kronika obce Kamenný Újezd.¹⁶ V ní je zpětně kronikářem vylíčena historie zdejší lignitové těžby v letech 1948 a 1949. Tento popis je bohužel z velké části založen na vyprávění místních pamětníků a v některých případech se dokonce neshoduje s odbornou literaturou. Toto „vyprávění“ je neucelené a autor má tendence odbíhat od tématu. Za důvěryhodný může být považován závěr jeho popisu, neboť kronikář přiznává, že v průběhu první světové války na dolech sám pracoval. Z výše uvedených důvodů práce čerpá z této kroniky jen několik informací.

2.2 Literatura

Rámcově spadá bakalářská práce do metodologie hospodářských a sociálních dějin. Základ pro výzkum v tomto oboru historie tvoří šest publikací. První dvě z nich, *Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin I*¹⁷ a *Problematika dělnictva v 19. a 20. století I. Bilance a výhledy studia*,¹⁸ poskytují teoretický úvod do metodologie výzkumu. Dalším zdrojem jsou zde tři obecné publikace, které se zabývají přímo hospodářským a sociálním vývojem na našem území v rozsahu od druhé poloviny 19. století až do vzniku České republiky. Nejobsáhlejší z těchto prací jsou *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*,¹⁹ dále pak publikace *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*²⁰ a také dvoudílný *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*.²¹ Poslední tři jmenovaná díla vznikla až po roce 1993, z čehož vyplývá, že se v nich již neprojevuje vliv marxistické metodologie a výpovědní hodnota těchto knih je tedy nezkreslena.

Literatura, která se váže ke geologickému uspořádání českobudějovických uhelných ložisek, je zastoupena dvěma publikacemi *Geologická minulost České*

¹⁵ SOKA České Budějovice, Fond Archiv obce Lhotice.

¹⁶ SOKA České Budějovice, Fond Místní národní výbor Kamenný Újezd.

¹⁷ Zdeněk JINDRA a kol., *Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin*, Praha 1997.

¹⁸ Stanislav KNOB – Tomáš RUCKI (edd.), *Problematika dělnictva v 19. a 20. století I. Bilance a výhledy studia*, Ostrava 2011.

¹⁹ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 I-II*, Brno 2004, 2009.

²⁰ Ivan JAKUBEC a kol., *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, Praha 2008.

²¹ Karel PŮLPÁN, *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 I-II*, Praha 1993.

republiky²² a *Uhlonosné pánve a ložiska černého a hnědého uhlí České republiky*.²³ První z těchto prací nabízí přehledný obecný pohled na vznik a vývoj Českého masivu. Druhá publikace se podrobněji zaměřuje na jednotlivá ložiska uhlí. V neposlední řadě jsou zde uvedeny i rozborů vzorků surovin a stručná historie jejich těžby. Dále je ještě nutné zmínit publikaci *Jihočeská vlastivěda. Neživá příroda*.²⁴ Nelze opomenout ani články z periodik. Z moderních je to krátký článek z časopisu *Minerál*,²⁵ který nabízí i velice stručnou historii dolů Etna. Ten spolu s článkem Václavem Vondry v Jihočeském sborníku historickém (dále jen JSH)²⁶ poskytují malý literární základ o tomto dole. Další dva citované vznikly již ve sledovaném období těžby. Jsou jimi *Jihočeské lignity*²⁷ z roku 1921 a *Geologická stavba a nerostné bohatství jižních Čech*²⁸ z roku 1937.

Literatura o obecné hornické historii je v této práci zastoupena články Jiřího Majera *Hornictví rudné, Hornictví uhelné* uvedených ve sborníku *Technické památky* z roku 2002,²⁹ dále pak publikacemi *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do roku 1880*.³⁰ Montánní dějiny byly pro historiky během komunistického režimu oblíbeným tématem. Z tohoto období kromě výše zmíněné publikace je možné využít např.: *Přehledné dějiny československého hornictví*,³¹ *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914)*,³² *Technika českých a slovenských dolů v průběhu dějin*³³ nebo časopis *Studie z dějin hornictví* vydávaný Národním technickým muzeem Praha. U prací vzniklých v letech 1948 až 1989 je nutné přihlížet k ideologii tehdejší doby a podle toho tyto poznatky správně interpretovat. Důležitá je konfrontace dat s prameny z důvodu možného zkreslení. Metodologické a metodické podklady pak

²² Ivo CHLUPÁČ, *Geologická minulost České republiky*, Praha 2002.

²³ Jiří PEŠEK – Martin SIVEK, *Uhlonosné pánve a ložiska černého a hnědého uhlí České republiky*, Praha 2012.

²⁴ Stanislav CHÁBERA a kol., *Jihočeská vlastivěda. Neživá příroda*, České Budějovice 1985.

²⁵ Václav PAVLÍČEK., *Z historie těžby antracitu československého permokarbonu*, *Minerál* 7, 1999, s. 397-398.

²⁶ Václav VONDRA, *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*. *JSH* 32, 1963, s. 110-125.

²⁷ Alois NOVÁK, *Jihočeské lignity*. *Hornický věstník* 1921, s. 116-259.

²⁸ Jan STEJSKAL – Josef WOLDŘICH, *Geologická stavba a nerostné bohatství jižních Čech*, in: J. STOCKÝ (ed.), *Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský, sociální vývoj a stav. Program regionální práce*, Praha 1937.

²⁹ Jiří MAJER, *Hornictví rudné, Hornictví uhelné*, in: H. HLUŠIČKOVÁ a kol., *Technické památky*, 1. díl, A-G, Praha 2002, s. 87-128.

³⁰ Ludmila KÁRNÍKOVÁ., *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do roku 1880*, Praha 1960.

³¹ Jan KOŘAN, *Přehledné dějiny československého hornictví. Díl 1*, Praha 1955.

³² Jiří MATĚJEČK., *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914)* Praha 1984.

³³ Jiří MAJER – Jan ČÁKA, *Technika českých a slovenských dolů v průběhu dějin*, Příbram 1971.

ke studiu těchto dějin je možné získat z již citované publikace *České hornické právo a báňská historie*.³⁴

Dějiny jihočeského uhelného hornictví nejsou shrnuty v žádné obecné publikaci. Jsou popsány články otištěnými v JSH a v krátké studii o dolech v Kamenném Újezdě.³⁵ Hlavním z těchto článků je již zmíněné *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*.³⁶ Tato publikace se bohužel podrobně nevěnuje oblasti Lhotice a Mydlovary. Těžba v Mydlovarech je popsána Petrem Beranem v článku *Historie Českých lignitových závodů Mydlovary*.³⁷ Pro těžbu v Mydlovarech je důležitá bývalá tepelná elektrárna. O ní je zmínka v článku, který byl publikován v JSH roku 1980 pod jménem *Problému elektrifikace jižních Čech po první světové válce*.³⁸ Ke studiu je možné využít i práci *Českobudějovická teplárna. Od elektrárny a vozovny tramvají k modernímu podniku*.³⁹

Významné jsou pro historickou analýzu také naučné slovníky. V pramenech se objevují názvy typické pro hornický průmysl. Pro tyto účely lze využít *Hornický slovník*,⁴⁰ *Technický slovník naučný*⁴¹ nebo *Ottův slovník naučný nové doby*.⁴²

Poslední dvě publikace, o kterých je třeba se zmínit, se váží k průmyslové a hornické kultuře. První z nich je německy psaná *Industrie Kultur Mühlviertel Waldviertel Südböhmen. Reisen im Grenzland*⁴³ hodnotící průmyslovou kulturu v jižních Čechách a Horním a Dolním Rakousku. Druhá, s názvem *1 300 m pod zemí*,⁴⁴ popisuje hornickou kulturu z okolí Příbramska v rámci příběhu o Toníku Zurčanovi.

Bakalářská práce čerpá i z internetových stránek www.hornictvi.info. Tento zdroj uvádí celou řadu informací ohledně jednotlivých těžebních oblastí v českých zemích, dobové fotodokumentace a technických aspektů hornického řemesla (způsobů těžby, mechanizace apod.).

³⁴ Ladislav JANGL, *České hornické právo a báňská historie. Metodika báňsko-historického výzkumu*, Praha 2009.

³⁵ Roman LAVIČKA, *Lignitové doły v Kamenném Újezdě*, Rudolfov 1995.

³⁶ Václav VONDRA, *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*. JSH 32, 1963, s. 110-125.

³⁷ Petr BERAN, *Historie Českých lignitových závodů Mydlovary*, JSH 84, 2015, s. 276-290.

³⁸ Vladimír DUBSKÝ, Milan KRÝDL, *K Problému elektrifikace jižních Čech po první světové válce*, JSH 49, 1980, s. 246-254.

³⁹ Milan BINDER – Jan SCHINKO, *Českobudějovická teplárna. Od elektrárny a vozovny tramvají k modernímu podniku*, České Budějovice 2014.

⁴⁰ Ladislav JANGL, *Hornický slovník*, Příbram 1986.

⁴¹ *Technický slovník naučný*, Praha 2004.

⁴² Bohumil NĚMEC (ed.), *Ottův slovník naučný nové doby I-XII*, Litomyšl 2002.

⁴³ Andrea KOMLOSÝ (hg.), *Industrie Kultur Mühlviertel Waldviertel Südböhmen. Reisen im Grenzland*, Wien 1995.

⁴⁴ Rudolf F. VOJÍŘ, *1300 m pod zemí*, Praha, b. d. (asi 1939-1940).

2.3 Vymezení pojmu „Českobudějovicko“

Posledním důležitým bodem, který je nutné vysvětlit v této kapitole, je zkoumaná lokalita. Pojem „Českobudějovicko“ není oficiálním názvem geografické oblasti nebo regionu. Zde se objevuje jistá nejasnost v přesném určení regionu, což potvrzuje i existence obdobných názvů typických pro jih Čech jako jsou Novohradsko, Písecko, Tábořsko atd.⁴⁵ Tyto názvy představují „neurčitý opis postihující jistou, více či méně, tušenou sounáležitost s určitým střediskem.“⁴⁶ Jedná se tedy o oblast, která obklopuje město – středisko – České Budějovice. Tento region však není oficiálně definován a v rámci výzkumu je tedy nutné, jej přesněji určit.

Při pohledu na mapu, kde jsou vyznačena místa těžby, je zřejmé, že všechny lokality spadají dnes převážně do okresu České Budějovice. Na okresy byla Česká republika rozdělena mezi léty 1993 a 1999. Z počátku do roku 1995 to bylo 75 okresů a v roce 1996 přibyl 76. okres Jeseník. Od 1. ledna 2000 byla uzákoněna nová větší samosprávná jednotka - kraj.⁴⁷ V tomto roce byl kraj, jako územní i správně-samosprávná jednotka, znovu obnoven. Okresy zrušeny nebyly, ale staly se z nich pouze územní jednotky bez správní působnosti okresních úřadů.⁴⁸

„V souvislosti s rozsáhlou reformou správního systému České republiky, uváděnou do praxe postupně od roku 2000, bylo rozhodnuto o likvidaci okresních úřadů k datu 31. prosince 2002. Část agendy přebírá nově zřízený Krajský Úřad Jihočeského kraje, část přechází na tzv. pověřené obce.“⁴⁹

Z jedné strany lze říci, že pojem „Českobudějovicko“ je možné chápat, jako oblast okresu České Budějovice, z druhé strany však členění správních celků v jižních Čechách prošlo od počátku 20. století značným vývojem. Ten je nutné alespoň stručně popsat. Proměny v územní samosprávě ovlivňují oblast výzkumu této bakalářské práce. Každý z dolů, na které se práce zaměřuje, byl provozován v jiné územně-správní etapě dějin našeho státu. Díky tomu můžeme první polovinu 20. století rozdělit do několika částí zahrnujících změny státních útvarů na našem území. Tyto etapy tak odrážejí i vývoj v oblasti obecní i okresní samosprávy sledované důlní lokality.

⁴⁵ J. DVOŘÁK, *Jižní Čechy jako region*. Historická geografie 32, 2003, s. 136.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2006, s. 139.

⁴⁸ Jaromír KARPÍŠEK, *Vývoj územního uspořádání veřejné správy v jižních Čechách od poloviny 19. století do současnosti*, České Budějovice 2010, s. 36.

⁴⁹ Daniel KOVÁŘ, *Okres České Budějovice 1850-2002. Z historie státní správy a územní samosprávy*, České Budějovice 2001, s. 16.

První období je ohraničeno koncem 19. století a vznikem Československa. V rámci R-U byly jižní Čechy od roku 1868 rozděleny, po zrušení krajů, do jednotlivých politických okresů, které byly dále členěny na soudní okresy.⁵⁰ Tehdejší politický okres České Budějovice byl rozdělen na 4 soudní okresy (České Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Lišov a Trhové Sviny). Oblast důlní těžby sledovaná v této době spadala do prvních třech jmenovaných soudních okresů.

Po vzniku samostatného Československa 28. října 1918 nedošlo k větším změnám v územní samosprávě českých zemí. Tzv. recepční zákon z roku 1918 „*ve článku 2 a 3 potvrzoval nadále platnost stávajících zákonů a tím i kontinuitu státní správy.*“⁵¹ K další úpravě došlo 29. února 1920, kdy vchází v platnost spolu s novou ústavou i župní zákon. „*[Ten] zavedl župní zřízení na celém území Československa, realizovalo se však jen na Slovensku, kde bylo zřízeno šest nových žup, dvě města s regulovaným magistrátem a okresy. Na Podkarpatské Rusi zůstalo v platnosti staré uherské župní zřízení. V českých zemích se země členily na původní předválečné politické okresy. Podle zákona o organizaci politické správy z roku 1927 vstoupilo 1. prosince 1928 v platnost nové územní členění, ustanovující zemi Českou, sloučením Moravy a Slezska zemi Moravskoslezskou, zemi Slovenskou (Krajina Slovenská, Slovenská krajina) a zemi Podkarpatoruskou. Župní zřízení se rušilo a nahradily je v celém Československu politické okresy.*“⁵² K žádné změně, která by měla vliv na českobudějovický region nedošlo a správní zřízení odpovídalo (i územně) modelu převzatému z rakousko-uherské správy. V tomto období bylo však důležité pouze severní území „Českobudějovicka“, neboť důlní činnost probíhala již pouze v Mydlovarech a v roce 1931 se začal ve větší míře těžit antracit ve Lhoticích.⁵³ Pro toto období byly tedy významné soudní okresy Hluboká nad Vltavou (do něj spadá umístění dolů v Mydlovarech) a Lišov, kde leží obec Lhotice a zdejší antracitové doly.

„*Doba po mnichovské dohodě a po 15. březnu 1939 přinesla razantní zásah i do územního členění správy. Jižní Čechy byly mnichovskou dohodou rozděleny na oblast připadající přímo pod správu nacistického Německa a Česko-Slovenska, později Protektorátu Čechy a Morava. Na území jižních Čech příslušejícímu k Protektorátu se nacházelo 10 politických okresů, z toho pouze 5 zde sídlilo. Ze soudních okresů jich 22*

⁵⁰ KARPÍŠEK J., *Vývoj územního uspořádání*, s. 18-19.

⁵¹ Tamtéž, s. 19.

⁵² E. SEMOTANOVÁ, *Česko. Ottův historický atlas*, Praha 2007, s. 316.

⁵³ V. VONDRA, *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*. Jihočeský sborník historický (dále jen JSH) 32, 1963, s. 113.

z 29 sídlilo v jižních Čechách.“⁵⁴ Na oblast, v níž se v této době nacházely sledované důlní podniky, tyto změny významnější vliv s ohledem na velikost území a samosprávu neměly. Oba v této době fungující důlní podniky v Mydlovarech a Lhoticích nadále spadaly do stejných politických okresů, jako v období před tzv. mnichovským diktátem a před érou Protektorátu Čechy a Morava. K Českobudějovickému politickému okresu v tomto období přibývá nový soudní okres Netolice, který byl k českobudějovickému připojen na úkor politického okresu Prachatice.⁵⁵

Po konci druhé světové války navázala státní správa opět na strukturu, která na území Československa fungovala mezi léty 1918 a 1938. Změna nastala až v roce 1949, kdy došlo k územně-správní reformě. Ta opět zavedla kraje jako územní i správní jednotku státní správy. Kraje byly dále rozděleny na nové okresy. Českobudějovický kraj se v tomto novém systému dělil na 15 nových okresů. Pro účely této práce je nejdůležitější okres České Budějovice.⁵⁶

Po prozkoumání vývoje samosprávy, porovnání jednotlivých map jižních Čech a jejich následném určení lokalit s uhelnou těžbou, je Českobudějovickem myšleno území, které bylo vyčleněno pro okres České Budějovice reformou z roku 1949.⁵⁷

⁵⁴ J. KARPÍŠEK, *Vývoj územního uspořádání*, s. 35.

⁵⁵ D. KOVÁŘ, *Okres České Budějovice*, s. 11.

⁵⁶ J. KARPÍŠEK, *Vývoj územního uspořádání*, s. 36.

⁵⁷ Tamtéž, s. 36.

3 Vznik uhelných ložisek v Čechách a na Českobudějovicku

Českobudějovicko a celé jižní Čechy obecně v povědomí české veřejnosti nepatří mezi uhelné oblasti. Nachází se zde, však ložiska dvou typů uhlí. Tato ložiska se v surovině zde těžené markantně liší. Lignit se řadí mezi nejméně kvalitní hnědé uhlí. Je málo prouhelněné, s velkým obsahem vody a malým výdejem spalného tepla. Naopak antracit je velice kvalitní černé uhlí a má zcela odlišné vlastnosti při srovnání s lignitem. Jeho nevýhoda však spočívá v nutnosti úpravy topenišť kvůli vysokým hodnotám spalného tepla.

Oba druhy uhlí těžené na Českobudějovicku vznikaly v jiném období geologického vývoje, kterým prošel Český masív (dále jen ČM). Pro vznik černouhelných pánví na území Českých zemí bylo důležité variské vrásnění. Toto vrásnění bylo vyvolané střetem litosférických desek Gondwany na jihu a Laurassie na severu. Od mladšího středního devonu utvářelo jádro ČM, tvořené středočeskou oblastí a moldanubikem. Později pak (převážně v průběhu spodního karbonu) připojilo i okrajové části – sasko-durynskou, západosudetskou a moravskoslezskou oblast.⁵⁸ Vrásnění vedlo ke změnám na povrchu a v kůře Země. Zahrnovalo ústup moří a ovlivnění pohybů velkých horninových celků tzv. geotektonickým režimem. Tento režim lze rozdělit na dvě fáze: kompresní (stlačování prostoru) a extenzní (rozšiřování prostoru). Během první fáze docházelo ke vzniku vrás a jiných deformací. Naopak při druhé fázi vznikaly zlomy.⁵⁹

Tyto zlomy porušovaly nově vznikající Variské horstvo. Tento proces byl ještě umocněn erozí. Materiál takto vzniklý se objevoval zpočátku jen v okrajových mořích. Od svrchního karbonu se však začíná hromadit i ve sladkovodních pánvích. Tyto pánve se formovaly poklesy podél zlomů mezi horskými pásmy. Díky vlhkému klimatu tropického pásma později občasné zarůstaly bohatou vegetací, která byla následně překryta přívalovými sedimenty. V důsledku všech těchto dějů se v této době formovala ložiska černého uhlí.⁶⁰

O jednom z ložisek takto vzniklých, se zmiňují J. Woldřich a J. Stejskal ve své krátké práci o geologické stavbě jižních Čech. Hovoří se zde o malé antracitové sloji na

⁵⁸ ČM se dále dělí do pěti částí: Jižní až jihozápadní část ČM tvoří oblast moldanubická, dále pak oblast středočeská (tepelsko-barrandienská) a z Německa zasahující oblast sasko-durynská. Oblast západosudetská tvoří severní část ČM a v neposlední řadě se zde nachází oblast moravskoslezská, tvořící východní část.; I. CHLUPÁČ a kol. *Geologická minulost České republiky*, Praha 2002, s. 13-16.

⁵⁹ I. CHLUPÁČ a kol. *Geologická minulost*, s. 23-25.

⁶⁰ Tamtéž, s. 25.

severovýchodě Českobudějovicka. Dnes jde již jen o zbytek permkarbonských vrstev zapadlých do zdejšího krystalinika. Tyto vrstvy tvoří část výplně někdejšího prolomu českobrodsko-českobudějovického. Spodní partie výplně formuje svrchnokarbonské slepence, arkosy a pískovce, pak následuje asi jednodetrová antracitová sloj z období permu. Na vrstvě antracitu pak leží tzv. „*pestré souvrství*“, vrstva geologicky různorodá. Autoři se ve své studii domnívají, že v permu vzniklo i podloží českobudějovické pánve.⁶¹

Během permského útvaru po ukončení variského vrásnění byl ČM souší s kontinentálním klimatem a dle teorií byl součástí superkontinentu Pangey.

I když mladší a nekvalitní lignit vznikl později ve třetihorách, samotné pánve, kde je uložen, se vytvořily dříve. Počátkem mladší části křídového útvaru došlo k zatopení severní a východní části ČM. Tuto událost geologové popisují jako cenomanskou transgresi, kterou způsobily klimatické změny a horotvorné procesy vyvolané alpiským vrásněním. Tehdy vznikla na severu Čech česká křídová pánev, sahající od okolí Drážďan až na západní Moravu. „*Tato pánev byla vyplňována sladkovodními, později mořskými písčitymi, jílovitými a vápnitými uloženinami.*“⁶² V jižních Čechách vznikly dvě pánve: českobudějovická a třeboňská. Obě byly vyplněny sladkovodními sedimenty pocházejícími z období svrchní křídý, kdy tyto oblasti byly zaplaveny jezery. „*Pánve byly původně mnohem rozlehlejší, jak nasvědčují daleko roztroušené denudační zbytky (na západ až k Rábí, na sever až k Milevsku). Na spodu jsou písky, pískovce a jíly, nad nimi sleduje stratigrafický hiát (přerušeni sedimentace), během něhož byly starší uloženiny rozbrázděny říční erozí. Pak opět nastala záplava a do údolních brázd byly nanášeny rostlinné zbytky, z nichž vznikly lignitické sloje. Nejvýše leží štěrky a slepenec.*“⁶³

V období před 85 mil. let z území Čech ustoupilo křídové moře a z ČM se stala relativně zarovnaná souš. Ta však byla později porušována zlomy způsobenými tzv. saxonskou tektonikou. Tímto procesem v oblasti dnešních Alp a Karpat probíhaly horotvorné pohyby alpiského vrásnění.⁶⁴

Vlivem tohoto vrásnění se v klesajících částech vytvářely nové sedimentační pánve. Pánve byly zaneseny usazeninami z řek a jezer, neboť se nacházely v záplavových oblastech. Epizodicky močály a rašeliniště zarůstaly uhlotvornou

⁶¹ J. STEJSKAL – J. WOLDŘICH, *Geologická stavba*, s. 4.

⁶² I. CHLUPÁČ a kol. *Geologická minulost*, s. 25.

⁶³ J. STEJSKAL – J. WOLDŘICH, *Geologická stavba*, s. 4.

⁶⁴ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 25.

vegetací. Tato flóra rostla v subtropickém a později teplém mírném klimatickém pásu, což znamená, že byla podobná rostlinstvu dnešnímu. Nejvýznamnější pánve se formovaly v tzv. oherském riftu v severozápadních Čechách (chebská, sokolovská, mostecká a žitavská pánev). Kromě toho došlo k obnovení sedimentace i v českobudějovické a třeboňské pánvi. Alpinské vrásnění znovu aktivovalo vulkanickou činnost v severních Čechách, jejímž následkem bylo vytvoření Doupovských hor a Českého středohoří. Na Moravě se třetihorní sopky soustředily v oblasti Nížkého Jeseníku. Tektonická situace ve třetihorách ovlivnila i říční síť. Ta se kvůli rozdílům mezi stoupajícími a klesajícími oblastmi značně lišila od dnešní podoby.⁶⁵

3.1 Českobudějovická a třeboňská pánev

Ložiska jihočeského lignitu se rozkládají ve dvou již zmíněných pánvích, a to v třeboňské a českobudějovické.⁶⁶ Českobudějovická pánev, kde se nacházejí jednotlivá lignitová naleziště, má rozlohu 640 km² se střední nadmořskou výškou 408 m. Výše položená pánev třeboňská (450 m) je přes 60 km dlouhá a její šířka se pohybuje mezi 22 a 26 km.⁶⁷ Tyto dvě pánve od sebe odděluje lišovský nebo rudolfovský práh.⁶⁸ Lignit je zde uložen ve vrstvách třetihorního stáří, které pokrývají rulový masiv a tvoří „široké, mírně zvlněné četnými rybníky pokryté pláně, vyplňují nížiny, koryta i postranní údolí prahor.“⁶⁹

Vyplňování těchto dvou jihočeských pánví probíhalo v několika fázích, vzájemně oddělených hiáty, což je období, kdy nedocházelo k sedimentaci, nebo byl materiál navršený rozrušen erozí. Nejstarší část tvoří svrchnokřídové klikovské souvrství. To je základním členem výplně obou pánví. „Pro bazální část tohoto oddílu je charakteristické červenavé zbarvení aleuropelitů a jemnozrnných jílovitých psamitů. V jejich nadloží leží zelenavé a šedavé kaolinické pískovce a aleuropelity.“⁷⁰

Následuje lipnické souvrství, kde se „po hiátu na již značně peneplenizované podloží ukládaly sedimenty nejistého stáří (svrchní křída) místy až 30 m mocné. Jedná se vesměs o fluviolakustrinní uloženiny, které jsou z větší části tvořeny patrně redeponovanými svrchnokřídovými zvětralinami. Naspodu této jednotky se ukládaly

⁶⁵ CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 26.

⁶⁶ Ve starší literatuře označovaná také pouze jako „budějovická“.

⁶⁷ S. CHÁBERA a kol., *Jihočeská vlastivěda. Neživá příroda*, České Budějovice 1985, s. 25-27.

⁶⁸ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 147.

⁶⁹ A. NOVÁK, *Jihočeské lignity*, s. 116.

⁷⁰ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 147.

*především štěrkopísky. Jejich nadloží tvoří kaolinické pískovce s vločkami pestrobarevných jílu. Při stropu se vyskytují silicifikované pískovce typu křemenců.*⁷¹

*„Průkazný terciérní sled začíná v obou pánvích zlivským souvrstvím (mocnost max. 20 m). Nasedá ostře na starší podklad (klikovské a lipnické souvrství) a tvoří jej hlavně šedozelené jíly, pískovce a slepenec, ve svrchní části silicifikované.*⁷² *Důležitější však je souvrství mydlovarské. To tvoří nejdůležitější třetihorní jednotku s mocností až 100 m, která dnes tvoří jednu čtvrtinu celkového povrchu pánvi a je rozprostřena i v rámci denudačních zbytků do širšího okolí. Toto souvrství je tvořeno základní slepencovou polohou, jílovými písky a jílovitými písky, která vzhůru přecházejí nejdříve do olivově zelených výše uhelných jílu s lignitovou slojí. Ta se pak nacházela v „nevelké sotva do 50 m sahající hloubce.”⁷³ Tato skutečnost znamenala relativně snadnou přístupnost se správně zvolenou těžební technikou. Zmíněná lignitová sloj byla pro tuto práci důležitá, neboť se jednalo o oblast s těžbou v průběhu 20. století v dole Svatopluk u Mydlovar. Zajímavostí je, že v daném souvrství s lignitovými nalezišti jsou zachované důkazy o flóře zde se vyskytující v období jeho vzniku. Kromě bohatě zastoupených rozsivek, zde rostly jehličnaté konifery (*Cupressaceae*, *Taxodiaceae*) a olše (*Myrica*). Ty se také staly zdrojem lignitových slojí. Je zde možno nalézt doklady o bažinatých společenstvích a smíšených lesích obrůstajících bažiny tvořených borovicemi, duby, kastrovníky, javory, topoly aj.⁷⁴*

Další souvrství jsou typická spíše pro třeboňskou pánev. Nad mydlovarským souvrstvím se nachází množství pestrých diatomových jílu a domanínské souvrství, které je tvořeno organickými zbytky (např. rozsivek) přeplavenými ze starších vrstev. Toto souvrství je významné prvním výskytem vltavínů. Pro lednické souvrství, jehož mocnost je 20 m, jsou charakteristické šedavě a zelenavě zbarvené jíly a písky. Ty jsou velice podobné valdštejnskému souvrství chebské pánve.⁷⁵

Rozloha největšího ložiska na českobudějovické pánvi byla na začátku dvacátých let 20. století odhadnuta na 380 ha, z nichž bylo pro dobývání určeno asi 215 ha. Jako množství zásob uhlí se v této době uváděla hodnota přibližně 17 milionů m³, což by odpovídalo 20 milionům tun dané suroviny.⁷⁶

⁷¹ PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 147-148.

⁷² I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 321.

⁷³ A. NOVÁK, *Jihočeské lignity*, s. 118.

⁷⁴ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 322.

⁷⁵ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 322-323.

⁷⁶ A. NOVÁK, *Jihočeské lignity*, s. 145.

Kvalita uhlí je velice důležitý faktor, ovlivňující atraktivitu lokace s možností těžby. Lignit nacházející se v pánvích se dá charakterizovat jako slabě prouhelněné převážně xylitické a xylodetritické uhlí, které je místy až popelovité.⁷⁷ Jednalo se tedy o uhlí nízké jakosti, „*kteřé obsahovalo kolem 10 % popela, vysoký obsah vody až 54 % a nejlepší naleziště u Kamenného Újezda vykázalo výhřevnost prý 3 200 kcal (13,3 MJ), jinde 1 760 až 2 000 kcal (7,34 až 8,37 MJ) i méně.*“⁷⁸ „*Z minerálních látek jsou dominantní jílové minerály, křemen, plagioklas, baryt, pyrit, sádrovec a prokřemenělé organismy – a to rozsivky a jehlice hub. Obsah celkové síry se pohyboval od 1,5 do 6,1 %.*“⁷⁹

Z geologického vývoje a struktur uhelných ložisek vyplývá, že Českobudějovicko mělo malé předpoklady na to, aby se stalo oblastí rozšířené uhelné těžby. Zdejší ložiska hnědého uhlí (lignitu) byla nesrovnatelně menší v porovnání s významnějšími pánvemi.⁸⁰ Tato skutečnost byla dána horotvornými procesy v třetihorách, při kterých se zde formovaly jen menší pánve než v jiných důlních revírech. Pro srovnání, např. sokolovská pánev tvoří „*příčně asymetrický příkop o ploše 312 km².*“⁸¹ I třetihorní výplň této pánve je větší než u českobudějovické nebo třeboňské. Vrstvy mají dohromady mocnost 360 m a jsou tvořeny až z 15 % organickými složkami.⁸²

Jihočeský lignit je kvalitativně daleko horší při srovnání s hnědým uhlím těžným v sokolovském revíru. To lze odvodit např. z porovnání obsahu původní vlhkosti uhlí a spalného tepla. Obsah vody u hnědého uhlí v sokolovské pánvi kolísá mezi 28 – 43 % a spalné teplo se pohybuje „*v závislosti na petrografickém složení od 24,8 do 33,5 MJ/kg.*“⁸³ Což je daleko více než u lignitu těžného v K. Újezdu.

Ložiska lignitu z jiných oblastí v okolí Českých Budějovic byla tvořena malými slojkami v mydlovarském souvrství a byla těžena lokálně ještě před vznikem Československé republiky. Roztroušenost těchto surovinových lokalit mezi jednotlivými obcemi a malá zásoba nekvalitního lignitu nedovolovala vzniku větších dolů nebo obnovení těžby v průběhu 20. století. V současnosti jsou „*největší a nej kvalitnější ložiska prakticky až na zbytkové zásoby vytěžena, o těžbě dalších*

⁷⁷ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 153.

⁷⁸ P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů*, s. 276.

⁷⁹ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 153.

⁸⁰ Velikost a zásoba uhlí byla nesrovnatelně menší než na Mostecké nebo Sokolovské pánvi.

⁸¹ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 120.

⁸² Tamtéž.

⁸³ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 131.

prozkoumaných výskytů se pro nízkou kvalitu lignitu a nepříznivé ekonomické podmínky neuvažuje. Vysoký stupeň prozkoumanosti jihočeských pánví také nedává naději na objevení nových ložisek s příznivějšími parametry.⁸⁴

3.2 Antracitová sloj v Blanické brázdě

„Severovýchodně od Č. Budějovic mezi obcemi Lhotice, Kolný, Červený Újezdec, Libnič, Hůry se nachází 400 m mocné uložení českobudějovického permkarbonu. Jedná se o nejjihnější výskyt v blanické brázdě.“⁸⁵ Její výplň se zachovala pouze v oddělených nalezištích. Ty se pak dají vysledovat od Českého Brodu až k zmiňovanému okolí Českých Budějovic. Jednotlivé lokality obsahující zbytky brázd se nacházejí kromě Českého Brodu a Kostelce nad Černými lesy ještě v okolí severně a západně od Vlašimi, v oblasti východně od Tábora a samozřejmě na severovýchodě Českobudějovicka.⁸⁶

Vzhledem k zaměření této práce je oblastí zájmu jižní část této brázd. Ta je tvořena silně pokleslým krami, ve kterých může mocnost výplně přesáhnout i 800 m (např. v oblasti Chýnova). Hranice mezi obdobími karbonu a permu je dána mezi peklovské nadloží a lhotické vrstvy dohromady tvořící černokostelecké souvrství.⁸⁷

„Peklovské vrstvy se ukládaly v izolovaných depresích patrně na velmi nerovném podloží. [...] Valná část peklovských vrstev je považována za sedimenty proluviální, říční, jezerně deltové, řidčeji i jezerní. Klastický materiál byl vesměs přinášěn ze všech stran z nepříliš vzdáleného okolí. V humidnějších periodách vznikaly na omezené ploše tenké uhelné sloje, sedimenty s bitumenní příměsí a polohy karbonátů.“⁸⁸ Na tuto jednotku navazují výše zmíněné lhotické vrstvy s mocností od 50 do 175 m.⁸⁹ V jejich spodní části jsou uloženy šedé jílově písčité sedimenty s drobnými slojemi uhlí. Tyto vrstvy je možno nalézt u Lhotic severovýchodně od Českých Budějovic.⁹⁰ „Sloje [antracitu] jsou vyvinuty velmi nepravidelně s proplásky slínovců, jsou silně tektonicky porušené, takže jejich mocnost kolísá od 5 do 150 cm čistého antracitu.“⁹¹ O uvedených poruchách se lze dočíst i v pramenech. V posudku k antracitovým dolům ve Lhoticích se Ing. JUDr. František Pavlišta zmiňuje, že samotná antracitová pánev je prostoupená

⁸⁴ S. CHÁBERA a kol., *Jihočeská vlastivěda*, s. 101.

⁸⁵ V. PAVLÍČEK., *Z historie těžby antracitu*, s. 397.

⁸⁶ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 235.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Uhlonosné pánve*, s. 88.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 235.

⁹¹ S. CHÁBERA a kol., *Jihočeská vlastivěda*, s. 100-101.

četnými poruchami, zejména pak v jižní části sahající až k potoku Dobrá Voda. Na povrchu jsou tyto poruchy zřetelné náhlými změnami směru a úklonu vrstev a opakováním výchozů vrstev svrchního a spodního obzoru.⁹²

Antracit ve zdejších dolech těžený se řadí mezi nejkvalitnější černé uhlí, které se nedá srovnat s lignitem získaným v Českobudějovické pánvi. Tato skutečnost vyplývá z nízkého obsahu vody (1,6 – 2,5 %) a spalného tepla dosahujícího až 35 MJ/kg. I obsah uhlíku svědčí o tom, že se jedná o velice kvalitní uhlí. Jeho zastoupení se pohybuje mezi 88 a 93,8 %. Další vlastností, jenž je pro antracit nalézající se na Českobudějovicku typická, je mimořádně vysoký obsah zlata (35 ppm) a stříbra (2,3 – 113 ppm).⁹³

Lhotický antracit samozřejmě obsahuje kromě uhlíku a vody ještě další příměsi. Ty jsou tvořeny prvky, jako jsou arzen (78,6 – 193 ppm), chrom (99 – 122 ppm), rubidium (108 – 121 ppm), uran (9,5 ppm) a vanad (268 – 296 ppm).⁹⁴ V názoru na případnou přítomnost dalšího prvku se dostupná literatura liší. V práci Chlupáče a kol. *Geologická minulost České republiky* se uvádí, že lhotický antracit je pozoruhodný svým vysokým obsahem germania.⁹⁵ Není zde však popsáno poměrné množství ani publikační zdroj, ze kterého autoři dané studie čerpají. Pešek a Sivek se naopak ve své práci *Úhlonosné pánve a ložiska černého a hnědého uhlí České republiky* zmiňují, že „podle Vláška (1958) a Boušky (1966) nebylo v českobudějovickém antracitu zjištěno germanium.“⁹⁶ Autoři druhé jmenované publikace vycházejí ze dvou vědeckých studií, je možné se tedy domnívat, že lhotický antracit germanium neobsahuje.

Antracitové ložisko u Lhotic nepatřilo mezi větší naleziště černého uhlí. Bylo to dáno tím, že je uloženo ve výplni výše uvedené blanické brázdy. Tato výplň se v průběhu času vlivem horotvorných procesů a eroze vytratila a zůstaly pouze lokální zbytky hornin z přelomu permu a karbonu obsahujících antracit.

Dalším problémem spjatým s těžbou ve zdejší lokalitě byla podzemní voda. Na antracitové ložisko poprvé narazili horníci v druhé polovině 16. století při ražbě dědičné štoly Eliáš, která měla odvodňovat Rudolfovský těžební revír. Podzemní voda spolu s vysokým stupněm tektonického poddrcení hornin s četným zastoupením velkých

⁹² SOA Třeboň, fond NSJ Praha, inv. č. 119, sign. III B 5c.

⁹³ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Úhlonosné pánve*, s. 91.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ I. CHLUPÁČ a kol., *Geologická minulost*, s. 236.

⁹⁶ J. PEŠEK – M. SIVEK, *Úhlonosné pánve*, s. 91.

kamenů značně znesnadňovala těžbu.⁹⁷ Z těchto důvodů ložisko jako takové patřilo k velice těžko přístupnému v době, kdy se zde těžilo.

⁹⁷ V. PAVLÍČEK, *Z historie těžby antracitu*, s. 397.

4 Uhelné hospodářství v českých zemích do roku 1948

Dobývání uhlí bylo nedílnou součástí industrializace a jejího rozvoje. Jedny z nejstarších dochovaných záznamů o jeho těžbě pochází z 15. století z okolí Duchcova a Malých Příklep. V 16. století se začalo s těžbou na Radnicku, Žacléřsku, Sokolovsku, Mostecku. Jedním z prvních důvodů zájmu o novou palivovou surovinu bylo rozsáhlé kácení lesů pro získávání dřeva ke krytí potřeb sklářské a kovohutnické výroby. Od roku 1740 došlo k velkému rozšíření těžby. V této době se již začalo dolovat uhlí na Teplicku, Chabařovsku a posléze pak na Kadaňsku a Postoloprtsku. Rozvoj těžby černého uhlí byl trochu opožděn. Od padesátých let 18. století byla odkrývána Rakovnická pánev a až od šedesátých a sedmdesátých let došlo k dobývání slojí na Radnicku a Slánsku. První záznamy o těžbě uhlí na Ostravsku pochází z roku 1763. Do konce osmdesátých let 19. století byly otevřeny veškeré pánve v českých zemích.⁹⁸

Nárůstu uhelného průmyslu pomohl vznik a rozvoj železniční sítě. Železnice nesloužila pouze jako forma odbytu uhlí, ale pomohla rozšiřování i ostatních odbytíšť, která do té doby byla pouze lokálního charakteru v blízkosti jednotlivých nalezišť. Díky železnici pak bylo možné dovážet suroviny, polotovary i hotové výrobky přímo do míst spotřeby, a to ve velkém objemu, levně a spolehlivě. Tyto aspekty měly nedocenitelnou hodnotu, neboť průmysl byl v monarchii a českých zemích rozmístěn nerovnoměrně, což dokládá klesající počet podniků a zvyšující se hodnota i velikost výroby při malém zvýšení počtu zaměstnanců.⁹⁹

„V průběhu 30.–50. let 19. století byly dostavěny železnice spojující uhelné revíry s hlavními odbytíšti – Bušehradská dráha z Kladna do Prahy. Severní dráha císaře Ferdinanda z Ostravska na Moravu a do Vídně a Ústeckoteplická dráha spojující hnědouhelné revíry s Labem, a tím i s rychle se industrializujícím Saskem. V období let 1865 – 1875 byly již železnicemi propojeny všechny důležité hospodářské oblasti českých zemí.“¹⁰⁰

Třicátá léta 19. století také znamenala rozmach černouhelného průmyslu na Kladensku a Rosicko-Oslavansku (na Ostravsku až ve čtyřicátých letech). K tomuto rozvoji došlo díky objevu koksovateľnosti některých druhů uhlí, čehož bylo využito

⁹⁸ J. MAJER, *Hornictví uhelné*, in: H. HLUŠIČKOVÁ a kol., *Technické památky*, 1. díl, A-G, Praha 2002, s. 108-109.

⁹⁹ I. JAKUBEC a kol. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, Praha 2008, s. 39.

¹⁰⁰ J. MAJER, *Hornictví uhelné*, s. 109.

v hutním průmyslu. „Po celou první polovinu 19. století byla produkčně na čelním místě rozsáhlá oblast středočeských černouhelných slojí, zejména v kladensko-rakovnické pánvi a na okrajích mostecko-chomutovsko-teplické hnědouhelné pánvi. Výší těžby se za ně řadilo Plzeňsko a Radnicko a teprve od poloviny 19. století došlo k rozvoji báňských prací na Ostravsku.“¹⁰¹

Mezi roky 1848 a 1865 došlo ke značnému rozvoji dobývání uhlí v podkrušnohorských hnědouhelných oblastech. Díky vývozu do Saska a Pruska, kde toto uhlí vytlačilo tamní nekvalitní surovinu, se tento revír stal nejvýznamnějším v celé střední Evropě. Tato skutečnost samozřejmě způsobila navýšení poptávky po severočeském fosilním palivu. Zájem přilákal četné podnikatele. Byl vytvořen systém důlních polí, položen tak základ pozdějších velkodolů. Od sedmdesátých let předstihl v těžbě hnědouhelný průmysl černouhelný a tento stav zůstal až do první světové války.¹⁰²

Během první světové války vzrostl význam českých zemí, jako surovinové základny pro celé R-U. Při srovnání množství vytěženého uhlí mezi roky 1914 a 1918 lze zjistit, že v českých zemích se vytěžilo mezi 46 % a 47 % z celkového množství uhlí v monarchii. Tento poměr platí pro kamenné (černé) i hnědé uhlí. Celková těžba v průběhu války ovšem od roku 1916 začala klesat. Situace se pro válečnou ekonomiku R-U razantně zhoršila na přelomu let 1916 a 1917, kdy problémy se zásobováním způsobily omezení spotřeby uhlí. Roku 1918 pak celé válečné hospodářství kolabovalo, neboť kromě poklesů ve výrobě a těžbě dochází také k úpadku pracovního nasazení a morálky.¹⁰³

Období Československé republiky následované druhou světovou válkou s sebou přineslo několik hospodářských změn, které ovlivnily i vývoj uhelné těžby na našem území. Nově vzniklý stát potřeboval surovinovou základnu pro rozvíjející se průmysl. Uhelná ložiska hrála v tomto ohledu jednu z hlavních rolí. Kromě železniční dopravy se uhlí uplatňovalo jako palivo ve většině průmyslové výroby, a hlavně také bylo využíváno k výrobě elektřiny v tepelných elektrárnách. Uhlí vytěžené v Československu nedokázalo vždy pokrýt potřeby průmyslu a bylo nutné uhlí dovážet z Německa a Polska. Problémy se objevovaly i v exportu, kde tuzemskému uhlí konkurovalo hnědé uhlí těžené v Lužici a ve středním Německu. Další stagnaci způsobily i dvě hospodářské

¹⁰¹ J. MAJER, *Hornictví uhelné*, s. 109.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ I. JAKUBEC a kol. *Hospodářský vývoj*, s. 112-113.

krize, které postihly meziválečné Československo. Zejména krize v letech 1930-1933 výrazně snížila těžbu a počet horníků těžících uhlí.¹⁰⁴

K další velké změně došlo po 29. září 1938. Po tzv. Mnichovské dohodě přišla republika o 57 % těžby černého a 93,2 % hnědého uhlí. Po okupaci a vzniku Protektorátu Čechy a Morava přešly zbylé podniky z 90 % pod německou správu. Hornický průmysl podléhal v Protektorátu válečnému řízenému hospodářství,¹⁰⁵ kdy musel těžit uhlí i pro jiné státy okupované Velkoněmeckou říší. *„I přes vzestup [těžby oproti předválečným rokům], omezování spotřeby v domácnostech, ‚uhelné prázdniny‘ ve školách aj. se nedostatek uhlí stal limitujícím faktorem válečné výroby. Začalo rabování dolů, v roce 1944 byly zastaveny průzkumné a přípravné práce a osazenstvo dolů se muselo soustředit jen na dobývání uhlí.“*¹⁰⁶ Po porážkách říšských vojsk začala produkce uhlí klesat v důsledku nedostatku provozních potřeb a pasivního záškodnictví ze strany samotných horníků. Konec války roku 1945 znamenal navrácení veškerých uhelných podniků do československých rukou. Proces obnovení produkce do míry předválečných let však trvala ještě několik let po tomto roce.¹⁰⁷

4.1 Uhelný průmysl na Českobudějovicku

S těžbou ložisek v okolí Českých Budějovic se začalo v průběhu třicátých let 19. století. Malý rozsah této pánve vzhledem k množství vytěženého uhlí na Českobudějovicku je zřejmý i ze skutečnosti, že výsledek těžby byl do statistik zaznamenáván jen zřídka.¹⁰⁸

V. Vondra ve svém článku v JSH rozděluje zdejší těžbu do pěti okrsků: Kamennoujezdecký, Mydlovarský, Českobudějovický, Korosecký a Dobřejovický. První dva jsou předmětem vlastního studia a budou jim věnovány samostatné kapitoly.

Třetí okrsek tzv. českobudějovický se nalézal jeden kilometr západně od města Č. Budějovice a byl tvořen obcemi Čtyři Dvory, Šindlovy Dvory, Litvínovice, Mokré a oblastí zvanou Švábův Hrádek. Jednalo se o nejstarší místo těžby lignitu

¹⁰⁴ J. MAJER, *Hornictví uhelné*, s. 111.; Srov. Tabulky č. 24, 25 a 26 a Grafy č. 11 a 12. Stav dělníků klesaly od roku 1930 až do roku 1936. Celková těžba jak hnědého, tak černého uhlí rapidně klesala od roku 1930 až do roku 1933, kdy se začíná opět zvedat. Počet vytěženého uhlí v roce 1933 oproti roku 1929 činil u hnědého uhlí: 64 %, a u černého: 67 %.

¹⁰⁵ „Základními rysy řízeného hospodářství bylo státní řízení průmyslové výroby a oběhu, centrální regulace zemědělské výroby a výkupu, rozmisťování pracovních sil, úřady práce, státní řízení cen a mezd, přídělkový systém zásobování a centrální kontrola zahraničního obchodu a mezinárodního platebního styku.; I. JAKUBEC a kol. *Hospodářský vývoj*, s. 188.

¹⁰⁶ Václav PRŮCHA a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. Díl Období 1918-1945, Brno 2004, s. 479-480.

¹⁰⁷ J. MAJER, *Hornictví uhelné* s. 111-112.

¹⁰⁸ L. KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do roku 1880*, Praha 1960, s. 80.

na Českobudějovicku. Jeho produkce v roce 1855 (595 t) tvořila 96 % celkového množství suroviny zdejší pánve. Kutalo se zde začalo pravděpodobně v roce 1841, ale autor nevyklučuje, že se v malém množství těžilo i dříve. V tomto roce bylo založeno První českobudějovické těžařstvo. Začalo se těžit na 10 jámách, kde pracovalo průměrně 10 dělníků. Při jedenáctihodinových směnách dokázali vytěžit přibližně 3,4 tun denně. Práce na těchto jamách probíhala až do roku 1851, kdy byl zaveden pravidelný sezónní provoz. Hlavními spotřebiteli se stali obyvatelé Č. Budějovic. To bylo dáno malou vzdáleností ložiska od města a nízkou cenou, která činila 10 (později 20) kr. za v. c. (přibližně 179 kr. za t). V pozdější době množství výroby kolísalo, v závislosti na měnící se ceně dřeva. Od roku 1857 vlivem založení Koroseckého těžařstva těžba upadala. Tyto doly nemohly konkurovat moderněji zařízeným dolům v okolí Korosek, což vyústilo k zastavení těžby na 7 kutacích jámách v roce 1858. Důsledkem byl pokles těžby skoro o 28 % v následujícím roce. Později se surovina získávala už jenom ze dvou jam, které nedokázaly produkovat tak kvalitní uhlí jako kdysi, a mezi léty 1866 a 1870 došlo dokonce k likvidaci těžařstva. Dvě kutací místa byla pak propůjčena do roku 1914 obci Litvínovice.¹⁰⁹

Čtvrtý, již zmíněný, okrsek korosecký se rozprostíral mezi obcemi Homole, Koroseky, Vrábče a Závraty. Centrum těžby se nalézalo na západ od silnice Koroseky-Závraty. Lignit se zde těžil od čtyřicátých let 19. století až do roku 1905. Původně byly některé jámy u Homol a Vrábče majetkem báňského úřadu. Před založením Koroseckého těžařstva byly jámy však státem buď prodány, nebo zrušeny. Těžařstvo založené roku 1857 vlastnilo 23 ha (později dokonce 60) důlních měř. Základ produkce tvořilo 14 povrchových jam rozšířených roku 1860 o 4 šachty a jednu štolu. Pomocí 4 rumpálů, po kterých se tahalo uhlí ze šachet, dokázalo 48 horníků (s jedním dozorcem) vytěžit až 11 t denně. Později byl zakoupen i parní stroj na odvodnění dolů. V tomto období dosahovaly doly nejvyšší výtěžnosti okolo 5 600 t za rok. Lignit měl díky relativně dobré kvalitě také odbyt jako následek rostoucí ceny dřeva v druhé polovině 19. století. Po roce 1865 docházelo k vyčerpání slojí. Postupný úpadek dolů byl zapříčiněn kolísavou kvalitou lignitu (ta závisela na obsahu jílu) a faktem že nebyla záruka velkého výskytu dalšího uhlí. V sedmdesátých letech už doly nevlastnily parní stroj, a tak kvůli snížení těžby, což odpovídalo i peněžním výnosům, byly doly roku 1872 prodány v konkurzu za 36 000 zlatých.¹¹⁰

¹⁰⁹ V. VONDRA, *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*. JSH 32, 1963, s. 117.

¹¹⁰ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 119.

Dalšími místy těžby v tomto okrsku byl Boršov s nepatrnými těžebními výsledky a oblast mezi Koroseky a Vrábčí, kde se od čtyřicátých let do roku 1865 těžil lignit, který se koksováním snažily zpracovat železářny v Adolfově u Holubova. V oblasti produkce lignitu ještě podnikal Adolf Reuter, který vlastnil kutiště na ploše 14 ha. Uvedené doly zaznamenaly nejvyšší produkci mezi roky 1863 a 1870, a to 840 t ročně. Poslední aktivní těžař v tomto okrsku byla firma Marie Schierová a spol. S těžbou začala v sedmdesátých letech a vlastnila oblast o velikosti až 63 ha. Práce byly omezeny pouze na dvě šachty. Produkce ostatních vlastníků byla zrušena. Těžba poslední jmenované společnosti byla ale nepatrná. V roce 1890 dokázala vytěžit pouze 53,6 t. Vlivem malého množství zaměstnaných dělníků (většinou pouze 3) a primitivním způsobem získávání suroviny, při kterém měli dělníci k dispozici pouze jeden ruční rumpál. Do roku 1914 byly všechny jámy v tomto okrsku opuštěny a zatopeny.¹¹¹

Posledním z okrsků je okrsek dobřejovický. Rozkládá se mezi obcemi Hluboká – Zámostí a Dobřejovicemi. Místní hnědé uhlí je horší kvality s vysokým obsahem vody (55%). Dobřejovické těžařstvo zde začalo těžit v roce 1865. Dobývání lignitu bylo v začátcích většinou v malém rozsahu a někdy i ztrátové. Po roce 1875 byly vybudovány dvě mělké šachty (3,8 m) a jedna štola. Nejvyšší rozmach těžby nastal na přelomu osmdesátých a devadesátých let, kdy bylo otevřeno 7 šachet a několik mělkých jam. Hloubka nejstarších šachet v této době činila 30 m. Horníci zde těžili dvě až tři sloje, jejichž mocnost kolísala mezi 1,5 a 3,2 m. Těžařstvo dokázalo průměrně v těchto letech získat 4 000 tun uhlí za rok. To odpovídalo 58 % veškeré těžby na českobudějovické pánvi v této době. V této době zde pracovalo až 25 dělníků, kteří lignit dolovali ručně za pomoci koleček a rumpálů. Těžba skončila před rokem 1893.¹¹²

Kromě dolů v Kamenném Újezdě, Mydlovarech a Lhoticích, je nutné zmínit Újezdec u Čičenic. Újezdec byl poslední oblastí v okolí Českých Budějovic, kde se však s těžbou začalo až v době německé okupace. Od roku 1935 zde probíhal výzkum hnědouhelných ložisek a v roce 1940 zde byl založen na čtyřech propůjčených dvojitých mírách (72 ha) důl Jaroslav Českou obchodní společností a.s. Praha. Nacházely se zde dvě lignitové sloje – vrchní o mocnosti 3 – 4 m a spodní, která místy dosahovala až 15 m. Těžila se pouze ta vrchní. S produkcí se začalo již roku 1941. O rok později vytěžil důl 15 228 t uhlí. V pozdějších válečných letech došlo útlumu

¹¹¹ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 118-119.

¹¹² Tamtéž, s. 120-121.

zapříčiněného špatným odbytem. Uhlí se nehodilo k domácímu otopu a vedení nemohlo zajistit výhodný export k průmyslovým odběratelům. Tato stagnace trvala až do konce druhé světové války. Po jejím konci došlo ke znárodnění dolu v roce 1946 a spolu s dolem Svatopluk byl i Jaroslav včleněn do podniku Západočeské uhelné doly. Později v roce 1950 se druhý jmenovaný stal součástí národního podniku Jihočeské lignitové závody. Od roku 1948 toto těžební místo začalo opět čelit problémům s odbytem, což vyústilo v uzavření dolu v roce 1951. Na konci téhož roku rozhodly České lignitové závody o jeho opětovném otevření (díky zákroku komunistické strany a lidové správy) a důl začal dodávat uhlí převážně do českobudějovické teplárny. I když byla výroba postupně rozšiřována, nepodařilo se využít spodního ložiska a roku 1960 byl znovu uzavřen. Jedním z důvodů zrušení těžby byl i zákaz spalování lignitu v teplárnách. Celková produkce dolu Jaroslav mezi lety 1946 a 1960 dosáhla 328 718 t lignitu.¹¹³

¹¹³ P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů Mydlovary*, JSH 84, 2015, s. 280-281.

5 Lignitové doly u Kameného Újezda

5.1 Těžba od druhé poloviny do konce 19. století

Doly v Kamenném Újezdě byly jednou z výnosnějších lokalit, kde se lignit na českobudějovické pánvi těžil. Počáteční pokusy o těžbu vycházely ze stejné doby, ve které bylo dobýváno ložisko ve Vrábči a na Švábově Hrádku. Jedním z prvních podnikatelů těžících zde uhlí byl majitel strojírný ve Zlaté Koruně Gerhard Steffens (1818-1879).¹¹⁴ Získaná surovina byla využita pro potřeby jeho vlastní strojírný. Pro produkci stačila skupina třech horníků, kteří pracovali pouze s jedním rumpálem. Jejich mzda tvořila 70 kr. za den, což byla částka odpovídající výdělku horníků v dolech u Korosek. Velkou výhodou byla možnost využívání naturálního bytu. Těžba v této lokalitě byla ukončena roku 1875 kvůli vyčerpání slojí a konkurenci kvalitnějšího mosteckého uhlí.¹¹⁵

Druhým subjektem, který se na těžbě lignitu u KÚ podílel, bylo Eliášovo těžařstvo v Rudolfově. To začalo s produkcí v roce 1865, kdy se mu podařilo vytěžit 1 000 t, což představovalo množství uhlí v hodnotě 1 500 zl. „*Lignit se dobýval povrchovým způsobem v osmi jámách na ploše 19 ha. Otevřená sloj byla 0,9 m mocná, průměrné kvality. [...] Na jámách pracovalo 15 dělníků a vedoucí. Vzhledem ke kratší pracovní době (3 směny za 24 hod.) byla i denní mzda velmi nízká – 40 kr. Podobně jako v jiných okrscích i zde byl jedinou mechanizací rumpál. [...] Materiál na výdřevu byl přivážen z okolí Benešova. Pod vlivem konkurence se snižovala výroba. V r. 1890, ačkoliv těžařstvo vlastnilo 13 ha kutišť, byly jámy opuštěny a zatopeny.*“¹¹⁶

„*Počátkem sedmdesátých let 19. století bylo založeno těžařstvo Hnědouhelné doly v Kamenném Újezdě (Braunkohlenwekr Steinkirchen), jehož hlavními podílčníky byli německý nacionalista V. Rziha, advokát v Českých Budějovicích, a A. Hýra z Plzně. V roce 1875 měřila kutišť 54,7 ha a roku 1890 byl majetek společnosti zvětšen na 103 ha.*“¹¹⁷ Ke zvětšení majetku této společnosti byla zapotřebí investice nejen do nákupu parcel a kutacích práv, ale i do technického vybavení. Byl zakoupen parní stroj a zřízena železniční vlečka. Veškeré náklady činily 110 000 zl. Lignit se pak těžil v osmi

¹¹⁴ Peter STEFFENS: Moji pánové, mně zajisté nemůžete vyčítat, že bych kdy byl vystoupil proti rovnoprávnosti... [online]. kohoutikriz.org, [cit. 2013-08-07].

¹¹⁵ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 119.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ R. LAVIČKA, a kol., *Velké dějiny malého města. 750 let Kamenného Újezda*, České Budějovice 2013, s. 292; Srov. WENDELIN RZIHA VON MÜHLAU [online]. kohoutikriz.org, [cit. 2013-09-02]; Srov. D. KOVÁŘ, *Okres České Budějovice*, s. 23.

kutacích jámách. Nejhlubší byly šachty Josef (33 m) a Emma (21 m).¹¹⁸ Vložené investice se vyplatili, neboť mezi roky 1874 a 1875 dochází k jednorázovému nárůstu těžby z 1 400 t na 22 402 t, což znamenalo šestnáctinásobný nárůst těžby během jednoho roku.¹¹⁹ Tato hodnota představovala však nejvyšší roční výtěžek uhlí tohoto dolu a nebyla již v pozdějších letech překonána.

Jako podnět k takovému rozšíření těžby uvádí V. Vondra „*značné zakázky uhlí pro dráhu Frant. Josefa (Plzeň - Č. Velenice) a Alžbětinu dráhu (Č. Budějovice – Linz). Část lignitu byla také dodávána dráhou Krumlovským závodům na těžbu tuhy a do vzdálenějších pivovarů.*“¹²⁰ V této době tvořila těžba v Kamenném Újezdě většinu produkce uhlí na českobudějovické pánvi a to 97,6 %.¹²¹

Na konci osmdesátých let došlo k úpadku dolů. JUDr. Vendelin Rziha (1827-1890) se zadlužil u německé záložny Biene, což vyústilo v pozdější ztrátový provoz dolů. Po smrti majitele došlo k zastavení těžby a doly začaly chátrat. V polovině roku 1891 byl stav těžebních prostor špatný, neboť chyběly peníze na údržbu. Společnost Bienne, která měla na dolech pohledávku ve výši 7 600 zl., nedokázala najít kupce pro podíl na těžařském družstvu (40 podílů po 200 zl. bylo nabídnuto k prodeji). Všichni zaměstnanci dostali výpověď. Situace postihla 40 havířů, strojníka a jednoho hornického lezce. Těžba byla ukončena. „*Protože nikdo neprováděl údržbu, pronikla voda [z rybníku „Jezero“] k díře vzdálené 20 kroků severozápadně od rybníka. Podle zápisů újezdského faráře Karla Müllera počala v poledne 17. září 1891 odtékat voda s hukotem do díry a večer bylo Jezero prázdné. Na jaře roku 1892 se rybník počal opět plnit, snad proto, že podzemí bylo již zcela naplněno vodou.*“¹²³

V březnu roku 1892 koupil doly v dražbě budějovický obchodník s obilím Markus Ullmann Izrael Kohn za 4 500 zl.¹²⁴ Nový majitel musel nechat zasypat všechny otvory do dolů a upravit terénní nerovnosti. O rok později prodal budovy patřící k dolům západně od silnice Františku Kláskovi, který je využil pro parní pilu.¹²⁵

Dalším majitelem dolů byl od roku 1892 Isidor Mautner. S podnikáním v této oblasti začal již na podzim roku 1893. Aby doly v K. Újezdě rozšířil, přikoupil obecní

¹¹⁸ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 120.

¹¹⁹ Srov. Tabulka 6.

¹²⁰ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 120.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Rybník se nacházel východně od státní silnice do Českých Budějovic. Byl zavezen v letech 1912-1913.; SOKA České Budějovice, fond Místní národní výbor Kamenný Újezd, sign. B1082, s. 252.

¹²³ R. LAVIČKA, *Lignitové doly v Kamenném Újezdě (Historie a pověsti)*, Rudolfov 1995, s. 13.

¹²⁴ R. LAVIČKA, a kol., *Velké dějiny*, s. 293.

¹²⁵ Tamtéž, s. 293.

les a pastviny o celkové rozloze 1,3 ha. Na těchto nově získaných pozemcích východně od silnice začal s těžbou, která se již neomezovala pouze na povrchové dobývání lignitu v kutacích jamách, ale uhlí se začalo dobývat z vyhloubených šachet. Na zmíněných pozemcích byla postavena strojovna, šachta a podél dráhy vlečka. Dům (č. p. 112) západně od silnice sloužil jako administrativní budova. Voda byla odváděna z dolu podél farního pole do potoka.

Při dolování v šachtách hrozilo zdejším horníkům větší nebezpečí než u kutacích jamách. V roce 1892 došlo v K. Újezdě k prvnímu důlnímu neštěstí. Důlními plyny byly usmrceni tři horníci.¹²⁶

Za vrchol zdejší těžby by se mohl považovat rok 1895, kdy až 50 dělníků dolovalo na šachtě Kathi III sloj o mocnosti 4 m s hloubkou 39 m.¹²⁷ V tomto roce podle odhadu mohla produkce přesáhnout 450 tun uhlí, jehož kupní cena činila 38 K za t.¹²⁸ Příští rok došlo ke značnému poklesu těžby z důvodu nedostatečné poptávky po nekvalitním lignitu a těžba byla znovu ukončena. Stroje byly demontovány a budovy rozprodány a zbourány. Doly zůstaly v majetku Isidora Mautnera až do roku 1901.¹²⁹

„Od roku 1903 vlastnilo zde 42 výhradních kutišť Rudolfovské rudné těžařstvo, které uvažovalo o možnosti zpracovávat vytěžený lignit na brikety. Avšak jako v předchozích případech nebylo k těžbě přistoupeno.“¹³⁰

5.2 Těžba na začátku 20. století

Začátek minulého století je charakteristický většinou neúspěšnými pokusy o obnovení těžby. Ke změně v tomto období došlo *„teprve v roce 1912, když byly [doly] převzaty těžařstvem Dennewitz,¹³¹ byly dány opět do chodu a byla prohloubena na parc. čís. kat. 1457 v Kamenném Újezdě nová těžná jáma Josef do hloubky 42 m a zároveň obnovena větrná jáma Emma v lese na parc. čís. kat. 1 666. Mimo to byla zřízena nákladní kolej 200 m dlouhá od hlavní trati Č. Budějovice – Linec.“¹³²* Na konci této koleje byla postavena nákladní rampa, ze které se nakládalo uhlí přímo do vagónů.

¹²⁶ SOKA České Budějovice, fond Místní národní výbor Kamenný Újezd, sign. B1082, s. 253.

¹²⁷ R. LAVIČKA, a kol., *Velké dějiny*, s. 294.

¹²⁸ J. MACHALICKÝ (ed.) *Zprávy zemského statistického úřadu Království českého. Statistika výroby a spotřeby uhlí v království českém za léta 1880, 1885, 1890 až 1907 (z části za léta 1872 až 1907)*, Praha 1909, s. 4.; V daném roce jsou pro českobudějovickou pánev vedeny dva důlní podniky jako aktivní s celkovým počtem zaměstnanců 55. Dá se tedy předpokládat, že doly v K. Újezdě s 50 zaměstnanci se ten rok podíleli významnou většinou na vydolovaných 495 tunách. Přibližné množství odpovídá poměru při přepočtu vytěžených tun na jednoho zaměstnance.

¹²⁹ R. LAVIČKA, *Lignitové doly*, s. 17.

¹³⁰ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 120.

¹³¹ Jednalo se o říšské těžařstvo se sídlem ve městě Gotha.

¹³² SOA Třeboň, fond RBÚ České Budějovice, kniha č. 12.

K vlečce přibyla ještě třídírna uhlí, ve které bylo možné roztřídit uhlí na 6 druhů. Nevyužitý materiál se pak svážel přes koleje na nedalekou louku. Odpad byl určen pro postupné zasypávání rybníku „Jezero“. Největším moderním vylepšením v tehdejší době bylo elektrické osvětlení dolu. Samotná obec Kamenný Újezd byla elektrifikována až roku 1929.¹³³

Na nově prohloubené šachtě Josef a větrné jámě Emma v roce 1912 pracovalo 112 dělníků. Zmíněnou šachtou se dolovala sloj o síle 7 m. Později byla otevřená druhá šachta také nazvaná Emma, kde se těžila sloj o mocnosti 3 m. Další pokusy o rozšíření produkce byly směřovány na západ za farský a Harazímův les, kde se otevřela jáma nová. Ta však byla zanedlouho zasypána, protože důlní chodby vedly pod silnicí a bylo nutné je v těchto místech značně vyztužovat. V roce 1914 přibyla k dolu sušárna na uhlí. Ta dokázala vysušit uhlí z původních 50 % vody až na 32 %. O rok později se stal ředitelem dolů Adolf Schwarz a správcem Karel Giehl. V tomto roce měla hlavní těžební jáma hloubku 25 m a sestupovalo se do ní pomocí pěti žebříků. V tomto těžebním místě se v hloubce 20–30 m dolovala sloj o mocnosti pouze 80–130 cm. V průběhu první světové války těžba lignitu klesala, až v roce 1918 skončila úplně. K posledním pokusům o produkci lignitu došlo v roce 1919.¹³⁴

O těchto posledních pokusech hovoří relace „o služební cestě dne 18. ledna 1930 podniknuté týkající se udělení dolovací lhůty pro důlní majetek Václava Rohlíka v Kamenném Újezdě“: „V roce 1919 bylo opět započato s hloubením nové jámy v dolovém poli Káthy na parc. čís. kat. 1193 v Kamenném Újezdě. Po prohloubení do uhelné sloje 30 m pod povrchem byla jáma opuštěna a prohloubena na téže parcele nová jáma 15 m severně od jámy první.“¹³⁵

Délka této jámy činila přibližně 30 m, šířka 1,4 m široká a hloubka 24 m. Ústí jámy bylo vyvýšeno násypem ještě o dva metry nad drnem. Do jámy horníci sestupovaly po žebřících a k těžbě měli k dispozici vrátek. I zde byl problém s podzemní vodou. Ta se odčerpávala speciálním parním čerpadlem, tzv. pulsometrem, za pomoci ležatého parního kotle. Zázemí pro zaměstnance tvořila pouze dřevěná bouda nad jámou a nedostavěná budova s dvěma dalšími parními kotli.¹³⁶

V tomto místě pracovalo 30 dělníků spolu s důlním dozorcem na tři osmihodinové směny s případnými přestávkami. Mzdy se vyplácely za jednu směnu a

¹³³ R. LAVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 295

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ SOA Třeboň, fond RBÚ České Budějovice, kniha č. 12.

¹³⁶ SOA Třeboň, fond RBÚ České Budějovice, kniha č. 13.

pohybovaly se od 8 K (nosiči vody do parních kotlů) do 13 K (havíři a řemeslníci). Důlní si vydělal 400 K za měsíc.¹³⁷ Tyto výdělky byly znatelně menší (o 5 až 6 K za jednu směnu) než mzdy dělníků, kteří o rok později pracovali na přípravě mydlovarského lignitového dolu.¹³⁸

„Po založení hlavní třídy ve sloji byla jáma tato rovněž zastavena a doly ty těžářstvem Dennewitu v roce 1920 opuštěny. V roce 1921 přešly tyto míry na Františka Müllera bývalého zaslátatele v Č. Budějovicích a v roce 1929 na nynějšího majitele.“¹³⁹ Následně je uvedeno, že všechny jámy byly zasypané a nehrozilo tedy žádné nebezpečí okolním obyvatelům. V. Rohlík se ale šetření popsaného v citované relaci ze dne 18. ledna 1930 sám nezúčastnil. Kvůli finanční tísní mu bylo navrženo udělení dolovací lhůty na jeden rok. Doly však již obnoveny nebyly, neboť strojové vybavení bylo rozebráno již roku 1920 a domy byly rozprodány na stavební materiál. Zachovala se pouze administrativní budova č. p. 112, která dnes slouží jako obytný dům.¹⁴⁰

5.3 Problémy dolů v Kamenném Újezdě

V průběhu 19. století došlo k prudké změně surovinové základny pro průmyslovou výrobu. Původně každý větší podnik (až na podniky textilnického průmyslu) řešil získávání základních surovin pro svou činnost sám. Díky vývoji průmyslu však docházelo i k rozvíjení prvotní výroby. V důsledku toho těžba uhlí (ať už hnědého či kamenného) nabývala nového významu v přeměňujícím se hospodářství rakouské monarchie v druhé polovině 19. století. Tento vývoj rozbil tradiční rovnováhu mezi průmyslovou výrobou a lesním hospodářstvím. Uhelnému hospodářství napomohla rostoucí cena dříví (od r. 1849 do r. 1851 vzrostla cena v Čechách o 35 %) a též poptávka po palivu, které bylo dostupné v každém ročním období, v libovolném množství a za konstantní cenou. Tento rychlý pozitivní vývoj nebyl tak markantní v průmyslově nerozvinutých pohraničních oblastech, jako jižní Čechy, zásobených velkým množstvím palivového dříví.¹⁴¹

Lesní bohatství mělo negativní vliv na rozvoj uhelného průmyslu a tím i na lignitové doly. Produkce nekvalitního až průměrného uhlí, nebyla pro šlechtu (jako hlavního podnikatele) lukrativní. Bylo nutné vložení velkých investic do výstavby dolů a těžební techniky, což činilo ze získávání uhlí mnohem složitější a obtížněji získatelný

¹³⁷ SOA Třeboň, fond RBÚ České Budějovice, kniha č. 13.

¹³⁸ Srov. Tabulka 11.

¹³⁹ SOA Třeboň, fond RBÚ České Budějovice, kniha č. 12.

¹⁴⁰ R. LAVIČKA, *Lignitové doly*, s. 20.

¹⁴¹ L. KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj uhelného průmyslu*, s. 102.

zdroj paliva. K těžbě dřeva bylo zapotřebí pouze jednoduchého náradí a skupiny rolníků. „Feudálové se snažili využít zvýšené poptávky po dříví a co nejvýše zhodnotit toto bohatství. Omezují vlastní spotřebu nebo případně pronajímají své dřevozpracující podniky a snaží se prodat co největší množství do Prahy, severních Čech a do Německa, kde ceny dřeva stoupaly daleko rychleji než v jižních Čechách. Při rostoucí spotřebě i exportu nestačila jeho těžba a zvyšují se proto ceny dříví“¹⁴²

Následné navýšení cen dříví i v jižních Čechách umožnilo další rozvoj dolování uhlí. V. Vondra ve svém článku zmiňuje, že v roce 1894 stál m³ dřeva 454 kr., což odpovídá 4,54 zl., tedy 9 K. Zprávy zemského statistického úřadu Království českého uvádějí, že tuna uhlí na českobudějovické pánvi měla ve stejný rok hodnotu 4,8 K. Jeden m³ jehličnatého dříví váží mezi 400 a 600 kg, což znamená, že jedna tuna stála mezi 15 K a 22 K 50 h. Výhřevnost dřeva se udává okolo 16 MJ/kg,¹⁴³ kdežto nejkvalitnější vzorky lignitu z okolí K. Újezda mají výhřevnost pouze 13,3 MJ/kg. Pokud nás bude zajímat výsledná hospodárnost jednotlivých paliv, můžeme tuto veličinu vyjádřit poměrem výhřevnosti a ceny za palivo.¹⁴⁴ Toto číslo se pohybuje u dřeva mezi 1,07 a 0,71. U nejlepších vzorků lignitu z K. Újezda je tato veličina rovna 2,77. To znamená, že lignit z K. Újezda byl v r. 1894 dvakrát až čtyřikrát cenově výhodnější než palivové dříví, které se prodávalo na trzích v Č. Budějovicích.¹⁴⁵

Přes tyto výhody se v literatuře uvádí, že zdejší lignit nedokázal konkurovat uhlí těženo např. na Mostecké pánvi, které bylo kvalitnější a za srovnatelnou cenu. Lepší konkurenceschopnost kvalitního uhlí proti jihočeskému lignitu dopomohla také značně rozšířená železniční síť, díky které se uhlí dobře dopravovalo do potřebných oblastí.

Tato skutečnost se odrážela v nestálosti ceny jihočeského uhlí. Tuna suroviny vyšla v roce 1893 na 2,53 K a o dva roky později až na 3,8 K. Při porovnání s ostatními třemi pánvemi uváděnými ve statistice mezi roky 1880 a 1907 se cena uhlí značně měnila a neukazovala žádný pravidelný nárůst nebo pokles. Jednotlivé výkyvy cen

¹⁴² V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 110.

¹⁴³ Tato hodnota je v dostupných fyzikálních tabulkách uvedena pro dřevo. Není zde uvedeno, o jaký druh se jedná, což by mohlo mít vliv na výsledný výpočet.

¹⁴⁴ Protože dělíme výhřevnost cenou, je nutné podotknout, že čím větší číslo, tím cenově výhodnější je palivo. Skutečnost se mohla lišit, protože u lignitu se bere v potaz pouze nejkvalitnější vzorek. V jedné z předešlých kapitol je poznamenáno, že jiné vzorky měly výhřevnost poloviční. I tyto vzorky by však byly cenově výhodnější než jehličnaté dřevo.

¹⁴⁵ Data byla převzata z V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 110. a J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 4; Jiří MIKULČÁK a kol., *Matematické, fyzikální a chemické tabulky pro střední školy*, Praha 1988, s. 138 a 144.; Pro výpočet byla použita průměrná výhřevnost dřeva, kterou ovlivňuje množství obsažené vody.; Srov. Pentti, HAKKILA, *Utilization of Residual Forest Biomass*, Berlin 1989, s. 202.

českobudějovického uhlí také souvisely se vzestupy a poklesy těžby. Čím méně se uhlí vytěžilo, tím větší byla cena, čemuž nasvědčuje i grafické zobrazení. Nestálost těžby způsobovalo rozptýlení jednotlivých uhelných slojek. Ty netvořily, jako v jiných pánvích, celistvou sloj o větší velikosti. Po vytěžení bylo nutno hledat nové ložisko, u něhož však nebyla jistota velikosti ani kvality.¹⁴⁶

Při srovnání celkového množství vytěženého uhlí pak dvě nejvíce výtěžné oblasti vedené ve statistice na přelomu století (teplícko-mostecko-chomutovská a loketsko-falknovská pánev) vykazovaly celkový nárůst těžby v příslušném období zaznamenaném statistickým úřadem. Těžba na teplícko-mostecko-chomutovské pánvi vzrostla v počtu vytěžených tun mezi léty 1880 a 1907 nejvíce. Množství získaného uhlí bylo v roce 1907 přibližně třikrát vyšší než v roce 1880. Křivka těžby u loketsko-falknovské pánvi nestoupá tak prudce, jako u první zmíněné, ale celková těžba v roce 1907 byla skoro šestkrát vyšší než v roce 1880. Třetí pánev (welgdorfsko-hradecká u Liberce) měla v těžbě značné nepravidelné výkyvy. Naproti tomu u českobudějovické pánve je vidět velký nárůst těžby mezi lety 1880 a 1885. V roce 1885 činila těžba 8 529 t uhlí, což tvořilo 0,11 % celkové uhelné produkce v českých zemích. Pak ale následoval významný pokles těžby. Nejnižší údaj pochází z roku 1893, kdy těžba na Českobudějovicku činila pouze 104 tun lignitu. Takový pokles samozřejmě ovlivňoval skutečnost, že doly v K. Újezdě se nejvíce podílely na produkci v místním revíru. Graf těžby odráží finanční problémy majitele dr. Rzihy z konce osmdesátých let 19. století.¹⁴⁷

Dalším z problémů kamenoújezdeckých dolů byla efektivita. Vyjádříme-li efektivitu, jako průměrné množství vytěžených tun uhlí za rok na jednoho dělníka, pak se Budějovická pánev nachází na posledním místě v každém roce, ve kterém proběhlo měření Zemského statistického úřadu. Tento poměr demonstruje úroveň rozvinutosti uhelného průmyslu. Využíváním moderních strojových zařízení a techniky znamená nárůst produkce uhlí vztažených na jednoho zaměstnance. Většina míst, kde probíhala těžba, ale využívala pouze primitivní postupy a nástroje. Výjimku tvořily doly u Korosek, které měly k dispozici již zmíněný parní stroj pro odvodnění dolů, a doly v K. Újezdě. Zde se majitelé nebáli investovat do techniky a pozemků. Kromě investic do technického zázemí pomáhala kamenoújezdeckým dolům také jejich poloha.

¹⁴⁶ Srov. Tabulky 3 a Graf 5.

¹⁴⁷ Srov. Tabulka 1. a Grafy 1, 2 a 3.

Blízkost železniční trasy Č. Budějovice – Linec¹⁴⁸ značně usnadňovalo manipulaci s vytěženou surovinou a zlepšovalo odbyt. Ten se však soustředil výhradně na České země, neboť statistika neuvádí žádná procenta uhlí exportovaných do ciziny ani do jiných částí R-U.¹⁴⁹ V efektivitě produkce sledované po celé období zaujímá celkově českobudějovická pánev poslední místo.¹⁵⁰

Jednou ze zajímavostí na grafu efektivit je nárůst hodnoty mezi léty 1875 a 1890 u všech pánví kromě welgdorfsko-hradecké. Po roce 1890 však došlo ke značnému poklesu těchto hodnot u Budějovické pánve. Graf je přerušen v důsledku odmlky těžby mezi roky 1896 a 1900. Po této odstavce znovu efektivita těžby na Českobudějovicku měla vzrůstající tendenci srovnatelnou s ostatními pánvemi (uvažujeme-li pouze o poměru v nárůstu, ne absolutní čísla). Křivky grafu efektivit ostatních pánví od roku 1890 jsou si podobné a vykazují pozvolný nárůst. S výjimkou poklesu mezi lety 1900 a 1901; ten se objevuje u všech sledovaných oblastí. Podle dostupných informací se zdá, že zjištěný výkyv mohl ovlivnit první velký krach na burze zapříčiňující první z moderních hospodářských krizí.¹⁵¹

Výše uvedené problémy se odrazily i na mzdě horníků. Jejich směna měla délku dvanáct hodin s jednohodinovou přestávkou na oběd. Za jednu směnu si zaměstnanec dolů na Českobudějovicku vydělal v průměru od 70 kr. (v roce 1870) do 91 kr. (v roce 1895) za jednu denní směnu. Havíři vydělávali z obyčejných zaměstnanců nejvíce (pokud nebyl na dole zaměstnán důlní dozorce) a jejich mzda se v průběhu let 1870 a 1895 pohybovala mezi 75 a 110 krejcarů. Tyto výdělky byly přibližně o 7 – 23 % vyšší než mzdy vozičů a o 20 – 38 % vyšší než tomu bylo u dělníků na povrchu.¹⁵² Při srovnání s mosteckým revírem byly průměrné mzdy poloviční. Pokud by došlo ke srovnání mezd se zaměstnanci továren na Českobudějovicku „*nedá se jednoznačně určit, zda bylo postavení továrního dělníka lepší či horší než hmotné postavení dělníka v hornictví. Např. v r. 1860 byla průměrná mzda stejná v Lannově parketárně, nižší – o 4 kr. – v Hardmuthově tužkárně, o 15 kr. v sirkárně. Kolem r. 1870 byly platy v českobudějovických továrnách všeobecně vyšší než v hornictví: o 10 kr. v sirkárně, dokonce o 50 kr. v tužkárně. [...] V r. 1895 byla průměrná mzda ve smaltovně vyšší o 31*

¹⁴⁸ „Koňská železnice byla nákladně přestavěna pro potřeby parostrojní železnice v roce 1873 (směr České Budějovice – Linec).“; Jiří DVOŘÁK – Jan KUBEŠ, *Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátků 19. století do 80. let 20. století*, in: Jan Kubeš a kol., *Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace II.*, Banská Bystrica 2009, s. 90.

¹⁴⁹ Srov. Tabulka 8 a Graf 6.

¹⁵⁰ Srov. Tabulka 5 a Graf 4.

¹⁵¹ Srov. Graf 4.

¹⁵² Tabulka 7; V. VONDRA, *Mzdové poměry horníků v českobudějovickém revíru*, JSH 45, 1976, s. 59.

kr., v tabákové továrně nižší o 18 kr.“¹⁵³ V. Vondra pak dodává, že hornické výdělky byly do r. 1875 na Českobudějovicku vyšší než průměrná mzda v Čechách. Tato skutečnost byla způsobena rozšiřováním těžby lignitu v těchto letech, kdy podnikatelé potřebovali novou pracovní sílu. Dalším faktorem byla absence dopravy uhlí na velké vzdálenosti. Od roku 1880 byly mzdy nižší, než průměr v Čechách. Tento rozdíl se pak stupňoval. Protože v roce 1895 byl průměrný výdělek hornického dělníka o 49 kr. nižší než průměrná mzda.¹⁵⁴

Doly v K. Újezdě představovaly ve své době hlavně palivovou alternativu v převážně lesnatém Českobudějovicku. Ačkoliv byl zdejší lignit nesrovnatelný svou horší kvalitou s uhlím z velkých hnědouhelných pánví, stále byl jako palivo ekonomičtější než zdejší dřevo v poměru výhřevnosti a ceny. O lukrativnosti ložiska pro místní podnikatele svědčí opakované obnovování těžby nebo alespoň snahy o ní. Z pohledu sociálního představovaly doly možnost pracovních míst v regionu převážně vázaném na zemědělskou výrobu. Tato pracovní místa byla pravděpodobně obsazena hlavně lidmi z blízkého okolí, neboť na konci 19. století byly mzdy v českobudějovických továrnách vyšší. Díky tomu nemohly doly tak motivovat obyvatele z města, aby dojížděli za prací do K. Újezda.

Do začátku první světové války čelily doly mnoha problémům, z nichž nejzávažnější byl tvořen geologickou strukturou lokality, na které se lignit dobýval. Jelikož lignit byl uložen v roztroušených plástvích, horníci nedokázali spolehlivě odhadnout, kolik budou moci z daného ložiska vytěžit, než bude nutné hledat novou plástev. Díky této nestabilitě těžby, cena uhlí kolísala a kvůli horší kvalitě nebylo uhlí zajímavé pro cílové odběratele. Tento problém dokázala odbourat válečná ekonomika R-U, při které se i s kamenoujezdským lignitem počítalo jako se strategickou surovinou. Po ukončení válečného konfliktu však nebylo výhodné těžbu obnovit, v důsledku vytěžení větších a kvalitnějších slojek.

¹⁵³ V. VONDRA, *Mzdové poměry* s. 59.

¹⁵⁴ VONDRA, *Mzdové poměry*, s. 60-61.

6 Důl Svatopluk v Mydlovarech

První světová válka ukázala, jak jsou fosilní paliva důležitá pro průmysl. Po skončení Velké války a vzniku samostatného Československa bylo nutné zajistit, aby nově vzniklý stát mohl počítat s dostatečnou surovinovou základnou.¹⁵⁵ V této době se již na Budějovické pánvi aktivně ve větší míře netěžilo, avšak byla potřeba využít značné zásoby, které skýtalo doposud neotevřené největší ložisko.

6.1 Přípravné práce

Toto největší lignitové ložisko na Českobudějovicku bylo tedy poslední, u kterého se začalo s těžbou. Jak již bylo výše uvedeno, naleziště se nachází severozápadně od Českých Budějovic v okolí obce Mydlovary. Prvním, kdo zde začal s pokusnou těžbou, byl kníže Schwarzenberg, a to pravděpodobně okolo roku 1836 a pak po roce 1850. Později zde provádělo zkušební vrt Rudolfovské rudné těžbařstvo s cílem využít lignit k výrobě briket. Bohužel špatná kvalita a velký obsah vody odradil jak knížete Schwarzenberga, tak i Rudolfovské těžbařstvo. Některá kutiště zde vlastnili i jiní podnikatelé, ale nikdo neměl dostatečný kapitál, aby zde začal těžit.¹⁵⁶

Změna přišla až po roce 1917, kdy výhradní kutiště zakoupila Živnostenská banka a založila Jihočeskou důlní společnost. V roce 1918 bylo propůjčeno společnosti 16 dvojitých dolových měr. Než bylo možné tyto dolové míry uvést do chodu, požádali si majitelé o dolovací lhůtu až do 25. dubna 1920.¹⁵⁷ Z ekonomického hlediska bylo jasné, že nekvalitní uhlí nebude mít dostatečný odbyt, tak společnost využila zákon o elektrifikaci.¹⁵⁸ „V říjnu 1919 nabídla ložisko přípravnému výboru akciové společnosti Jihočeských elektráren, která v dubnu 1922 u tohoto zdroje uvedla do provozu provizorní tepelnou elektrárnu o výkonu 800 kW.“¹⁵⁹ Spolu s výstavbou elektrárny se začala při dolech stavět i cihelna.

V roce 1920 se začalo s přípravami pro budování dolu, elektrárny a cihelny. Na nich pracovalo v tomto roce 48 dělníků a 5 zřízenců. Mezi dělníky jsou uvedeni dva havíři, čtyři topiči, pět tesařů, šest zámečnicků, dva zedníci, dvacet pět nádeníků, jeden přední a dva pomocní dělníci a posluhovačka. Pracovní doba činila 48 hodin týdně.

¹⁵⁵ A. NOVÁK, *Jihočeské lignity*, s. 116

¹⁵⁶ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 121-122.

¹⁵⁷ Před vypršením byla kvůli stavbě elektrárny tato lhůta prodloužena ještě do 25. dubna 1922. SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁵⁸ Zákon ze dne 22. července 1919 č. 438 Sbírky zákonů a nařízení o státní podpoře při zahájení soustavné elektrifikace. V. DUBSKÝ, M. KRÝDL, *K problému elektrifikace jižních Čech po první světové válce*, JSH 49, 1980, s. 252.

¹⁵⁹ V. DUBSKÝ, M. KRÝDL, *K problému elektrifikace*, s. 248.

Směna začínala v sedm hodin ráno a končila ve čtyři hodiny odpoledne s půlhodinovou přestávkou v trvání od dvanácti do půl jedné. Pracovalo se i v sobotu, ale sobotní směna měla jen pět a půl hodiny. Na konci sobotní směny se každý týden platila dělníkům mzda. V průběhu prvních pěti let se výše mzdy znatelně měnila. V roce 1920 si havíř zaměstnaný u přípravných prací vydělal za směnu 18 K, topič 17 K a 16 h a hlídač 16 K. Zaměstnaní řemeslníci si vydělali mezi 17 K 60 h a 19 K 80 h a mzda nádeníků se pohybovala mezi 15 a 16 K. Nejmenší mzdu brala posluhovačka, a vydělala si pouze 10 K za jednu směnu. Ke mzdě bylo přidáváno ještě deputátní uhlí. Dělník měl nárok měsíčně na 300 kg a zřízenec nebo úředník mohl dostat 1 až 1,5 t.¹⁶⁰ Prohřešky byly řešeny důtkami. Zpočátku se nevedl žádný trestní protokol. Pokud se zaměstnanec z důtky nepoučil, byl propuštěn.¹⁶¹

Pracovní náplň zaměstnaných dělníků v roce 1920 zahrnovala přípravu ke stavbám elektrárny, cihelny a důlních objektů, tvořených v té době pouze dřevěnými boudami. Osvětlení dolů bylo zpočátku řešeno acetylenovými lampami, později byly nainstalované silné elektrické žárovky. Pracovní podmínky měly zpočátku provizorní charakter. Pitná voda byla dodávána v sudech přivážených a plněných v obci Zahájí. Pro první pomoc měli dělníci k dispozici skřín s obvazy a léky v závodní kanceláři. Zaměstnancům byl ze mzdy strháván příspěvek do okresní nemocenské pokladny v Hluboké jako úrazové pojištění.¹⁶²

Těžba v prvních letech nebyla pravidelná,¹⁶³ těžilo se ručně krumpáči a lopatami. Vytěžené uhlí se využívalo ke zkouškám kvality a pro vlastní potřebu při výstavbě. V důlním deníku je uvedeno, že od května do září roku 1920 dokázali zaměstnanci Jihočeské důlní společnosti vytěžit 659,9 t lignitu. Pro vlastní potřebu se zužitkovalo 381,3 t. Uhlí se využívalo hlavně jako palivo pro lokomobily. Na vagony se prodalo pak 11,97 tun a v drobném prodeji 107,3 t. Tato nepravidelná těžba probíhala až do roku 1922, kdy byla otevřena provizorní elektrárna, a tím mydlovarské doly získaly stále odbytiště pro lignit.¹⁶⁴

Další z prací, kromě udržování uhelného lomu,¹⁶⁵ u něhož hrozilo sesunutí nebo samovznícení,¹⁶⁶ bylo odčerpávání vody z odkrývky.¹⁶⁷ Podzemní voda představovala

¹⁶⁰ Na tyto deputáty bylo např. v roce 1920 uskladněno 46 t lignitu.

¹⁶¹ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ V zápisu z inspekce 11. října 1921 je uvedeno, že „uhlí se ani netěží ani neprodává“.

¹⁶⁴ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁶⁵ Důl je v pramenech často označován také jako lom, je tomu tak z důvodu povrchové těžby.

značný problém pro zaměstnance mydlovarského dolu. K odčerpávání sloužila parní lokomobila značky Clayton-Shuttleworth o síle 8 hp. Ty měli k dispozici dělníci dvě, lišily se maximálním tlakem páry, kdy jedna dokázala vyvinout 7 at a druhá 5 at. K jedné lokomobile bylo možné připojit odstředivou pumpu o výkonu 18 hl za minutu. Současně stroj mohl pohánět cihlářský lis nebo okružní pilu. Později v roce 1921 se strojový park rozrostl ještě o dvě benzínové lokomotivy s výkonem 16 hp. Obě se zpočátku využívaly hlavně k dovážení materiálu na stavbu elektrárny a důlního podniku. Materiál dovážely po dráze z Mydlovar do nádraží ve Zlivi.¹⁶⁸

Přípravné práce na dolech se neobešly bez zranění. Jedno z takových je zaznamenáno v důlním deníku ke dni 17. června 1921. Denní dělník Karel Šťastný si při tlučení šterku poranil levé oko. Ačkoliv se uvádí, že měl ochranné brýle, došlo zde k závažnému zranění, neboť musel být následně převezen na kliniku do Prahy k operaci. I když bylo zranění připisováno nešťastné náhodě, došlo záhy k inspekci dolů, provedené u příležitosti vyšetření jeho zranění.¹⁶⁹

6.2 První roky pravidelné těžby

V roce 1922 došlo k dostavění cihelny a provizorní elektrárny.¹⁷⁰ „*Pod širým nebem byly postaveny dva kotle po 7 t/h se šikmými rošty, dále strojovna, komín 50 m vysoký a generátorová stanice, což byly dva turbogenerátory po 400 kW a kmitočtu 50 Hz.*“ Díky tomu se mohlo v lignitových dole začít s pravidelnou těžbou.¹⁷¹

Zpočátku se uhlí těžilo stále ručně, jen nadloží bylo odkrýváno korečkovým bagrem. Stěny uhelného lomu byly 6 až 8 m vysoké a surovina se dobývala ze sloje o výšce 2,5 až 3 m. Natěžené uhlí se vyváželo vyklápěcími vozíky po kolejích o rozchodu 70 cm. Jeden vozík naplněný uhlím vážil 2,5 t. Do roku 1922 se vyťahovaly ručně pomocí rumpálu obsluhovaného čtyřmi dělníky. Následně byl dán do provozu elektrický vrátek o výkonu 5,5 kW (7,5 hp), který vytáhl vozíky na povrch po 35 m

¹⁶⁶ V rámci splynovacích zkoušek se řešil problém se samovznícením. V důlním deníku je uvedeno, že k pokusům sloužila hromada o objemu asi 70 m³, u které se sledovala vnitřní teplota. Z tohoto sledování je zaznamenán pouze fakt, že teplota zapaření byla 48 °C. Uhlenné sloje se pak až do roku 1922 udržovaly přikopáváním stěn, aby nedošlo ke zřícení.

¹⁶⁷ Odkrývání uhelné sloje se provádělo buď ručně nebo za pomoci korečkového bagru s parním strojem o výkonu 30 hp. Bagr dokázal teoreticky při plném výkonu odkrýt 45 m³ nadloží za hodinu. Tohoto teoretického maximálního výkonu se nedosáhlo, neboť nebylo možné takové množství odkrývky odvážet.

¹⁶⁸ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Od roku 1925 se začalo s dostavováním elektrárny do její finální podoby. Ta byla dostavěná v roce 1929. Provizorní elektrárna vyrobila za rok 1925 769283 kWh, dokončená pak 7443154 kWh za rok 1929. M. BINDER – J. SCHINKO, *Českobudějovická teplárna. Od elektrárny a vozovny tramvají k modernímu podniku*, České Budějovice 2014, s. 31-15.

¹⁷¹ M. BINDER – J. SCHINKO, *Českobudějovická teplárna*, s. 27.

dlouhé dráze. Vozy byly připojeny k benzínovým lokomotivám a odváženy do cihelny a do elektrárny k vytápění kotlů. V roce 1922 bylo do elektrárny z vytěžených 9 049 t odvezeno 7 484 t, což představovalo pro tento rok skoro 83 % z celkové těžby.¹⁷² O velké závislosti dolů na elektrárně svědčí také fakt, že celková těžba za rok 1924 klesla oproti roku 1923 o více jak 2 000 t, v důsledku odstávky elektrárny mezi 7. březnem a 23. zářím 1924, kdy se v dolech nepracovalo.¹⁷³ Tato výluka proběhla v době, kdy zbylé elektrárny pokrývaly spotřebu elektřiny pro jižní Čechy.¹⁷⁴

Obdobně trvala produkce až do roku 1924, kdy kvůli problémům s podzemní vodou bylo nutno těžbou sloj rozdělit na pilíře hlubokými odvodňovacími zářezy. Vzniklé pilíře byly pak těženy tzv. mlýnkováním. Při tomto způsobu těžby se vyrazila dopravní štola pod ložisko suroviny. Také byly vykopány komíny z povrchu ke štole. Surovina se pak ručně odkopávala do těchto komínů, čímž začaly vznikat jakési nálevky.¹⁷⁵ Na povrchu kopali 3 až 4 horníci uhlí, které padalo na pás. Ten byl obsluhován jedním dělníkem, jehož povinností bylo hlídat, aby uhlí nepadalo mimo dopravník. Tímto způsobem bylo možno přemístit 1 m³ nakopaného materiálu za minutu (dvojnásobek oproti ruční práci). Uhlí se znovu nakládalo na vozíky po 1,6 t a bylo vytaženo vrátkem po nyní již 45 m dlouhé dráze.¹⁷⁶

Opakovaným problémem provázejícím těžbu byla podzemní voda. V zápisech z inspekcí se toto úskalí často opakuje. Problém spočíval v tom, že lignitová sloj byla usazena ve vodu zadržujících jílovitých vrstvách. To ze sloje činilo jedinou možnost, kudy voda protékala. V důlním deníku se uvádí, že v roce 1924 byl normální přítok vody 8 až 10 hl vody za minutu a při silných deštích pak 25 hl/m. Tuto překážku bylo nutné řešit, protože voda velice znesnadňovala, ne-li znemožňovala, práci v uhelném lomu. Zpočátku byl problém eliminován prostřednictvím parní lokomobily s čerpadlem. Později, když začala pravidelná těžba, bylo nutné najít lepší způsob odvodnění. V roce 1922 byla přidána ještě dvě elektrická čerpadla rozmístěná na různých stranách dolu. Jedno o výkonu 3 hp s kapacitou odvodnění 250 l vody za minutu. Ty byly později vyměněny za jedno výkonnější (15 hp). Nové čerpadlo dokázalo zdvihnout 1800 litrů vody za minutu. Voda se zpočátku přiváděla do šachtice strouhami ze záseků ve sloji.

¹⁷² Srov. Tabulka 10 a Graf 7.

¹⁷³ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁷⁴ Spotřebu elektřiny pokrývala mydlovarská elektrárna spolu s elektrárnou u Letošic na Vltavě a s elektrárnou na řece Lužici pod rybníkem Rožumberk. V. Dubský, M. Krydl, K Problému elektrifikace, s. 249.

¹⁷⁵ Dobývání surovin v lomech [online] www.hornictvi.info [citováno 20017-30-3].

¹⁷⁶ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

Později se začaly vytvářet ze sloje pilíře v předpokládaných místech těžby a k odlehčení práce (ztížené tryskající vodou ze zářezů ve sloji) byly vyvrtány šikmé vrty za účelem odvodnění nepropustného nadloží. Vrty sahaly do nejhlubších míst vrásnění, kde byly sloje uhlí uloženy. Tento krok měl zmenšit množství vyvěrající vody ze zářezů. Např. v létě roku 1924, než došlo ke změně stylu těžby, bylo nutno zřídit velké odvodňovací zářezy, rozdělující sloj na pilíře. V deníku je pak uvedeno, že díky tomu došlo k vysušení a odvodnění pilířů a bylo pak možné začít těžit již novou technikou za znatelného zvýšení účinnosti těžby. Vyčerpaná voda z dolů se pak využívala v elektrárně ke chlazení.¹⁷⁷

Oproti prvním dvěma rokům přípravných prací se směny dělníků nezměnily. Za týden odpracovali 48 hodin. Směna ve všední den trvala 8,5 hodiny s polední půlhodinovou přestávkou na oběd, sobotní pak 5,5 hodiny. V neděli se nepracovalo, pouze se odčerpávala voda z dolu a jednotliví zaměstnanci se střídali každý týden při hlídání dolů. Na každého dělníka přišla tato směna jednou za 15 neděl. Pracovalo se pouze přes den.¹⁷⁸ Přesčasy v těchto prvních letech těžby, ačkoliv za ně dostávali zaměstnanci dvojnásobek peněz, nebyly pravidelné. Příkladem jsou dny mezi 15. a 21. lednem 1925. V tuto dobu došlo k zastavení vodní elektrárny na rybníku Rožmberk a bylo nutné zvýšit výrobu elektřiny v Mydlovarské elektrárně. Tato skutečnost si proto vyžádala i více vytěženého uhlí. Počet zaměstnanců dolů od roku 1922 až do poloviny roku 1925 klesal. Nejnižší stav dělníků byl uveden na konci roku 1924, kdy důl zaměstnával 18 lidí. V tento rok došlo k zefektivnění dosavadní těžby. Uhlí se začalo získávat tzv. mlýnkováním. Při tomto způsobu těžby se ušetřilo na jednom havíři a snížil se i počet nádeníků starajících se o nakládání uhlí a dopravu do přílehlé elektrárny. O zvýšení efektivity těžby vypovídá počet vytěžených tun. V roce 1925 narostla produkce o 5 816 t proti roku 1923. V obou letech byl v dole zaměstnán skoro stejný počet dělníků. Porovnáním počtu zaměstnanců činil personální stav v roce 1925 o jednoho havíře méně a o tři povrchové dělníky více.¹⁷⁹

V dalších letech není uvedena přesná statistika počtu dělníků v konkrétních důlních podnicích. Určitý obrázek dokáže poskytnout bilance počtu zaměstnanců a dolů

¹⁷⁷ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁷⁸ V noci měli směnu jen noční hlídači a to od 15:30 do 23:30 a od 23:30 do 7:30.

¹⁷⁹ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

v Československu. Pokud vydělíme celkové počty dělníků počtem dolů,¹⁸⁰ zjistíme, že od roku 1926 do roku 1929 došlo k nárůstu počtu zaměstnanců na jeden důl. Po roce 1929 počet dělníků klesá a ke zvýšení dochází až v roce 1934. Pokles byl zapříčiněn uzavřením dvou menších důlních podniků s počty zaměstnanců do dvaceti a padesáti dělníků. Za další příčinu snížení průměrného počtu lidí je možné považovat i hospodářskou krizi, ke které došlo po krachu na americké burze v roce 1929. O tom také vypovídá fakt, že v roce 1930 byly ve statistice vedeny 2 doly s počtem zaměstnanců mezi 51 a 100. V následujícím roce probíhala těžba pouze v jednom podniku a o dva roky později už žádný veden nebyl.¹⁸¹ Celkový počet dolů zůstává stejný, dokonce se neliší ani místa těžby.¹⁸²

Jak již bylo zmíněno, důlní deník obsahuje také zápisy o mzdách zaměstnanců dolů. V průběhu prvních čtyřech let pravidelné těžby se výdělky všech zaměstnanců snižovaly. V roce 1922 si havíř vydělal za jednu směnu 30 Kč. V tomto roce se mzda počítala podle odpracovaných směn. Zavedený systém, který se používal od začátku přípravných prací, byl ale změněn v roce 1923, kdy se mzda začala počítat podle odpracovaných hodin. Při přepočtu na 8,5 h dlouhou směnu se mzda havíři snížila o více jak 5 Kč. Toto snížení bylo ale vyváženo příplatkem 1 Kč na hodinu, pokud havíř pracoval ve vodě nebo v podzemí. Uvažujeme-li o problémech s podzemní vodou, se kterými museli dělníci v dole každý den vypořádat, dá se předpokládat, že skutečná mzda za směnu byla vyšší. Nejvyšší výdělky měli řemeslníci. Jejich plat za jednu směnu byl 30,6 Kč, což je skoro o 7 Kč více než odměna havíře a o 8 Kč 50 h více než nádeníka.¹⁸³

Po roce 1925 nebyl nalezen pramen popisující přesné mzdové poměry dělníků mydlovarských dolů. Statistika pro dobu mezi roky 1926 a 1937 uvádí, že platy dělníků v kategorii, do které spadaly Mydlovary, spolu s 2 až 5 dalšími místy těžby¹⁸⁴ byly nižší než na Severočeské hnědouhelné pánvi (dále jen SHP) a Falknovsko-Loketské pánvi (dále jen FLP). Tento rozdíl byl nejvyšší u havířů. Průměrně si vydělal havíř

¹⁸⁰ Ve *Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé* jsou vedeny Mydlovary v kategorii „Ostatní doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“. Je tomu tak, protože jsou to v období statistiky jediný hnědouhelný důl, který na Budějovické pánvi fungoval.

¹⁸¹ Srov. Tabulka 14, 15 a 16.

¹⁸² Výrobní statistika hornická, hutnická, koksoven a briketáren za r. 1929-1932. *Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé*, Praha 1930-1933.

¹⁸³ Srov. Tabulka 11.

¹⁸⁴ Roku 1926 se jednalo o Wustung v s. o. Frýdlant, Hrádek a dva důlní podniky v Gerštorfu v s. o. Chrastava a Serksdorf s. o. Javorník. V roce 1929 do této kategorie spadají pouze Hrádek s. o. Chrastava a Serksdorf s. o. Javorník. Výrobní statistika hornická, hutnická, koksoven a briketáren za r. 1929-1932. *Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé*, Praha 1930-1933.

v Mydlovarech o téměř 17 Kč méně než havíř zaměstnaný na SHP a skoro o 15 Kč méně než havíř na FLP. U ostatních kategorií tak významný rozdíl není. Denní povrchoví dělníci v Mydlovarech si průměrně přišli na 30,01 Kč za směnu. To bylo o 5 Kč a 15 h méně než povrchoví dělníci na SHP a o 2 Kč 17 h méně než dělníci pracující na FLP. Kategorie, do které jsou zařazeny Mydlovary je zajímavá tím, že jako u jediné se výdělky průběžně od roku 1926 do roku 1937 snižovaly. Další dvě sledované pánve vykazují u většiny kategorií v tomto období zvýšení finančního ohodnocení.¹⁸⁵

Ačkoliv mzdy byly nižší než na jiných pánvích, nejsou vedeny žádné stížnosti a dle všeho byli zaměstnanci spokojeni jak s výdělkem, tak i s prací.¹⁸⁶ Tento jev lze přičíst skutečnosti, že i když byly mzdy mydlovarských havířů nižší než těch pracujících na větších hnědouhelných pánvích, stále jejich výdělky byly vyšší než průměr v té době. „Průměrná týdenní mzda dosahovala v roce 1929 u horníků 235 Kč, v 32 oborech průmyslu a živností v Praze 210 Kč, v továrnách Čs. tabákové režie 160 Kč a u textilních dělníků na Brněnsku 158 Kč.“¹⁸⁷ Pokud budeme předpokládat, že v týdně odpracovali mydlovarští horníci 6 směn,¹⁸⁸ pak lze spočítat, že odměna za týden odvedené práce dosáhla 212 Kč a 16 h. Havíř sice nedosáhl na průměrnou celorepublikovou týdenní mzdu horníka, ale vydělával více než zaměstnanci továren. Podstatně nižší byla mzda povrchových dělníků, která činila 167 Kč 28 h.¹⁸⁹ O stejném jevu pak podává svědectví srovnání ročního výdělku s průměrnou celorepublikovou mzdou. Statisticky vyhodnocená kategorie „Ostatní doly“ má nejnižší výdělky, které jsou ale vysoko nad průměrem.¹⁹⁰

Z pohledu pojištění a bezpečnosti práce, byly od roku 1922 zaměstnanci mydlovarských dolů pojištěni u Spojené jihočeské pokladny v Českém Krumlově. Výše dělnického pojištění není uvedena, ale v roce 1928 bylo průměrné týdenní pojištění dělníků 9 Kč 80 h.¹⁹¹ Dá se předpokládat, že v roce 1922 se významně neodlišovalo.

¹⁸⁵ Srov. Tabulky č. 18, 20 a 22.

¹⁸⁶ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁸⁷ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 díl I*, Brno 2004, s. 236.

¹⁸⁸ Srov. Tabulka 18. Průměrné výdělky za směnu jsou počítány, jako skutečně vydělané peníze přepočítané na počet odpracovaných směn. Lze tedy zanedbat fakt, že sobotní směna byla kratší o 3 hodiny než směna ve všední den.

¹⁸⁹ Srov. Tabulky 17, 20 a 21.

¹⁹⁰ Srov. Tabulka 12.

¹⁹¹ V. PRŮCHA a kol. *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 238.

Došlo-li k úrazu,¹⁹² měli pracovníci k dispozici pomůcky první pomoci umístěné v místnosti pro dozorce. Další, lépe vybavená, ambulanční místnost se pak nacházela v cihelně. Jako nejbližší doktoři jsou uvedeni MUDr. Riegl z Hluboké nad Vltavou a MUDr. Šíma v Dřítině. Jeden z větších úrazů zdokumentovaný během prvních let pravidelné těžby, byl úraz brzdíče Jana Žáka. Ten si pohmoždil ruku a naštlípl vřetení kost, když se pokoušel připojit vozík s uhlím k benzínové lokomotivě. V důsledku tohoto zranění došlo stejný den k inspekci dolu a byl vydán zákaz o připojování a odpojování vozíků za pohybu.¹⁹³

6.3 Provoz po roce 1924

Od roku 1925 se začalo s pracemi na rozšíření elektrárny. Ta byla prvotním odběratelem uhlí z mydlovarského dolu. Dokladem je nárůst těžby v pozdějších letech. V roce 1927 se produkce lignitu více než dvakrát zvýšila proti roku předešlému.¹⁹⁴ Do roku 1934 disponovala elektrárna parními turbínami s generátory o výkonu 3 000 a 6 000 kW. Rozšiřování elektrárny zákonitě znamenalo i zvýšení těžby v lignitových dolech. Přesné počty zaměstnanců pro jednotlivé roky nebylo možné dohledat, ale v literatuře se uvádí, že v době předmnichovské republiky doly zaměstnávaly až 80 mužů.¹⁹⁵

Důl až do roku 1929 vykazoval konstantní nárůst těžby. Těžba v roce 1930 byla sice vyšší, ale pouze o 515 t. Dopady velké hospodářské krize z roku 1929 se projevily na těžbě až v roce 1931, došlo zde k propadu o 15 258 t v rámci celoroční těžby.¹⁹⁶ Maxima důlní produkce v meziválečné době doly dosáhly roku 1937, kdy se vytěžilo 121 364 t lignitu. Je důležité zmínit, že od roku 1928 Mydlovary tvořily největší důlní podnik v rámci kategorie, do které byly ve statistice zařazeny.

Během období Protektorátu Čechy a Morava narostla poptávka po dodávkách elektřiny, což znamenalo zintenzivnění těžby lignitu.¹⁹⁷ V roce 1939 bylo při dolech zaměstnáno na 135 dělníků pracujících od 7 do 17 hodin s hodinovou pracovní pauzou.¹⁹⁸ Během této směny dokázali dělníci vytěžít 35 až 40 vagónů denně. Těžba

¹⁹² V deníku nejsou vedeny v rámci inspekci velké prohřešky proti bezpečí na pracovišti. Objevují se zde akorát připomínky k instalaci cedulek na důležitá místa s nápisy jako „Nepovolaným vstup zakázán!“ apod.

¹⁹³ SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

¹⁹⁴ Srov. Tabulka 13.

¹⁹⁵ P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů*, s. 278.

¹⁹⁶ Srov. Tabulka 13 a Graf 8.

¹⁹⁷ Mezi léty 1937 a 1944 na území Československa (včetně pohraničí) vzrostla výroba elektřiny o 69 %.

V. PRŮCHA a kol. *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 480.

¹⁹⁸ Pauza trvala od 12 do 13 hodin odpoledne.

v Mydlovarech se dále rozšiřovala a na konci téhož roku se blížil početní stav dělníků ke dvěma stům. Byl rozšířen strojový park. K nové elektrické lokomotivě, přibily v letech 1941 a 1942 další dvě spolu s dvěma korečkovými rypadly. Tento rozvoj těžby odpovídal zvyšujícím se říšským nárokům. V roce 1940 bylo požadováno dodat 80 až 90 vagónů uhlí denně. Tomuto nátlaku na těžbu se nedalo vždy vyhovět a příkladem byl rok 1942, kdy musel být omezen provoz elektrárny z důvodu nedostatečného množství vytěženého lignitu.¹⁹⁹ K této redukci došlo i navzdory faktu, že na dole pracovalo přes 500 lidí spolu s asi 40 židovskými vězni dováženými každý den autobusem z Českých Budějovic. Pro takto početnou skupinu pracovníků bylo nutné vybudovat téhož roku dřevěné kanceláře a šatny.²⁰⁰

Těžké pracovní podmínky se na dolech ještě více zhoršily v roce 1944. V tohoto roku byl dosazen německým vedením na důl Hurst Rüsse z báňské akademie ve Freibergu. Tento student si zde měl doplnit své praktické vzdělání, ale autor pamětní knihy ho označoval za „udavače a konfidenta“ neboť po jeho příchodu byly gestapem zatčeni dva důlní inženýři Ing. Hrubec a Ing. Doležel. K tomu došlo v říjnu a listopadu roku 1944. Po těchto zatčeních se Rüsse stal „*neomezeným pánem dolů*.“ Dne 3. května roku 1945 z dolů uprchl.²⁰¹

V roce 1945 bylo v mydlovarském dole vytěženo 248 971 tun lignitu.²⁰² Doly fungovaly bez důlního inženýra až do června, kdy se vrátil z Terezína Ing. Doležel (Ing. Hrubec nebyl zpět přijat). V tomto roce také došlo k úbytku českých dělníků, v důsledku čehož bylo vedení nutno požádat o zaměstnání německých válečných vězňů. V roce 1946 pracovalo na dolech od 60 do 130. Počet českých zaměstnanců v té době činil spolu s úředníky 256.²⁰³

V témže roce došlo ke znárodnění dolu. Důlní závod byl začleněn do národního podniku Západočeské uhelné doly Plzeň. Došlo také k pojmenování dolu podle prvního generálního ředitele Československých dolů, národní podnik Praha Ing. Svatopluka Rady. Po odchodu nedobrovolně nasazených dělníků se snížil počet dělníků v dole na méně než polovinu. Nedostatek mužů byl vyřešen zaměstnáváním převážně německých vězňů z českobudějovické věznice. V tomto období se také začalo se zaváděním mechanizace na dole. Pro zvýšení efektivity se nasadilo 5 lopatových rypadel spolu se 4

¹⁹⁹ Jako jeden z hlavních důvodů je uvedena v Pamětní knize dolu Svatopluk nedostatečná rychlost odkrývání zásob lignitu.

²⁰⁰ Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary inv. č. 1.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů*, s. 279.

²⁰³ Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary inv. č. 1.

rypadly korečkovými doplněnými o lokomotivy na tažení důlních vozíků a další moderní stroje. V rámci rozšiřování dolů došlo k vybudování hrázděné dílny, garáží pro lokomotivy, společenského střediska pro zaměstnance a podnikových bytů ve Zlivi a Zahájí. Na začátku roku 1948 pracovalo na dole Svatopluk 287 dělníků a 70 věžňů. Kompletní mechanizace dolů byla dokončena do roku 1950.²⁰⁴

„Vedení dolu Svatopluk se podařilo poměrně brzy po osvobození přes řadu potíží provoz dolu stabilizovat, v roce 1946 se pilně pracovalo na skrývce i při těžbě lignitu. V roce 1947 důl vytěžil 327 188 tun paliva a úkoly dvouletého plánu splnili pracující již 15. října 1948.“²⁰⁵

V roce 1949 byl důl Svatopluk začleněn do národního podniku Jihočeské lignitové závody Mydlovary. Spolu s ním byly k tomuto podniku přiřazeny ještě důl Jaroslav v Újezdci a v té době již neaktivní důl Etna ve Lhoticích. Roku 1951 se tento národní podnik změnil a byl přejmenován na České lignitové závody Mydlovary, n. p. K závodům byly připojeny další menší doly v různé vzdálenosti od mateřského podniku.²⁰⁶ Dolování lignitu pro tepelnou elektrárnu pokračovalo až do sedmdesátých let. Na konci padesátých let se začalo těžit v nově otevřeném západním poli, ve kterém po jeho vyuhlení mezi lety 1968 a 1970 vznikla hráz odkaliště Chemické úpravy uranového průmyslu MAPE, n. p. Mydlovary. Poslední dolové pole bylo otevřeno v roce 1964 a těžilo se na něm až do roku 1966. Celý podnik fungoval jen do roku 1973. V této době bylo ještě instalováno zauhlovací zařízení pro hnědé uhlí, které zajistilo dodávku uhlí ze sokolovské pánve. Konec závodu se datuje k říjnu téhož roku.²⁰⁷

Mydlovarský důl Svatopluk představoval výjimku mezi doly těžících uhlí na českobudějovické pánvi. Jako jediný důlní podnik na Českobudějovicku v průběhu první poloviny 20. století dokázal udržet pravidelnou produkci, která se s postupujícími roky rozšiřovala. Hlavní zásluhu v tomto rozvoji měla elektrárna v Mydlovarech. Ta vytvořila místo stálého odběru nekvalitního jihočeského lignitu. Díky tomu mělo ložisko širší hospodářský význam v rozvoji elektrifikace a energetického hospodářství nejenom na Českobudějovicku, ale také v celých jižních Čechách.

²⁰⁴ P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů*, s. 279.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Doly Kristina v Hrádku nad Nisou, okr. Liberec a Antonín Pelnář v Uhelné, okr. Šumperk.; P. Beran., *Historie Českých lignitových závodů* s 280.

²⁰⁷ P. BERAN, *Historie Českých lignitových závodů*, s. 282-284.

7 Antracitové doly Etna u Lhotic

Jižní část antracitové sloje byla objevena již roku 1550 nebo 1560 horníky razícími dědičnou Eliášovu štolu, která měla sloužit k odvodnění tamních dolů.²⁰⁸ Lhotické antracitové doly však nebyly první subjekt těžící tuto surovinu na Českobudějovicku. Už v roce 1591 prováděl s tímto uhlím pokusy báňský komisař J. Strange působící ve službách Viléma z Rožumberka. Strange se snažil porovnat v rámci výhřevnosti antracit s ostatními druhy uhlí. Jeho úsilí však zmařila Vilémova smrt a ani Petr Vok nechtěl s možnou těžbou začít. Samotná severní část jmenovaného ložiska (mezi Lhoticemi a Chotýčany) byla objevena roku 1765, kdy zde začaly první kutací práce. Těžilo se až do roku 1772 z asi 13 m hluboké kutací jámy. V první polovině následujícího století došlo k několika neúspěšným pokusům o těžbu. S první větší produkcí se však započalo až v roce 1853, kdy zde začalo těžit českobudějovické těžářstvo. Antracit byl prodáván kovářům a majitelům stříbrných dolů v Rudolfově. Na konci 50. let 19. století byla těžba přerušena. Už v této době byly problémy s odbytem, kvůli jeho vysoké výhřevnosti. K obnově těžby došlo v 90. letech 19. století. Začalo se těžit na čtyřech kutacích jamách²⁰⁹ v okolí Úsilného, kde se nacházela jižní část ložiska. V této době byly majitelé schopni vyprodukovat až 60 t antracitu denně. Po smrti jednoho z majitelů bylo dolování ukončeno. Těžba na těchto jamách se obnovila až roku 1900, dva roky poté, co práva na těžbu získala společnost Antracitové doly v Č. Budějovicích. V tomto roce dokázalo 85 dělníků vytěžit 5 069 t. Produkce pokračovala až do roku 1905. S další těžbou na jižní části ložiska se již nezačalo. I když se o antracitové sloji vědělo a kutací práva zde vlastnili různí podnikatelé, až do roku 1930 ke znovuotevření sloje nedošlo ani na jedné části ložiska.²¹⁰

7.1 Počátky těžby u Lhotic

Počátky dolování antracitu v dolech Etna se datuje k roku 1931. Zdejší ložisko se zdálo být atraktivní pro těžbu, jelikož se antracit jinde v Československu netěžil a každoroční import z Porůří, Anglie a doněcké pánve stále stoupal. Blízkost Českých Budějovic a železniční dráhy pak zajišťovaly i snadnou dopravu pro vytěženou surovinu. Příležitosti se ujal pražský podnikatel Bohumil Matějka, který v r. 1931

²⁰⁸ V. PAVLÍČEK., *Z historie těžby*, s. 397.; SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²⁰⁹ Jména jam byly Marie, Jan, Josef a Karolína.

²¹⁰ V. VONDRA, *Dolování uhlí*, s. 111-113.

vlastnil na Českobudějovicku 84 výhradních kutišť. Do roku 1933 mu byl umožněn pronájem třech jednoduchých a jedné dvojité dolové míry. Ty zajišťovaly možnost těžby po dobu třiceti let s právem prodloužení lhůty o dalších deset.²¹¹

Ve lhotické obecní kronice je uvedeno, že v roce 1931 došlo k otevření dvou šachet („na Podbrtí“ a „v Hájku“). Obě ale byly do června téhož roku opuštěny. Následovalo otevření třetí šachty (na Novinkách). Zde bylo objeveno uhlí v hloubce jednoho metru. Těžaři zde pracovali s přestávkami a v malém rozsahu, což kronikář pokládá za důsledek nedostatku peněz. O rok později byla založena akciová společnost Těžařstvo sv. Mikuláše. V tomto roce byla postavena dílna, strojovna a provizorní kanceláře.²¹²

Vzestup dolů nastal o rok později. V roce 1933 zde pracovalo přes 200 dělníků, dostavěla se silnice k dolu umožňující odvážení uhlí dvěma nákladními vozy buď rovnou k místním odběratelům nebo k železniční stanici Chotýčany. Zde se v dalším roce dokončila rampa pro nakládání na vagony. Dále byly v tomto roce přistavěny nová administrativní budova,²¹³ třídírna uhlí a nový transformátor. Se stavbou transformátoru byla zajištěna i k elektrifikaci dolu. Po těchto stavebních změnách byla otevřena nová šachta, později označovaná jako Etna II.²¹⁴ Tyto investice dosáhly částky skoro 2,6 mil. Kč.²¹⁵

Již v roce 1933 došlo k prvním problémům, provázejícím těžbu po celá třicátá léta 20. století. Začínající důl představoval pro převážně zemědělsky založené Českobudějovicko v období doznívající hospodářské krize důležitého zaměstnavatele. Na podzim roku 1933 Báňský revírní úřad v Českých Budějovických zakázal provádět první pokusný porub a výběr další sloje pro ražení sledných chodeb. Tento zákaz platil do doby, než by se našel prostor, kam se bude ukládat hlušina z vytěžené sloje. Toto pozastavení porubu nutilo majitele dolů Bohumila Matějku k propuštění přes sto havířů a jejich pomocníků. V tuto dobu ale stále platila smlouva mezi p. Matějkou a

²¹¹ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²¹² SOKA České Budějovice, Archiv obce Lhotice, Kronika obce Lhotice.

²¹³ Dnes slouží, jako rodinný dům.

²¹⁴ SOKA České Budějovice, Archiv obce Lhotice, Kronika obce Lhotice.

²¹⁵ V posudku Ing. JUDr. Pavlišty z r. 1934 je uvedeno, že celkové investice se rovnaly 2579923 Kč, kde nejvýznamnější položky tvořily samozřejmě investice do stavby nových šachet a důlních chodeb (785734 Kč 88 h) a výstavba úpravny s třídírnou uhlí (778568 Kč 80 h). SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

Ministerstvem veřejných prací o pokračování v intenzivních pracích na dolech v rámci zajištění pracovních míst na jihu Čech.²¹⁶

7.2 Důlní provoz

V roce 1934 se problémy s Báňským revírním úřadem vyřešily²¹⁷ a začalo se s pokusnou těžbou i na druhém ložisku.²¹⁸ Pracovní provoz na dole Etna I a II činil 3 pracovní směny po 8 hodinách. V ranní směně bylo zaměstnáno na dole Etna I 58 dělníků, z toho 9 kopáčů, 11 havířů při režii dolu a 38 dělníků na povrchu. Tato směna začínala v 6 hodin ráno a končila ve dvě hodiny odpoledne. Následovala odpolední směna do desíti hodin večer, kde bylo zaměstnáno o jednoho havíře a 29 povrchových dělníků méně, celkem tedy pouze 28 dělníků. Na noční směně pracovalo pouze 25 dělníků (o 3 povrchové dělníky méně). Na druhém dole Etna II bylo zaměstnáno na všech třech směnách 10 dělníků. Z celkových 141 lidí doly zaměstnávaly i pět žen. Do stavu pracovního také patřil 1 závodní inženýr, 3 manipulační úředníci, 4 dozorcí a 1 strojmistr.²¹⁹ Podle oficiálních statistických údajů není uvedeno, že by přímo v dolech byla práce umožněna mladistvým horníkům. Ti byli zaměstnáni pouze při povrchových pracích na dole. V dostupných statistických údajích z předválečných let jsou ve skupině, do které doly Etna spadaly, uvedeni mladiství zaměstnanci pouze v letech 1935 a 1937. V roce 1935 zde pracovalo 34 mladistvých a v roce 1937 pouze jeden.²²⁰ Ze dne 2. srpna 1937 je zaznamenána zpráva o potrestání důlního dozorce, který dohlížel na práci horníka na šachtě, kterému bylo v tom roce teprve 15 let. Je možné, že uvedený byl oficiálně zaměstnán jako povrchový dělník.

V posudku p. Pavlišty je i uvedeno, jak přesně vypadalo dostavěné povrchové zázemí dolu. *„Na povrchu jest důl I zařízen takto: V prodloužení úpadní jámy. Dodnes zde stojí strojojna v níž jest umístěn elektricky poháněný těžný vrátek a kompresor. Na východní straně od strojojny²²¹ stojí mechanické dílny vybavené strojovým inventářem pro kovárnu, truhlárnu a zámečnické dílny. Na západní straně od strojojny leží úpravna²²²*

²¹⁶ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²¹⁷ Vytěžená hlušina a nezužitkovaný uhelný mour se ukládal jižně od úpadní jámy. Dodnes zde stojí velká halda, která je viditelná z dálky ze silnice.

²¹⁸ Důl Etna II se nacházel 700 m východně od dolu Etna I.

²¹⁹ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²²⁰ *Statistika hornických mezd za r. 1935*, Zprávy státního úřadu statistického republiky československé 17, 1936. *Statistika hornických mezd za r. 1937*, Zprávy státního úřadu statistického republiky československé 19, 1938.

²²¹ V současnosti se z budovy strojojny dochovala pouze základová deska se zbytky obvodových zdí.

²²² Z úpravny se dochovala pouze železobetonová násypka, na které jsou vidět známky po neúspěšných pokusech o likvidaci.

*pro třídění uhlí. U vchodu závodu stojí kancelářská zděná budova, v níž jsou umístěny účelně zařízené kancelářské místnosti pro závodní správu, účtárnu, expedit a měřičská kancelář. Měřičská kancelář jest vybavena řádně měřičskými přístroji a pomůckami. Důlní a dolové mapy jsou dle platných předpisů pořízeny a vždy zavčas se doplňují. Před kancelářskou budovou jest vozová váha. Stranou od úpravny se nalézá šikmý výtah pro odval a depot.*²²³

Samotné ložisko bylo otevřeno úpadní šachtou proraženou od strojovny jihozápadním směrem. Šachta sledovala sloj v úklonu, což mělo za následek její vlnovité prohnutí. V roce 1934 měřila 207 metrů a vzhledem k úpadu mezi 30° a 39° dosahovala na svém konci hloubky 116 m pod povrchem. Samotná šachta rozdělovala sloj na východní a západní porubné pole, do nichž zasahovalo pět „směrných vyřizovacích chodeb“. V obou porubných polích byly proraženy jeden větrací komín.²²⁴ Kvalita větrání představovala jednu z opakujících se závad. Větrací komíny byly často při inspekcích označovány za nedostatečně udržované. Při jedné z inspekcí v listopadu roku 1934 byla správa dolu upozorněna, že větrací komíny nedosahují nejhlubších míst dolu. Zjištěné nedostatky představovaly nebezpečí pro horníky, neboť větrací šachty sloužily k odvádění důlních plynů ohrožujících prostory možným samovznícením.²²⁵

Těžba probíhala tzv. stěnováním. Malá tloušťka sloje způsobovala, že některé šachty bylo nutné razit s menší výškou a horníci zde nemohli pracovat ve stoje. Zpočátku horníkům nebylo umožněno z bezpečnostních důvodů využívat vozíky k osobní dopravě do dolu. V pozdějších letech bylo v důsledku zvyšující se hloubky dolů od zákazu upuštěno. Samotné uhlí se dolovalo ručně pomocí sbíječek na stlačený vzduch.²²⁶ Vytěžená surovina se pak nakládala na vozíky vytažovanými pomocí těžného vrátku umístěného ve strojovně.

Potenciální nebezpečí, které značně znepríjemňovalo lhotickým horníkům každodenní těžbu, byla výdřeva dolu. Obdobně jako nedostatečná údržba větracích komínů se v zápisech z inspekcí opakují případy, kdy jsou dřevěné výztuhy dolů ve špatném stavu. Ty pak mohly potenciálně způsobit narušení některé z chodeb. Ke zřícení samotné chodby v předválečných letech nedošlo, je ovšem v deníku uvedeno zranění způsobené uvolněnou výdřevou. Dá se předpokládat, že za tyto nedostatky

²²³ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²²⁶ 30. listopadu 1938 je dovoleno zaměstnancům dolu Etna používat 20 sbíječích kladiv na stlačený plyn typu Vítkovice S/3540 a 5 typu Vítkovice S/3735.; SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

mohla, kromě nedbalosti samotných zaměstnanců, i ztížená finanční situace společnosti. Zápis v deníku ze dne 24. ledna 1936 kritizuje nedostatek důlního dřeva pro zahájení těžby v nové jámě.²²⁷

Další prvek, který znesnadňoval těžbu byla důlní voda. O tu se starala vodní čerpadla se schopností odčerpát mezi 100 l a 300 l vody za minutu.²²⁸ Vzhledem k přítomnosti důlní vody hrozila možnost zaplavení jednotlivých chodeb. K prvnímu většímu zatopení došlo v „*časných ranních hodinách dne 16. 5. 1938.*“ Při tomto incidentu nebyl nikdo zraněn, voda pravděpodobně zatopila vyrubané části, které nebyly zpravidla při práci zasypávány.²²⁹ Odčerpaná důlní voda byla dále využívána jako pitná voda pro zaměstnance. Její kvalita nebyla do roku 1939 podrobena testům o zdravotní nezávadnosti.²³⁰

Ze zápisů v deníku je zřejmé, že při těžbě měly důležitou funkci i trhaviny. Od roku 1939 oficiálně vykonávali post střelmistrů tři dozorcí²³¹. Bylo požadováno, aby složili speciální zkoušky. Funkci palného zastávalo také pět havířů. Také u nich bylo nutné, aby se podrobili střelmistrovským zkouškám. Práce s výbušninami si vyžádala zvláštní bezpečnostní opatření, k jejichž porušení často docházelo. Jedním z příkladů je užívání otevřených karbidových lamp v blízkosti výbušnin, což mohlo vyústit ve velké neštěstí.²³²

V případě vážného úrazu při práci, měli horníci povinnost volat ihned ambulanci z Českých Budějovic, která zraněného převezla neprodleně do nemocnice. Obvodního lékaře bylo nutné volat pouze v případě usmrcení nebo poranění s možným následkem smrti. I když se úrazy týkaly převážně nedodržování bezpečnostních nařízení, objevovala se i zranění způsobená nedostatečnou údržbou důlního díla. Jednalo se např. o uvolnění výdřevy, která následně spadla na dotyčného horníka. Smrtelné úrazy nebyly tak časté.²³³ Na dodnes stojící správní budově dolů visí pamětní deska, kde jsou uvedena čtyři jména horníků, kteří pravděpodobně zahynuli při práci. V dolovém

²²⁷ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²²⁸ Zápis z 15. září 1938. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník. SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²²⁹ Zápis z 15. července 1938.

²³⁰ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²³¹ Do těchto zkoušek zpravidla tuto práci vykonávali dozorcí, v deníku je však uvedeno, že nebyli ohlášeni a úředně potvrzeni. Jména těchto dozorců byla Bohuslav Tůma (nar. 1886), Karel Chalupa (nar. 1887) a Jan Kročák (nar. 1891).; SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²³² Záznam z inspekce zapsaný 15. listopadu 1938. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²³³ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

deníků je zapsán pouze jeden smrtelný incident, při kterém zahynul p. František Litvan.²³⁴

Vytěžený antracit bylo třeba upravit pro prodej. Tento proces se prováděl ve velmi moderně vybavené budově úpravny. Vyruhané uhlí bylo nasypáno přes výklopník do drtiče, kde bylo rozmělněno na velikost 0 – 85 mm. Dále bylo dopraveno příhradovým transportérem do třídiče, který oddělil jednotlivé kusy o velikosti menší než 50 mm. Tyto kusy byly pak tříděny na gumovém pásu. Tuto práci obstarávaly 4 ženy. Kusy menší než 50 mm byly dále děleny dalším třídičem na 5 různých druhů uhlí podle velikosti jednotlivých zrn.²³⁵ Dále bylo nutné odděleně proprat druhy deklarované jako ořech III a IV na vzduchovém prádle. Vypraný materiál byl pak dopravován přes vibrační síto do zásobníků. Zbylé dva druhy ořechu byly také poprány, ale na druhé polovině stolu. Nestejná a relativně velká zrnitost nedovolovala čisté vyprání, proto se přistoupilo k ručnímu přebírání na přebíracích pásech. Tuto práci zastávalo 11 žen. Celý třídící proces probíhal pouze v jedné osmihodinové směně, kde byli, kromě 15 žen, ještě zaměstnání 3 strojníci dozírající na správný chod třídícího zařízení.²³⁶ Ženy, které byly v důlním závodu zaměstnány si za jednu osmihodinovou směnu vydělaly v roce 1934 průměrně 12 Kč a 22 h, což bylo méně než výdělek žen na ostatních černouhelných pánvích. Dělnice, která byla zaměstnána např. na Plzeňsko-radnické pánvi dostala za směnu 17 Kč a 82 h. Rozdíl mezi mzdami jednotlivých zaměstnanců se ještě více prohluboval, pokud srovnáme plat ženské dělnice a např. havíře zaměstnaného v dole Etna. Jeho výdělek byl za jednu směnu dvojnásobný.²³⁷

Poslední záznam v obecní kronice týkající se dolování antracitu, je k roku 1934. Je zde informace o dalších potížích antracitového závodu. Až do podzimu tohoto roku podle kronikáře provoz probíhal v normálním rozsahu, později došlo k útlumu těžby provázeného i rušením dodávek elektřiny z Jihočeských elektráren.²³⁸ V tomto roce vyústily finanční problémy v likvidaci Těžařstva sv. Mikuláše a doly přešly pod Kontinentální průmyslovou a obchodní akciovou společností. Změnu majitele doprovázely velké soudní spory zahrnující nejasností o vlastnictví dolů a absenci

²³⁴ Podle zápisu z inspekce, která následovala jeho smrtelný úraz se dá předpokládat, že zahynul, když se uvolnil řetěz vozíku, na kterém se spouštěl do šachty. Zápis z 15. září 1942. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²³⁵ Tyto druhy se dělily na: 0-4 mm prach, 4-8 mm krupice, 8-15 mm ořech IV, 15-25 mm ořech III, 25-50 mm ořech II a ořech II-b.

²³⁶ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²³⁷ *Statistika hornických mezd za r. 1934*, Zprávy státního úřadu statistického republiky československé 16, 1935.

²³⁸ SOKA České Budějovice, Archiv obce Lhotice, Kronika obce Lhotice.

dodávek uhlí pro pražské podnikatele.²³⁹ I přes tyto problémy, při pohledu do dobové statistiky, se v roce 1934 vytěžilo nejvíce antracitu v předválečných letech a to 15 516 t.²⁴⁰

7.3 Finanční problémy dolů

Finanční problémy se projeví na těžbě po roce 1934. Oproti tomuto roku, bylo v následujícím roce vytěženo pouze 3 714 t a další rok jenom 1 252 t.²⁴¹ Z dostupných pramenů vyplývá, že problém nebyl v množství těžitelného uhlí antracitové sloje, ale v odbytu suroviny. Vytěžené uhlí z předchozích roků se uskladňovalo při samotném dole a nebylo jej možné všechno využít a zpeněžit. Špatný odbyt uhlí byl dán zejména samotnými fyzikálními vlastnostmi antracitu. Ty jsou charakterizovány velkou výhřevností a krátkou dobou hoření. Tato skutečnost vede k nutnosti úpravy kotlů a topenišť. Za jednoho z hlavních potenciálních odběratelů byly považovány Československé státní dráhy (dále jen ČSD). Ty však nejevily o jihočeský antracit dostatečný zájem. V dopise předsedovi agrární strany Rudolfu Beranovi z 25. dubna 1934 píše Karel Waigner, že hlavní problém dolů představuje jejich „nedostatečná prodejní organizace.“ Také se vyjadřuje i k příčinám nevole ČSD antracit odebrat: „Dále podotýkám, že dle informací získaných v ministerstvu železnic, topné zkoušky, konané se lhotickým antracitem (těžné uhlí), nedopadly uspokojivě, jelikož lhotický antracit, jako vůbec každý antracit, je uhlí sice velmi výhřevné, avšak krátkoplamenné, jež se pro vytápění lokomotiv nehodí, leč by se míchalo s dlouhoplamenným uhlím, k čemuž však by správa čsl. Státních drah musela konati ještě důkladné zkoušky.“ Tyto analýzy spočívaly v zjištění vhodného poměru mezi antracitem a hnědým uhlím, což při dávkování představovalo další komplikace.²⁴² Ve zprávě se dále zmiňuje o tvrdé cenové konkurenci z ostatních černo a hnědouhelných pánví. Ta postupně vytlačovala jihočeské

²³⁹ Bohumil Matějka vedl soudní spor o náhradu za nedodané uhlí pro rajon Karlín, Vinohrady, Praha II. Kontinentální společnost byla pak žalována o vydání knih a dokladů těžářstva kvůli nejasnostem ve vlastnictví dolů. Všechny tři strany v tomto sporu (Kontinentální akciová společnost, Těžařstvo sv. Mikuláše a Bohumil Matějka) tvrdily, že doly patří jim. SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²⁴⁰ Hodnota vytěženého uhlí za rok 1934 byla skoro 2,45krát vyšší než hodnota za rok 1933 (6316 t). *Statistika výroby hornické, hutnické (těž surové oceli) koksu a briket za r. 1934*. Zprávy státního úřadu statistického republiky československé 16, 1935.

²⁴¹ Srov. Tabulka 33.

²⁴² Zajímavé je, že v dopise Ministerstva železnic Československé republiky z 18. srpna 1933 je uvedeno, že není třeba dalších zkoušek a k nabídce dodávek uhlí postačí pouze opis certifikátu vyhotoveného téhož roku. To by mohlo znamenat, že lhotický antracit by mohl být vhodný jako palivo pro lokomotivy. Důležitou zakázku pro ČSD však těžářstvo nezískalo z obchodních důvodů. Kvalita a odlišné fyzikální vlastnosti uhlí nehrály tak důležitou roli, jak se oficiálně uvádělo.; SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

černé uhlí z trhu. Aby doly Etna dokázaly této konkurenci čelit, musely by dodávat ČSD každoročně alespoň 15 000 t uhlí s cenou 140 Kč za tunu, čehož by podle tohoto dopisu nebyly doly schopné.²⁴³

Problémy s odbytem se začaly prohlubovat v roce 1935. V květnu tohoto roku bylo od báňského úřadu povoleno omezení provozu. Jako důvod byl uveden malý odbyt uhlí v letních měsících. V rámci boje s nezaměstnaností byla tato odstávka dolů povolena pouze do konce srpna téhož roku při splnění těchto podmínek: doly musely být udržovány ve funkčním a bezpečném stavu, řady osazenstva nesměly klesnout pod 110 zaměstnanců a těm muselo představenstvo dolu zařídit střídavou měsíční dovolenou. Při propouštění musely být zohledněny majetkové poměry jednotlivých dělníků. Obdobná situace se opakovala i v dalším roce, kdy je však kromě „*nepatrného odbytu uskladněného antracitu*“ jako důvod uveden i nedostatek kapitálu. Ačkoliv vedení dolu dostalo povolení k útlumu těžby, i v tomto případě musela správa zajistit udržení dolu „*ve stavu sjízdném a bezpečném*“²⁴⁴

Kromě poklesů těžby a propouštění dělníků se finanční problémy dolů projevovaly i na sociálním zajištění zaměstnanců. Jedním z takových případů je stavba umýváren pro horníky. Žádost o její povolení je zapsána až v roce 1935, tedy až po čtyřech letech fungování dolu. Pravděpodobně z finančních problémů však byla lhůta na dostavění prodlužována až do června roku 1937. Spolu s již zmíněným faktem, že se k pití využívala odčerpaná důlní voda, jež nebyla podrobena testům o nezávadnosti, svědčí příklad umýváren o relativně špatných sociálních podmínkách pro zaměstnance dolů.²⁴⁵

O problémy, které brzdily rozvoj jediných antracitových dolů na území Československa až do začátku druhé světové války²⁴⁶, se zajímal hlavně NSJ. Z jeho korespondence vyplývá, že podle sboru finanční problémy antracitových závodů souvisely nejenom s malým odběrem natěžené suroviny, ale i se špatným vedením. Hlavním tématem dopisu, adresovaného 29. srpna 1936 Rudolfovi Beranovi, je změna ve vedení dolů Etna v tomto roce. Do tohoto roku se předsednictvo dolu změnilo již čtyřikrát a třikrát byla vystřídána firma, která doly vlastnila. Předsedou dolů se stal Dr.

²⁴³ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²⁴⁴ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ O problémech dolu také svědčí dopis ze dne 17. ledna 1936 adresovaný NSJ od tajemníka Klubu poslanců ČSL, Sociálně demokratické strany dělnické, který reaguje na nevoli NSJ o zrušení Báňského revírního úřadu v Č. Budějovicích. Zde se uvádí, že v českobudějovickém revíru se nacházejí dva doly na tuhu a dva doly uhelné. Z nichž jeden těží lignit (důl Svatopluk v Mydlovarech) a jeden je před zánikem (důl Etna ve Lhoticích). SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

Pecl²⁴⁷, který si v nedávné minulosti odpykal patnáctiměsíční trest ve vězení za podvody. Tajemník dal také najevo své podezření „že doly jsou dále v rukou lidí, kteří mají nekalé úmysly, čímž se zabijí dobrý jihočeský podnik, jediný svého druhu.“²⁴⁸ Zájem NSJ o spolehlivé fungování dolů neplynul pouze ze zajištění pracovních míst na Českobudějovicku. Doly měly i význam vojenský. Uhelná ložiska Československa se v předválečné době nacházela většinou v pohraničních oblastech, což znamenalo nebezpečí jejich ztráty při případné invazi. NSJ si uvědomoval, že pro případ válečného konfliktu, by bylo výhodné mít i jedno uhelné ložisko otevřené v jižních Čechách. Výhoda využití antracitu ve válečném stavu spočívala v jeho kvalitě, kvůli níž byl odmítán ČSD jako palivo pro lokomotivy. „Antracit má ve válce pro otop pancéřových vlaků a válečných lodí vůbec velký význam, poněvadž má velkou výhřevnost při velké specifické váze, tedy na malé místo je možno uskladnit velké množství paliva a nečadí, takže operace válečné neprozrazují se již zdaleka podle kotouče vystupujícího kouře.“²⁴⁹ Ani strategický význam a přímluvy NSJ u ministerstva železnic však nedokázaly problémy důlního závodu ve Lhoticích vyřešit.

7.4 Dopad válečného hospodářství

Pro doly ve Lhoticích nastala změna až v roce 1939 po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Německá říše si uvědomovala důležitost veškerých surovinových zdrojů, které se nacházely na jejím území. Antracit těžený na Českobudějovicku se stal v důsledku válečných operací významnou surovinou, zejména pro vlakovou dopravu jako jednou z nejdůležitějších forem přepravy zbraní, materiálu a mužstva. Zdá se být až ironické, že uhlí, které mělo pohánět vlaky Čs. armády, nakonec našlo uplatnění u jejího největšího protivníka.

Ve třicátých letech problémy s poklesem těžby souvisely hlavně s odbytem, ne s nedostatkem uhlí v ložisku. Od roku 1939 začala se stálým odběrem stoupat i průměrná roční těžba. Ta dosáhla svého maxima v roce 1944, kdy se zde vytěžilo 15 960 t uhlí. To odpovídalo 63 % celkové těžby černého uhlí v kategorii²⁵⁰, do které byly doly ve statistice zařazeny. O růstu těžby ve válečných letech také svědčí skutečnost, že oproti roku 1934, kdy hlavní důlní dílo obsahovalo deset směrových chodeb, v roce

²⁴⁷ Podle zápisů v důlním deníku zůstal v čele vedení minimálně až do konce Druhé světové války. SOkA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁴⁸ SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Stejně jako lignitové doly v Mydlovarech byly lhotické doly Etna vedené v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“

1940 jich bylo přes třicet.²⁵¹ Ke konci války dosahovaly doly hloubky přibližně 350 m. V roce 1942 se započalo s těžbou i na třetím dole (Etna III), jehož úpadní jáma se nacházela dále na jihovýchod na pomezí katastru obce Lhotice a obce Červený Újezdec.²⁵² V rámci takového nárůstu produkce se dá předpokládat, že doly mohly zaměstnávat na 150 horníků. Důlní práce probíhaly stejně jako v třicátých letech. Horníci pracovali na tři osmihodinové pracovní směny a uhlí se těžilo převážně ručně sbíjecími kladivy. Od srpna 1940 mohli horníci využívat i těžné zařízení na odvoz hlušiny na odval.²⁵³ Problémy, s nimiž se potýkali horníci v třicátých letech, se nezměnily. Řešily se komplikace s podzemní vodou, větráním a v deníku se často opakuje jako největší závada poškozená výdřeva dolů.²⁵⁴

Práce ve lhotických dolech byla obtížná a namáhavá po celou dobu jejich provozu. Hlavně během válečných let, kdy rychle se rozrůstající zbrojní průmysl vyžadoval obrovské množství energie, hutního materiálu a paliva.²⁵⁵ To si uvědomovalo i představenstvo antracitových závodů. Až v průběhu válečných let došlo k snahám o zlepšení sociálních poměrů zaměstnanců. Od konce srpna roku 1941 se začalo jednat o stavbě kantýny, jejíž úlohou bylo „v *prvé řadě umožniti osazenstvu dolu, které dojíždí na závod z okolních vesnic, některých až 18 kilometrů vzdálených, dostatečné množství občerstvujících nápojů a podle možnosti i jiného občerstvení.*“²⁵⁶ Takové občerstvení však mělo být limitováno předpisy pro zásobování obyvatelstva. Vedení si hlavně slibovalo od takového počínu i zvýšení výkonů jednotlivců. K výstavbě budovy kantýny na pozemku dolu však nedošlo. Horníkům bylo umožněno navštěvovat alespoň provizorní zařízení umístěné přímo v obci Lhotice (asi 800 m od dolu) v hostinci p. Josefa Čermina č.p. 29.²⁵⁷

Kantýna mohla sloužit jako důležitý prostředek pro posílení morálky zaměstnanců antracitových závodů. Namáhavá a nebezpečná práce v období války si v jejích posledních letech vybírala daň i na chování horníků. Protektorátní těžba klesala v druhé polovině válečného konfliktu po porážkách německé armády na východní frontě. Přestože doly Etna snížení produkce nepostihlo, válečné období mělo určitý vliv

²⁵¹ Zápis z 16. října 1940. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁵² Srov. Mapa 5.

²⁵³ Zápis z 31. srpna 1940. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁵⁴ SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁵⁵ Oproti roku 1938 se zvýšila uhelná těžba v Čechách a na Moravě o 56 % u hnědého uhlí a o 72 % u uhlí černého. V. PRŮCHA a kol. Hospodářské a sociální dějiny, s. 479.

²⁵⁶ Zápis z 6. září 1941. SOKA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁵⁷ Tamtéž.

na morálku dělníků. V roce 1944 se v důlním deníku objevil zápis o problému s dodržováním pracovní doby. Na konci června toho roku došlo k incidentu, kdy horníci vyfárali dříve, než ukládal pracovní řád. Ze zmíněného zápisu je patrné, že v té době horníci pravděpodobně tyto časové termíny nedodržovali opakovaně. Z této události vyplynulo nařízení, že ukončení pracovní doby bylo ovlivněno vzdáleností pracovního místa od povrchu. Ve větším dole Etna I mohli ukončit těžební práce horníci tři čtvrtě hodiny před koncem směny a na menším dole Etna II pouze o čtvrt hodiny.²⁵⁸ I přes všechna opatření psychické zatížení zaměstnanců válkou vyústilo i v krátkodobé opuštění dolů dělníky.

7.5 Obnovení těžby po skončení druhé světové války

Konec druhé světové války znamenal další změny pro doly Etna. Intenzivní těžba během okupace zanechala důlní dílo ve špatném stavu. Z prohlídek datovaných ke konci července a října roku 1945 vyplývá, že výdřeva některých chodeb byla ve velice špatném stavu, na některých místech i vylámaná. Dále bylo poškozené stropní pažení, z jehož důsledku došlo ke zřícení některých stropů v hlubších částech dolu.²⁵⁹ Špatná údržba dolů také vedla k zatopení některých hlubších chodeb.

V roce 1946 byly antracitové závody znárodněny. Spolu s dolem Svatopluk v Mydlovarech přešly pod Západočeské uhelné doly.²⁶⁰ Dosavadní tři doly se rychle blížily ke svému vyčerpání. Proto byl 19. června uveden do provozu nový důl pojmenovaný Etna IV. Jeho úpadní jáma se nacházela 300 m západně od dolu Etna I a dosahoval hloubky 115 m pod povrchem. V tomto dole se těžila malá sloj o mocnosti 25 – 35 cm. Zároveň byla odčerpána voda ze zatopeného dolu Etna II a všechny jeho chodby byly otevřeny. Na tomto místě se však v poválečných letech nacházelo už jen asi 1 000 t těžitelného antracitu.²⁶¹

Obnovení těžby však nebylo výhodné. I s otevřením dalšího dolu dokázalo 37 horníků, spolu s 10 německými válečnými vězni, vyprodukovat průměrně pouze 260 t měsíčně. To představovalo ztrátový provoz, kdy Západočeské uhelné doly přicházely o 2 079 Kčs při každé vytěžené tuně suroviny. V rámci tohoto nerentabilního provozu bylo již roku 1947 zřejmé, že doly nebudou schopny fungovat déle než rok. Přesto se však objevovaly názory (hlavně u vlastního představenstva dolů), že by se měly vytěžit

²⁵⁸ Zápis z 27. června 1944. SOkA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁵⁹ Zápis z 31. července a 31. října 1945. SOkA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

²⁶⁰ V. PAVLÍČEK., *Z historie těžby*, s. 398.

²⁶¹ Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary, inv. č. 36.

veškeré zbytkové zásoby v rámci poválečné nouze o palivo. Tyto argumenty byly zamítnuty kvůli neúnosným provozním nákladům.²⁶²

Roku 1947 byli němečtí vězni odvezeni do zajateckého tábora a doly se začaly připravovat na ukončení těžby. V rámci ukončovacích prací bylo zaměstnáno již pouze 20 dělníků a 3 zaměstnanci ve „*vyšších službách včetně závodního*.“ V dole Etna IV se dorubaly poslední otevřené slojové partie a na Etně II byly současně zastaveny všechny zmáhací a opravné práce (kromě ražby chodby č. 6). Poslední inspekce proběhla 24. března 1948 a práce na dolech byly zastaveny k 1. květnu 1948.²⁶³

Dnes přítomnost dolů připomíná pouze železobetonové torzo násypky na uhlí z původní třídírnny. Administrativní budova slouží jako obytný dům. Jižně od domu a násypky se nachází samotná halda hlušiny elipsovitého půdorysu o původních rozměrech 100 x 20 m, která je vysoká 11 m. Do současnosti zůstala přibližně jedna třetina původního objemu těžebního odpadu. Materiál se v šedesátých letech minulého století využíval k úpravě cest v okolí.²⁶⁴

Lhotické doly Etna byly unikátní, jak na Českobudějovicku, tak v celém Československu. Jako jediné místo těžby antracitu zajišťovaly zpočátku hlavně pracovní příležitost v převážně zemědělsky založených jižních Čechách. Jejich nedostatkem byla špatná dostupnost těžené suroviny a konkurence kladenského a ostravského uhlí. Tyto problémy částečně dokázalo odbourat válečné hospodářství Protektorátu, kdy doly získaly převážně strategický význam pro válčící mašinérii nacistické Německo. Toto období si však vybralo svoji daň, která se podepsala na dolech takovým způsobem, že po konci Druhé světové války nebylo možné obnovit těžbu v plném rozsahu. Během krátké poválečné činnosti antracitové závody ztratily vzhledem ke značně ztrátové produkci veškerý svůj hospodářský význam, ať už pro region Českobudějovicka, tak i pro znovuobnovené Československo.

²⁶² Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary, inv. č. 36.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ V. PAVLÍČEK., *Z historie těžby*, s. 398.

8 Závěr

Zadáním bakalářské práce stanovené hlavní cíle byly splněny. Z důvodů absence odpovídající literatury nebylo možno podrobně popsat ekologické dopady uhelné těžby na okolní krajinu. Vzhledem k neúplnosti statistických pramenů se nepodařilo detailně analyzovat vývoj místního uhelného průmyslu v průběhu obou světových válek. Na základě použitých pramenů a literatury však byla dostatečně popsána historie tří těžebních lokalit, které byly v průběhu první poloviny 20. století na Českobudějovicku aktivní. Lze tvrdit, že uhelný průmysl v těchto oblastech nevyvolal v širším úhlu pohledu zájem místních podnikatelů o finanční investice v tomto průmyslovém odvětví. Příkladem je skutečnost, že Adalbert Lanna starší (1805-1866) se zaměřil na těžbu kamenného uhlí v oblasti Kladenska.²⁶⁵ V jižních Čechách se věnoval zejména průmyslu dřevařskému.

V bakalářské práci byla analyzována tři nejvýznamnější místa těžby Českobudějovicka. Byla posouzena z hlediska významnosti naleziště a porovnána s významnými oblastmi uhelné těžby. Práce se zabývala i sociálními aspekty zvolených lokalit. Posuzované doly se vyskytovaly v okolí těchto obcí: Kamenný Újezd, Mydlovary a Lhotice.

8.1 Kamenný Újezd

Ložisko v Kamenném Újezdě mělo pouze lokální význam. Ačkoliv bylo možné zde těžít nejkvalitnější lignit, samotná surovina byla uložena v jednotlivých malých slojkách, značně se lišící kvalitou. Po relativně rychlém vytěžení bylo nutné vždy hledat novou slojku, která byla odlišná jak kvalitou, tak i velikostí. Lignit se v období před první světovou válkou neexportoval za hranice českých zemí, ačkoliv byly doly dobře situovány vedle železnice, což usnadňovalo jeho dopravu. Uhlí bylo odebíráno pouze lokálně, v rámci regionu. Význam tohoto ložiska vzrostl ve válečném období, kdy i tato surovina získala strategický význam ve válečném hospodářství monarchie.

Hlavním problémem byl tedy odbyt samotného lignitu. Ten byl zapříčiněn nejen špatnou kvalitou, ale také nestálostí v těžbě a z toho vyplívající kolísavostí ceny. Hlavní odběratel Rakouské státní dráhy dávaly na začátku 20. století přednost uhlí z Mostecká a Sokolovska, jelikož byla značně lepší kvalitou. Výhodou byla i jistota dodávek. I když

²⁶⁵ 23. 7. 1848 se Lanna podílel na založení Kladenského kamenouhelného těžářstva.; Milan MYŠKA a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003, s. 258.

lignit byl cenově výhodnější jako palivo, rozvoj železniční sítě v druhé polovině 19. století pomohl dopravě uhlí do větších vzdáleností od samotného ložiska. Proto i zde na Českobudějovicku byl větší zájem o exportované uhlí. Jako jiná alternativa topného media sloužilo pak dřevo nebo rašelina.

Práce pro horníky byla na dolech v K. Újezdě výhodná. Mzda místních horníků byla mnohem vyšší, než byl výdělek zdejších rolníků. Díky tomu doly dokázaly vytvořit pracovní místa pro obyvatele obce samotné. Bohužel mzda se ale odvíjela od množství prodaného uhlí, a pokud důl vytěžil slojku a nebylo možné v krátké době najít další, došlo k propouštění nebo uzavření dolu. Povrchová těžba lignitu bez použití těžké techniky také nepředstavovala větší nebezpečí. Výjimku tvořilo možné ohrožení důlními plyny. Organizace práce nebyla tak efektivní, jako u jiných pánví v českých zemích. Při přepočtu množství vytěženého uhlí na jednoho dělníka, místní doly zaostávaly za ostatními v rámci českých zemí.

Postupný úpadek nastal po konci první světové války, kdy ložisko ztratilo svůj strategický význam. Největší uhelné sloje byly vytěženy, a ačkoliv došlo k pokusům o obnovení těžby, nenašla se sloj, jejíž těžba by se podnikatelům vyplatila.

8.2 Mydlovary

Mydlovarský povrchový důl na lignit tvořil výjimku v českobudějovickém uhelném průmyslu. Tento důl byl od počátku plánován jako surovinová základna pro blízkou tepelnou elektrárnu. V porovnání s ostatními zdejšími oblastmi získal dlouhodobý význam pro rozvoj energetického průmyslu v celých jižních Čechách, které do té doby byly odkázány na vodní elektrárny, případně drobné městské parní elektrárny. To dokládá také skutečnost, že doly byly aktivní až do 70. let 20. století. Později byly vytěžené prostory využity jako odkaliště uranového průmyslu MAPE Mydlovary. Význam dolu prudce vzrostl během druhé světové války, kdy bylo nutné dodávat uhlí pro válečné potřeby spojené s většími dodávkami elektřiny. Ne vždy toho však důl byl schopen.

I když tepelná elektrárna představovala stálého odběratele lignitu, závislost na ní mohla představovat potenciální riziko pro důl. V počátečních letech provizorního provozu došlo k odstávce elektrárny, následované pozastavení těžby. Samotná těžba byla vyřešena velice efektivním způsobem a dostatečná strojová základna napomáhala ke stálému a pravidelnému zásobování elektrárny. Jedním z velkých problémů, který bylo nutné řešit, představovala podzemní voda. Komplikace s ní jsou spojené se všemi

třemi sledovanými oblastmi. Jejich největší rozsah byl zaznamenán právě u dolu Svatopluk.

Odvodňovací práce z druhé strany znamenaly lepší finanční ohodnocení pro havíře, kteří zpočátku dobývali lignit pouze ručně. I když mzdy za jednu směnu byly ve srovnání s velkými uhelnými pánvemi nižší, jeden dělník zde průměrně odpracoval více směn a díky tomu byl jeho roční výdělek mnohem vyšší než celorepublikový průměr. Přibližoval se tak příjmům havířů na mostecké a sokolovské pánvi. Posuzujeme-li zařízení dolu, tak bylo modernější než např. zmíněné doly v Kamenném Újezdě. Vybudovaná železniční trať sloužila k přepravě uhlí do elektrárny a elektrický vrátek pomáhal při tahání vozíků přímo z dolu. V polovině 20. let se změnil styl těžby na tzv. mlýnkování. V důsledku tohoto postupu byla těžba mnohem efektivnější a nebylo nutné již zaměstnávat velký počet havířů.

Těžba bylo ukončena až po vyuhlení ložiska. Je možné říci, že důl Svatopluk byl jediným úspěšným dolem na Českbudějovicku, a to hlavně díky přilehlé elektrárně, která byla později přestavěna na teplárnu.

8.3 Lhotice

Antracitové doly Etna měly podobný osud jako doly v Kamenném Újezdě. Kvalita suroviny vytvářela zpočátku představu o lukrativnosti těžby, avšak vysoká kvalita představovala problém pro důl. Zpočátku měly doly význam pouze lokální, jako možnost pracovního uplatnění v převážně rolnické oblasti. S vypuknutím druhé světové války jejich význam vysoce vzrostl, neboť ve své době to bylo jediné místo v českých zemích, kde se antracit těžil a měl i významné vojenské využití.

Ve třicátých letech důl tížila otázka odbytu. Ačkoliv se NSJ snažil o zlepšení situace, ČSD dávaly přednost palivu z jiných oblastí, protože antracit bylo nutné promíchat s hnědým uhlím, aby se vyplatil jako palivo pro civilní vlaky. Odbytiště se nenašlo ani mezi menšími odběrateli, kvůli nutnosti úpravy topenišť. Z toho důvodu došlo v roce 1935 k omezení provozu a propouštění zaměstnanců. S tím souvisí i změna majitele a následné soudní spory. Finanční problémy měly za následek špatné udržování dolů i relativně nízké mzdy zdejších horníků. Ty byly v průměru znatelně menší než u jiných podniků na větších kamenouhelných pánvích.

Situace se zlepšila během válečného období, kdy odpadla nutnost hledání odběratele na trhu. Velkoněmecká říše dokázala bez problémů najít využití pro lhotické uhlí, obzvláště v druhé polovině války, kdy o palivo měla nouzi. V této době také

dosáhly doly maxima své těžby. Válečné hospodářství se však těžce podepsalo na vybavení a stavu dolů, které byly po válce v nejhlubších částech zatopené nebo zasypané.

Práce zdejších horníků byla náročná, těžilo se ve velkých hloubkách ručně sbíjecími kladivy. Často docházelo ke zraněním způsobených jak neopatrností horníků, tak špatným stavem dolů z důvodu finančních problémů. Některá tato zranění byla i smrtelná, v pramenech však bylo zaznamenáno pouze jedno úmrtí. Ani sociální zázemí zaměstnanců nebylo dobré. Stavba umývárny se kvůli nedostatku peněz několikrát odkládala v době, kdy doly byly plně aktivní. Po většinu času byly zaměstnanci dokonce nuceni pít důlní vodu, která nebyla nijak ověřena. Doly aktivně zaměstnávaly ve větším počtu i ženy. Ty pracovaly na povrchu, ve třídírně uhlí.

Po znárodnění byly doly Etna opět na krátkou dobu obnoveny. Sloj však byla již téměř vyčerpána a již hotové důlní dílo bylo pro těžbu v nevhodném stavu. I když čtvrtinu pracovní síly obstarávali váleční vězni, důl nebyl výdělečný. Na každé tuně prodělával přes 2 000 Kčs, což donutilo vedení ukončit na jaře v roce 1948 provoz dolů.

9 Seznam pramenů a literatury

9.1 Prameny

Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary inv. č. 1.

Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary, inv. č. 36.

MACHALICKÝ, Jan, *Zprávy zemského statistického úřadu Království českého. Statistika výroby uhlí v Království českém za léta 1880, 1885, 1890 až 1907 (z části za léta 1872 až 1907)*, Praha 1909.

SOA Třeboň, NSJ – Praha, kart. 30, inv. č. 119, sign III B 5c.

SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 12.

SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 13.

SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

SOkA České Budějovice, Archiv obce Lhotice, Kronika obce Lhotice.

SOkA České Budějovice, fond Antracitový důl Lhotice, Důlní deník.

SOkA České Budějovice, fond Místní národní výbor Kamenný Újezd, sign. B1082.

Statistika hornických mezd, Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé, Praha 1926-1938.

Výrobní statistika hornická, hutnická, koksoven a briketáren, Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé, Praha 1926-1938.

9.2 Literatura

BERAN, Petr, *Historie Českých lignitových závodů Mydlovary*, JSH 84, 2015, s. 276-290.

BINDER, Milan – SCHINKO, Jan, *Českobudějovická teplárna. Od elektrárny a vozovny tramvají k modernímu podniku*, České Budějovice 2014.

DUBSKÝ, Vladimír – KRÝDL, Milan, *K problému elektrifikace jižních Čech po první světové válce*, JSH 49, 1980, s. 246-254.

DVOŘÁK, Jiří, *Jižní Čechy jako region*. Historická geografie 32, 2003, s. 135-181.

DVOŘÁK, Jiří, *Vývoj hospodářství jihočeského regionu v meziválečné době 1918-1939 (z pohledu Národohospodářského sboru jihočeského)*. Praha, 2002.

DVOŘÁK, Jiří – KUBEŠ, Jan, *Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátků 19. století do 80. let 20. století*, in: Jan Kubeš a kol., *Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace II.*, Banská Bystrica 2009, s. 87-104.

HAKKILA, Pentti, *Utilization of Residual Forest Biomass*, Berlin 1989.

- HLAVÁČEK, Ivan a kol., *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002.
- CHÁBERA, Stanislav a kol., *Jihočeská vlastivěda. Neživá příroda*, České Budějovice 1985.
- CHLUPÁČ, Ivo a kol., *Geologická minulost České republiky*, Praha 2002.
- JAKUBEC, Ivan a kol., *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, Praha 2008.
- JANGL, Ladislav, *České hornické právo a báňská historie. Metodika báňsko-historického výzkumu*, Praha 2009.
- JINDRA, Zdeněk a kol., *Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin*, Praha 1997.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila, *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do roku 1880*, Praha 1960.
- KARPÍŠEK, Jaromír, *Vývoj územního uspořádání veřejné správy v jižních Čechách od poloviny 19. století do současnosti*, České Budějovice 2010.
- KNOB, Stanislav – RUCKI, Tomáš (edd.), *Problematika dělnictva v 19. a 20. století I. Bilance a výhledy studia*, Ostrava 2011.
- KOMLOSY, Andrea (Hg.), *Industrie Kultur Mühlviertel Waldviertel Südböhmen. Reisen im Grenzland*, Wien 1995.
- KOPÁČEK, Jiří a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.
- KOŘAN, Jan, *Přehledné dějiny československého hornictví. Díl 1*, Praha 1955.
- KOVÁŘ, Daniel, *Okres České Budějovice 1850-2002. Z historie státní správy a územní samosprávy*, České Budějovice 2001.
- LAVIČKA, Roman a kol., *Velké dějiny malého města. 750 let Kamenného Újezda*, České Budějovice 2013.
- LAVIČKA, Roman, *Lignitové doly v Kamenném Újezdě*, Rudolfov 1995.
- MAJER, Jiří – ČÁKA, Jan, *Technika českých a slovenských dolů v průběhu dějin*, Příbram 1971.
- MAJER, Jiří, *Hornictví rudné, Hornictví uhelné*, in: H. HLUŠIČKOVÁ a kol., *Technické památky*, 1. díl, A-G, Praha 2002, s. 87-128.
- MATĚJEČK, Jiří, *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914)* Praha 1984.
- MIKULČÁK, Jiří a kol., *Matematické, fyzikální a chemické tabulky pro střední školy*, Praha 1988.
- MYŠKA, Milan a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, I., II., Ostrava 2003, 2008.

- NĚMEC, Bohumil (ed.), *Ottův slovník naučný nové doby I-XII*, Litomyšl 2002.
- NOVÁK, Alois, *Jihočeské lignity*. Hornický věstník 1921, s. 116-259.
- PAVLÍČEK, Václav, *Z historie těžby antracitu českobudějovického permokarbonu*, Minerál 7, 1999, s. 397-398.
- PEŠEK, Jiří – SIVEK, Martin, *Uhlonosné pánve a ložiska černého a hnědého uhlí České republiky*, Praha 2012.
- PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 I-II*, Brno 2004, 2009.
- PŮLPÁN, Karel, *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 I-II*, Praha 1993.
- SEMOTANOVÁ, Eva, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2006.
- SEMOTANOVÁ, Eva, *Česko. Ottův historický atlas*, Praha 2007.
- STARÝ, Jaromír a kol., *Surovinové zdroje České republiky. Nerostné suroviny (Statistické údaje do roku 2009)*, Praha 2010.
- STEJSKAL, Jan – WOLDŘICH, Josef, *Geologická stavba a nerostné bohatství jižních Čech*, in: J. STOCKÝ (ed.), *Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský, sociální vývoj a stav*. Program regionální práce, Praha 1937.
- Technický slovník naučný*, Praha 2004.
- Vojtř, Rudolf F., *1300 m pod zemí*, Praha (b. d.).
- VONDRA, Václav, *Dolování uhlí v okolí Českých Budějovic*. JSH 32, 1963, s. 110-125.
- VONDRA, Václav, *Mzdové poměry horníků v českobudějovickém revíru*, JSH 45, 1976, s. 58-61.

9.3 Internet

www.hornictvi.info

www.kohoutikriz.org

10 Seznam zkratek

- apod. – a podobně
at – atmosféra
atd. – a tak dále
b. d. – bez datace
č. – číslo
ČLZ – České lignitové závody
ČM – Český masiv
ČSD – Československé státní dráhy
Čs. – československý
FLP – Falknovsko-Loketská pánev
h – halíř
ha – hektar
hl – hektolitr
hp – koňská síla (horse power)
inv. č. – inventární číslo
JSH – Jihočeský sborník historický
K – rakouská koruna, koruna
kart. – karton
kcal – kilokalorie
Kč – koruna československá
kg – kilogram
km – kilometr
kr. – krejcar
kW – kilowatt
l – litr
m – metr
MAPE – Magnezium Perchlorát
MJ – megajoule
n. p. – národní podnik

nar. - narozen

NSJ – Národohospodářský sbor jihočeský

p. - pán

parc. čís. kat. – parcelové číslo katastru

ppm – částice v jednom milionu (particles per milion)

q – metrický cent

RBÚ – Revírní báňský úřad

R-U – Rakousko-Uhersko

SHP – Severočeská hnědohelná pánev

sign. – signatura

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

srov. – srovnej

SU – Sokolovská Uhelná

t – tuna

v. c. – vídeňský cent

zl. – zlatý

zl. r. č. – zlatý rakouského čísla

11 Seznam příloh

11.1 Tabulky

- Tabulka 1: Celková těžba hnědého uhlí na hnědouhelných pánvích v t (přelom 19. a 20. století).
- Tabulka 2: Počet dělníků zaměstnaných na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).
- Tabulka 3: Cena za 10 t hnědého uhlí v K na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).
- Tabulka 4: Počet aktivních podniků na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).
- Tabulka 5: Efektivita těžby. Množství vytěženého uhlí vydělené počtem dělníků (přelom 19. a 20. století)..
- Tabulka 6: Roční těžba lignitu na Českobudějovicku v tunách.
- Tabulka 7: Průměrné mzdy dělníků za jednu směnu na Českobudějovicku (v kr.)
- Tabulka 8: Poměr exportovaného uhlí mimo Rakousko-Uhersko v %
- Tabulka 9: Počet dělníků v mydlovarském dole (do roku 1925).
- Tabulka 10: Využití uhlí vytěženého v Mydlovarech za rok 1922 v t.
- Tabulka 11: Mzdy dělníků v mydlovarském dole za jednu směnu (do roku 1925).
- Tabulka 12: Roční příjem havířů v porovnání s průměrným ročním příjmem v průmyslu v Kč.
- Tabulka 13: Množství vytěženého uhlí v mydlovarských dolech mezi roky 1922
- Tabulka 14: Počty dělníků v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi léty 1926 a 1937.
- Tabulka 15: Počty „Ostatních hnědouhelných podniků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ rozdělených podle počtu zaměstnanců.
- Tabulka 16: Průměrný počet zaměstnanců na jeden důlní podnik v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“
- Tabulka 17: Průměrné mzdy dělníků v Kč v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“
- Tabulka 18: Počty dělníků zaměstnaných na Severočeské hnědouhelné pánvi.
- Tabulka 19: Počty dělníků zaměstnaných na Falknovsko-loketské pánvi.
- Tabulka 20: Průměrné mzdy na Severočeské hnědouhelné pánvi.
- Tabulka 21: Průměrné mzdy na Falknovsko-loketské pánvi.

- Tabulka 22: Těžba uhlí v tunách na 3 největších dolech v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“
- Tabulka 23: Počet hnědouhelných dolů mezi roky 1928 a 1944.
- Tabulka 24: Počet vytěžených tun uhlí v celém Československu mezi léty 1927 a 1937.
- Tabulka 25: Počet dělníků zaměstnaných v uhelném hornictví mezi léty 1927 a 1936 (celé Československo).
- Tabulka 26: Počet dělníků na Kladensko-rakovnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 27: Počet dělníků na Plzeňsko-radnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 28: Počet dělníků v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 29: Průměrné mzdy na Kladensko-rakovnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 30: Průměrné mzdy na Plzeňsko-radnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 31: Průměrné mzdy v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi roky 1932 a 1937.
- Tabulka 32: Počty kamenouhelných důlních podniků mezi roky 1932 a 1944.
- Tabulka 33: Množství vytěženého černého uhlí ve Lhoticích a Moravské Třebové mezi roky 1932 a 1936 (v tunách).
- Tabulka 34: Množství vytěženého černého uhlí mezi roky 1938 a 1944 (v tunách).

11.2 Grafy

- Graf 1: Těžba hnědého uhlí v t.
- Graf 2: Těžba hnědého uhlí v t.
- Graf 3: Těžba hnědého uhlí na českobudějovické pánvi v t.
- Graf 4: Graf efektivity těžby (množství vytěžených tun uhlí na jednoho dělníka za rok).
- Graf 5: Vývoj ceny za 10 t hnědého uhlí na jednotlivých hnědouhelných pánvích.
- Graf 6: Poměr vyexportovaného uhlí do ciziny (v %).
- Graf 7: Využití uhlí vytěženého v Mydlovarech za rok 1922 v t.
- Graf 8: Množství vytěženého uhlí v mydlovarských dolech
- Graf 9: Těžba hnědouhelných podniků z kategorie "Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku."
- Graf 10: Vývoj těžby uhlí v Československu v t.
- Graf 11: Vývoj počtu dělníků zaměstnaných v uhelné těžbě.
- Graf 12: Počet vytěženého černého uhlí v t.

- Graf 13: Těžba uhlí na "Ostatních kamenouhelných dolech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku" v t.
- Graf 14: Srovnání průměrného počtu směn odpracovaných jedním dělníkem v hnědouhelném průmyslu za rok.
- Graf 15: Vývoj mezd za jednu směnu havířů v hnědouhelném průmyslu (v Kč).
- Graf 16: Průměrný počet odpracovaných hodin jednoho dělníka v kamenouhelném průmyslu.
- Graf 17: Vývoj mezd za jednu směnu havířů v kamenouhelném průmyslu v Kč.

11.3 Mapy

- Mapa 1: Geologická mapa jižních Čech
- Mapa 2: Mapa stavu mydlovarských lignitových dolů k roku 1938.
- Mapa 3: Mapa zastaveného dolu Svatopluk a jeho okolí k roku 1976.
- Mapa 4: Skicová mapa dolu Etna I k roku 1935.
- Mapa 5: Celková mapa dolů Etna k roku 1947.

11.4 Obrázky a fotografie

- Příloha 1: Pohled na doly v K. Újezdě z jižní strany (přibližně 90. léta 19. století).
- Příloha 2: Pohled na doly v K. Újezdě z jižní strany (přibližně 20. léta 20. století).
- Příloha 3: Kronikářova představa dolů v K. Újezdě v roce 1896.
- Příloha 4: Podoba dolů v K. Újezdě mezi roky 1913 a 1919.
- Příloha 5: Dnešní stav dolů v K. Újezdě.
- Příloha 6: Poslední zděné zbytky důlní zástavby v K. Újezdě.
- Příloha 7: Pohled na důl Svatopluk a tepelnou elektrárnu (b. d.).
- Příloha 8: Správní budova a úpravna uhlí dolu Etna (30. léta 20. století).
- Příloha 9: Třídírna uhlí v dolech Etna (30. léta 20. století).
- Příloha 10: Ústí těžné jámy Etna I (30. léta 20. století).
- Příloha 11: Torzo násypky. Bývalé doly Etna (dnešní stav).
- Příloha 12: Pohled na haldu ze severní strany. Bývalé doly Etna (dnešní stav).
- Příloha 13: Pamětní deska na bývalé správní budově dolů Etna

12 Přílohy

12.1 Tabulky

Tabulka 1: Celková těžba hnědého uhlí na hnědouhelných pánvích v t (přelom 19. a 20. století).

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	5481451	635138	65774	4601
1885	6814745	932220	54882	8529
1890	10610974	1508826	63723	7408
1891	11357098	1534281	60919	4004
1892	11467321	1620734	62470	3470
1893	11774833	1716575	53930	104
1894	12365476	1617285	55946	171
1895	12999649	1881941	57598	495
1896	13289122	2034496	62711	280
1897	14749943	2121721	49388	-
1898	15044562	2274029	53587	-
1899	15577040	2325983	56830	-
1900	15688087	2622558	63678	960
1901	15633087	2650410	63167	202
1902	15551964	2648038	60684	1905
1903	15541609	2760030	58658	2170
1904	15189026	2889639	60699	1063
1905	15564268	3064974	53295	1280
1906	16723493	3295908	56428	-
1907	18072076	3646829	62435	-

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 2: Počet dělníků zaměstnaných na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	11684	2727	349	59
1885	13226	3488	363	74
1890	18248	4772	286	43
1891	20063	5044	285	34
1892	20811	4939	284	23
1893	20803	4902	239	3
1894	21488	4763	226	4
1895	22163	4947	218	55
1896	23392	4934	192	45
1897	24187	5509	170	0
1898	25212	5625	175	0
1899	25566	5988	170	0
1900	26378	6883	184	30
1901	30570	7229	201	25
1902	29043	6727	196	39
1903	28508	6791	187	20
1904	26810	6649	178	15
1905	26731	6717	158	15
1906	26795	6621	159	0
1907	28447	7149	163	0

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 3: Cena za 10 t hnědého uhlí v K na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	25,03	41,59	33,62	38,70
1885	24,80	36,27	34,22	38,32
1890	38,32	39,73	35,68	35,12
1891	30,09	41,39	35,60	24,96
1892	30,27	39,43	35,30	26,00
1893	33,78	38,75	33,86	25,53
1894	30,60	37,95	33,64	48,74
1895	31,83	63,38	35,12	38,02
1896	32,62	35,90	35,40	35,24
1897	33,83	38,09	39,66	-
1898	35,71	38,75	40,18	-
1899	38,40	41,54	40,00	-
1900	47,42	49,76	43,80	30,21
1901	52,00	52,49	40,54	39,11
1902	44,50	47,59	39,53	35,96
1903	40,49	44,57	41,44	37,19
1904	38,45	43,05	42,96	33,41
1905	38,57	43,07	41,63	46,87
1906	38,05	43,44	43,49	-
1907	42,61	46,00	44,45	-

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 4: Počet aktivních podniků na hnědouhelných pánvích (přelom 19. a 20. století).

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	167	65	5	2
1885	140	50	6	3
1890	130	49	6	3
1891	121	54	6	3
1892	125	52	6	2
1893	121	57	6	1
1894	118	58	4	1
1895	113	53	4	2
1896	105	55	4	2
1897	104	53	4	0
1898	102	51	3	0
1899	95	48	3	0
1900	98	59	3	1
1901	103	51	3	2
1902	98	48	3	3
1903	103	43	3	3
1904	99	38	3	2
1905	95	38	4	1
1906	93	35	3	0
1907	81	35	3	0

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 5: Efektivita těžby. Množství vytěženého uhlí vydělené počtem dělníků
(přelom 19. a 20. století)..

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	469,1	232,9	188,5	78,0
1885	515,3	267,3	151,2	115,3
1890	581,5	316,2	222,8	172,3
1891	566,1	304,2	213,8	117,8
1892	551,0	328,2	220,0	150,9
1893	566,0	350,2	225,6	34,7
1894	575,5	339,6	247,5	42,8
1895	586,5	380,4	264,2	9,0
1896	568,1	412,3	326,6	6,2
1897	609,8	385,1	290,5	-
1898	596,7	404,3	306,2	-
1899	609,3	388,4	334,3	-
1900	594,7	381,0	346,1	32,0
1901	511,4	366,6	314,3	8,1
1902	535,5	393,6	309,6	48,8
1903	545,2	406,4	313,7	108,5
1904	566,5	434,6	341,0	70,9
1905	582,3	456,3	337,3	85,3
1906	624,1	497,8	354,9	-
1907	635,3	510,1	383,0	-

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 6: Roční těžba lignitu na Českobudějovicku v tunách.

Zdroj: VONDRA V., *Dolování uhlí*, s. 114.

Rok	Č. Budějovice	Koroseky	Dobřejovice	K. Újezd
1857	243	87	-	-
1858	585	316	-	-
1859	415	1022	-	-
1860	562	698	-	-
1861	604	567	-	-
1862	703	1251	-	-
1863	781	3586	-	-
1864	1200	4470	-	-
1865	791	5411	-	560
1871	-	840	-	944
1872	-	896	-	1912
1873	-	728	-	1610
1874	-	616	-	1400
1875	-	560	-	22402
1885	-	71	1347	8530
1890	-	54	4322	7409

Tabulka 7: Průměrné mzdy dělníků za jednu směnu na Českobudějovicku (v kr.²⁶⁶)

Zdroj: V. VONDRA., *Mzdové poměry*, s. 59.

Rok	Havíři	Voziči	Dělníci na povrchu	Průměr
1870	84	75	52	70
1880	75	70	60	68
1885	78	61	60	66
1890	90	80	60	78
1895	110	85	80	91
1900	100	80	75	85

²⁶⁶ Měnové jednotky byly převedeny do krejcarů (kr.) pro lepší ilustraci vývoje mezd.

Tabulka 8: Poměr exportovaného uhlí mimo Rakousko-Uhersko v %

Zdroj: J. MACHALICKÝ (ed.), *Zprávy zemského statistického úřadu*, s. 3-4.

Rok	A	B	C	D
1880	52,68	42,71	7,63	0
1885	49,03	42,20	26,86	0
1890	53,75	47,37	24,89	0
1891	54,30	47,21	23,69	0
1892	54,73	46,69	21,90	0
1893	47,09	47,00	17,63	0
1894	51,16	47,15	13,91	0
1895	49,32	45,32	14,52	0
1896	48,41	41,55	19,64	0
1897	49,68	43,21	15,38	0
1898	45,03	42,18	19,95	0
1899	47,46	44,90	19,32	0
1900	45,52	46,40	19,94	0
1901	43,27	45,38	22,44	0
1902	42,85	46,14	25,10	0
1903	41,97	45,47	25,46	0
1904	40,25	44,36	27,08	0
1905	39,86	45,69	26,17	0
1906	40,88	49,56	25,03	0
1907	39,13	47,29	25,71	0

A – Teplicko-Mostecko-Chomutovská pánev, B – Loketsko-Falknovská pánev, C – Welgdorfsko-Hradecká pánev, D – Českobudějovická pánev.

Tabulka 9: Počet dělníků v mydlovarském dole (do roku 1925).

Zdroj: SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

Rok	Havíři	Řemeslníci	Ostatní dělníci	SZ ²⁶⁷	Ženy	Celkem ²⁶⁸
Konec 1920 ²⁶⁹	2	13	26	6	1	53
Začátek 1921	3	39	25	6	1	74
Konec 1921	3	39	24	1	2	69
Začátek 1922	3	16	23	0	2	44
Konec 1922	3	13	17	5	2	40
Začátek 1923	3	0	19	3	1	26
Konec 1923	3	2	18	3	0	26
Začátek 1924	3	1	16	5	0	25
Konec 1924	2	1	13	2	0	18
Začátek 1925	2	2	13	2	0	19
Konec 1925	2	3	21	1	0	27

Tabulka 10: Využití uhlí vytěženého v Mydlovarech za rok 1922 v t.

Zdroj: SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

Provoz elektrárny	7484,4
Provoz cihelny	882,8
Provoz dolů	505,6
Deputát	96,5
Splynovací pokusy	56,0
Výpomoc zlivské továrny v období stávků	20,2
Drobný prodej	3,9
Celkem	9049,4

²⁶⁷ Specializovaný zaměstnanec. Jako specializovaní zaměstnanci jsou počítáni dozorcí, topiči, řidiči atp.

²⁶⁸ V počtech dělníků nejsou zahrnuti noční hlídači. Ti nejsou uvedeni v deníku, ale dá se předpokládat, že byli minimálně 2 pro každý rok, protože v deníku jsou uvedeny jejich 2 noční směny.

²⁶⁹ K roku 1920 bylo nutno přičíst k celkovému počtu 5 zřízenců.

Tabulka 11: Mzdy dělníků v mydlovarském dole za jednu směnu (do roku 1925).²⁷⁰

Zdroj: SOA Třeboň, RBÚ České Budějovice, kniha č. 21.

Rok	Havíři	Řemeslníci	Denní dělníci/Nádeníci
Konec 1920	18,00	17,60 – 19,80	15,00 – 16,00
Začátek 1921	30,00	30,00	20,00
Konec 1921	30,00	30,00 – 33,00	23,00 – 27,00
Začátek 1922	30,00	33,00	23,00 – 27,00
Konec 1922	30,00	33,00	27,00
Začátek 1923	24,65 ²⁷¹	-	24,65
Konec 1923 ²⁷²	-	-	-
Začátek 1924	23,80	30,60	22,10
Konec 1924	23,80	28,05	22,10
Začátek 1925	23,80	28,05	22,10
Konec 1925	23,80	28,05	22,10

Tabulka 12: Roční příjem havířů v porovnání s průměrným ročním příjmem v průmyslu v Kč.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1926-1930.*

Rok	A ²⁷³	B		C		D	
		Havíři	Dělníci v dole	Havíři	Dělníci v dole	Havíři	Dělníci v dole
1925	6407	11309	7876	11500	9737	9316	9753
1926	6360	11713	9795	11304	9610	8538	8504
1927	6756	11945	10209	11858	10127	10025	9484
1928	7208	12305	10792	12333	10375	8567	8140
1929	7391	13417	11442	12545	10452	9370	9997

A – Celorepubliková průměrná mzda v průmyslu, B – Severočeská hnědohelná pánev, C – Falknovsko-loketská, D – „Ostatní hnědohelné dole v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“.

²⁷⁰ Mzda se vztahuje k delší směně, tedy o délce 8,5 h.²⁷¹ Plat havíře byl v roce 1923 stejný, jako plat dělníka. Havíři ale brali příplatek 1 Kč za hodinu, pokud pracovali ve vodě nebo v podzemí. V tabulce není příplatek zohledněn, protože z pramenu není jisté, jakou část pracovní doby trávil havíř v těchto ztížených podmínkách.²⁷² Na konci roku 1923 jsou vedeni 2 řemeslníci, jejich plat ovšem není zmíněn, stejně jako u ostatních profesí.²⁷³ Hodnoty byly převzaty z V. Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 237.

Tabulka 13: Množství vytěženého uhlí v mydlovarských dolech mezi roky 1922 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1923-1938.*

1922	9048
1923	10483
1924	8371
1925	16299
1926	13335
1927	28792
1928	41220
1929	58806
1930	59321
1931	44063
1932	58356
1933	64739
1934	84135
1935	75936
1936	87071
1937	121364

Tabulka 14: Počty dělníků v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi léty 1926 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Průměrný počet dělníků v dole			Průměrný počet dělníků na povrchu			Celkem
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy	
1926	36	20	0	51	0	0	107
1927	35	18	0	48	0	0	101
1928	38	14	0	56	0	0	108
1929	37	22	0	66	0	0	125
1930	36	15	0	67	0	0	118
1931	33	14	0	58	0	0	105
1932	25	10	0	58	0	0	93
1933	25	11	0	61	0	0	97
1934	30	8	0	89	0	0	127
1935	30	9	0	91	0	0	130
1936	37	15	0	99	0	0	151
1937	36	16	0	99	0	0	151

Tabulka 15: Počty „Ostatních hnědouhelných podniků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ rozdělených podle počtu zaměstnanců.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Počet dělníků							celkem
	do 20	21-50	51-100	101-250	251-500	501-1000	přes 1000	
1926	4	1	1	0	0	0	0	6
1927	3	2	0	0	0	0	0	5
1928	2	3	0	0	0	0	0	5
1929	1	1	1	0	0	0	0	3
1930	1	0	2	0	0	0	0	3
1931	1	1	1	0	0	0	0	3
1932	1	2	0	0	0	0	0	3
1933	2	1	1	0	0	0	0	4
1934	2	1	1	0	0	0	0	4
1935	2	1	1	0	0	0	0	4
1936	2	0	2	0	0	0	0	4

Tabulka 16: Průměrný počet zaměstnanců na jeden důlní podnik v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“

Rok	Počet
1926	18
1927	20
1928	22
1929	42
1930	39
1931	35
1932	31
1933	24
1934	32
1935	33
1936	38
1937	38

Tabulka 17: Průměrné mzdy dělníků v Kč v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Havíři	Ostatní dělníci v dolech	Profesionisté	Dělníci na povrchu	Počet odpracovaných směn ²⁷⁴
1925	34,00	34,10	29,93	25,36	278
1926	34,29	35,58	30,46	24,12	242
1927	35,55	32,59	30,63	25,49	276
1928	34,13	34,49	29,96	24,76	292
1929	35,36	34,59	32,48	27,88	278
1930	36,60	36,83	31,68	28,07	264
1931	35,13	35,46	34,30	30,01	257
1932	33,22	33,51	30,94	27,07	278
1933	32,69	32,41	30,75	27,48	270
1934	31,91	31,71	31,35	26,67	287
1935	31,33	27,23	30,83	25,80	275
1936	30,62	29,23	31,54	25,94	287
1937	31,25	30,55	30,64	25,73	290

²⁷⁴ Jedná se o průměrný počet směn, které odpracoval jeden zaměstnanec.

Tabulka 18: Počty dělníků zaměstnaných na Severočeské hnědouhelné pánvi.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Počet dělníků v dolech			Počet dělníků na povrchu		
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy
1925	11304	9766	3	10116	33	1008
1926	10493	9403	6	9488	21	954
1927	10446	9395	13	9594	23	911
1928	10243	9880	14	9359	17	910
1929	10371	10537	20	9427	12	925
1930	9956	10383	14	9116	8	881
1931	9076	9391	4	8624	3	802
1932	8489	8558	0	7985	4	710
1933	8238	7996	0	7386	1	637
1934	7488	7541	0	6838	0	583
1935	7261	7538	0	6778	0	573
1936	7275	7511	0	6821	1	574
1937	7128	7587	1	6962	2	561

Tabulka 19: Počty dělníků zaměstnaných na Falknovsko-loketské pánvi.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Počet dělníků v dolech			Počet dělníků na povrchu		
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy
1925	2218	1488	7	2414	9	180
1926	2264	1461	2	2353	16	158
1927	2276	1452	0	2225	10	160
1928	2484	1426	2	2381	10	172
1929	2428	1454	1	2287	5	159
1930	2103	1343	0	2060	5	121
1931	1874	1082	0	1681	2	96
1932	1738	1103	0	1528	1	82
1933	1637	1031	0	1383	0	76
1934	1625	1024	0	1422	2	69
1935	1603	976	0	1347	4	70
1936	1562	997	0	1288	3	72
1937	1632	1064	1	1423	5	69

Tabulka 20: Průměrné mzdy na Severočeské hnědouhelné pánvi.²⁷⁵Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937*

Rok	A			B				C
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Profesionisté	Ostatní dělníci	Mladiství	Ženy	
1925	49,60	31,63	17,15	39,76	22,37	14,56	21,79	274
1926	50,27	36,55	16,95	39,72	33,60	12,87	21,77	261
1927	50,40	36,59	16,78	39,78	29,19	13,77	21,70	274
1928	52,36	38,68	17,64	41,75	35,22	16,18	22,61	267
1929	52,41	39,05	17,88	42,14	35,16	16,62	22,57	284
1930	54,49	40,48	20,86	43,43	36,86	18,86	23,61	250
1931	53,87	40,65	20,72	43,52	36,77	10,30	23,64	242
1932	53,81	40,70	0	43,14	37,07	15,69	23,82	221
1933	53,40	40,60	0	43,06	37,10	9,04	23,80	230
1934	53,61	40,85	0	42,85	36,98	0	23,74	232
1935	53,64	40,99	0	42,68	36,92	0	23,65	232
1936	53,72	40,77	0	42,66	36,92	4,90	23,61	241
1937	53,86	40,58	22,22	42,52	36,82	6,23	23,62	257

A – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků v dole v Kč, B – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků na povrchu v Kč, C – Průměrný počet směn přepočítaný na jednoho dělníka.

²⁷⁵ Jedná se vždy o skutečně vydělané peníze přepočítané na jednu skutečně odpracovanou směnu.

Tabulka 21: Průměrné mzdy na Falknovsko-loketské pánvi.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	A			B				C
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Profesionisté	Ostatní dělníci	Mladiství	Ženy	
1925	48,73	34,53	22,12	36,81	31,39	15,15	20,53	283
1926	47,90	34,20	17,90	37,69	31,22	13,75	20,31	265
1927	48,01	34,33	19,42	36,79	31,08	14,22	20,08	278
1928	48,94	34,70	25,22	37,46	31,77	15,55	20,42	282
1929	49,98	35,55	25,00	38,03	32,18	16,26	20,46	281
1930	51,31	36,62	23,63	38,70	32,9	15,17	21,01	261
1931	51,36	38,02	0	38,98	33,38	13,17	21,67	248
1932	51,43	36,43	0	38,71	33,52	14,21	21,84	238
1933	51,52	35,95	0	38,70	33,21	0	21,92	232
1934	50,18	35,63	0	40,29	33,16	14,72	21,74	241
1935	51,01	35,13	0	38,38	33,08	12,35	21,51	229
1936	50,97	34,77	0	37,98	32,84	11,87	21,19	234
1937	50,12	33,96	8,04	38,46	32,30	12,33	20,94	260

A – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků v dole v Kč, B – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků na povrchu v Kč, C – Průměrný počet směn přepočítaný na jednoho dělníka.

Tabulka 22: Těžba uhlí v tunách na 3 největších dolech v kategorii „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1927-1937.*

Rok	Mydlovary	Chrastava	Javorník
1925	16299	39246	881
1926	13335	31453	792
1927	28792	34221	871
1928	41220	25776	1123
1929	58806	28825	845
1930	59321	26069	747
1931	44063	23679	713
1932	58356	16366	486
1933	64739	16984	393
1934	84135	16278	411
1935	75936	16862	285
1936	87071	21805	406

Tabulka 23: Počet hnědouhelných dolů mezi roky 1928 a 1944.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1935–1938 a 1945.*

Rok	A	B	C
1928	115	58	5
1929	116	58	3
1930	112	52	3
1931	111	54	3
1932	115	48	3
1933	115	52	4
1934	120	56	4
1935	126	53	4
1936	122	50	4
1937	123	50	4
1938	115	47	3
1939	102	42	3
1940	96	39	4
1941	87	35	4
1942	80	32	4
1943	72	32	4
1944	64	30	4

A – Severočeská hnědouhelná pánev, B – Falknovsko-Loketská pánev, C – „Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“.

Tabulka 24: Počet vytěžených tun uhlí v celém Československu mezi léty 1927 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1935, 1938.*

Rok	Černé uhlí	Hnědé uhlí
1927	14016300	19620637
1928	14560305	20451421
1929	16521457	22560796
1930	14435002	19193669
1931	13102712	17931635
1932	10961021	15858396
1933	10531993	15063095
1934	10687478	15172108
1935	10894483	15113576
1936	12233181	15948767
1937	16777519	17895359

Tabulka 25: Počet dělníků zaměstnaných v uhelném hornictví mezi léty 1927 a 1936
(celé Československo).

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1935, 1937.*

Rok	Černé uhlí	Hnědé uhlí
1927	58271	39180
1928	57648	39755
1929	58485	40923
1930	58592	39428
1931	54887	35944
1932	51454	33387
1933	47072	31378
1934	43874	29647
1935	42657	28956
1936	41483	29043

Tabulka 26: Počet dělníků na Kladensko-rakovnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	Počet dělníků v dole			Počet dělníků na povrchu			Celkem
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy	
1932	2765	3855	0	2217	5	139	8981
1933	2621	3634	0	2033	1	129	8418
1934	2550	3304	0	1863	0	111	7828
1935	2547	2997	0	1757	0	95	7396
1936	2397	2658	0	1623	10	76	6764
1937	2401	2852	0	1633	34	73	6993

Tabulka 27: Počet dělníků na Plzeňsko-radnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	Počet dělníků v dole			Počet dělníků na povrchu			Celkem
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy	
1932	1341	1789	0	961	5	113	4209
1933	1273	1657	0	845	4	99	3878
1934	1257	1571	0	909	3	104	3844
1935	1238	1492	0	906	2	101	3739
1936	1202	1454	0	915	2	96	3669
1937	1215	1422	0	887	2	92	3618

Tabulka 28: Počet dělníků v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi roky 1932 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	Počet dělníků v dole			Počet dělníků na povrchu			Celkem
	Havíři	Ostatní dělníci	Mladiství	Muži	Mladiství	Ženy	
1932	18	4	0	15	0	0	37
1933	28	28	0	20	0	5	81
1934	69	75	0	47	0	14	205
1935	213	130	0	102	34	9	488
1936	13	10	0	8	0	3	34
1937	24	15	0	9	1	7	56

Tabulka 29: Průměrné mzdy na Kladensko-rakovnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	A			B				C
	Havíři	Voziči	Ostatní dělníci	Profesionisté	Ostatní dělníci	Mladiství	Ženy	
1932	42,58	29,71	39,66	39,23	29,28	17,69	18,74	266
1933	41,69	29,56	37,80	38,62	29,28	18,34	18,77	242
1934	41,52	29,74	37,56	38,42	29,23	0	18,45	256
1935	40,82	29,68	37,06	37,54	29,05	18,00	18,08	245
1936	40,66	29,75	36,74	37,21	29,33	15,38	17,89	269
1937	40,79	29,17	36,98	37,46	29,53	15,9	17,93	298

A – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků v dole v Kč, B – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků na povrchu v Kč, C – Průměrný počet směn přepočítaný na jednoho dělníka.

Tabulka 30: Průměrné mzdy na Plzeňsko-radnické pánvi mezi roky 1932 a 1937.Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	A			B				C
	Havíři	Voziči	Ostatní dělníci	Profesionisté	Ostatní dělníci	Mladiství	Ženy	
1932	40,13	33,50	38,52	35,01	28,81	14,46	16,36	266
1933	38,74	32,29	36,88	34,57	29,04	12,97	18,26	249
1934	38,62	32,25	36,43	35,16	29,81	10,05	17,82	279
1935	38,72	32,30	36,28	34,36	29,23	7,29	18,11	287
1936	37,74	32,07	36,24	34,14	28,82	2,93	17,27	273
1937	38,15	31,74	35,71	33,86	28,76	12,78	16,99	287

A – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků v dole v Kč, B – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků na povrchu v Kč, C – Průměrný počet směn přepočítaný na jednoho dělníka.

Tabulka 31: Průměrné mzdy v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ mezi roky 1932 a 1937.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938.*

Rok	A			B				C
	Havíři	Voziči	Ostatní dělníci	Profesionisté	Ostatní dělníci	Mladiství	Ženy	
1932	26,47	20,04	21,56	25,31	21,92	0	0	303
1933	25,80	18,83	20,06	22,46	16,81	0	11,25	306
1934	24,12	20,15	18,60	22,92	17,53	0	12,22	270
1935	29,57	22,76	20,58	27,04	20,27	13,27	12,56	239
1936	29,76	18,17	20,86	21,26	17,34	0	12,93	252
1937	29,36	19,00	22,46	22,83	18,42	16,29	12,04	273

A – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků v dole v Kč, B – Průměrná mzda na jednu směnu dělníků na povrchu v Kč, C – Průměrný počet směn přepočítaný na jednoho dělníka.

Tabulka 32: Počty kamenouhelných důlních podniků mezi roky 1932 a 1944.

Zdroj: *Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1933-1938 a 1945.*

Rok	Kladensko-rakovnická pánev	Plzeňsko-radnická pánev	Ostatní doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
1932	20	18	3
1933	19	20	3
1934	24	21	3
1935	21	21	3
1936	21	22	3
1937	21	19	3
1938	26	19	3
1939	24	28	4
1940	30	25	5
1941	28	25	4
1942	28	24	3
1943	29	25	3
1944	29	25	2

Tabulka 33: Množství vytěženého černého uhlí ve Lhoticích a Moravské Třebové²⁷⁶ mezi roky 1932 a 1936 (v tunách).

Zdroj: Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1945.

Rok	Lhotice	Moravská Třebová
1932	300	3078
1933	6316	3599
1934	15516	4351
1935	3714	4803
1936	1252	5148

Tabulka 34: Množství vytěženého černého uhlí mezi roky 1938 a 1944 (v tunách).

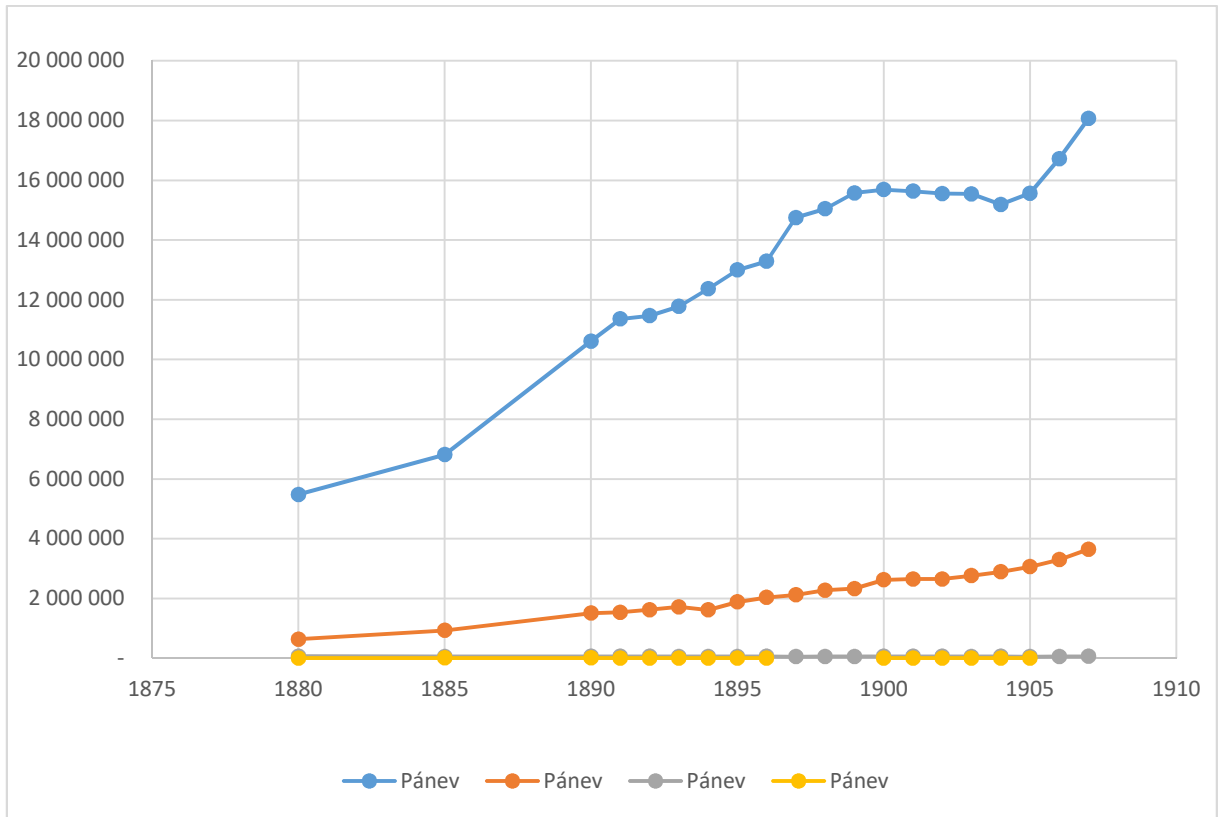
Zdroj: Zprávy zemského úřadu statistického republiky Československé, 1945.

Rok	Kladensko-rakovnická pánev	Plzeňsko-radnická pánev	Ostatní doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
1938	1940812	917744	17379
1939	2181464	1012695	24887
1940	2383616	1110745	30203
1941	2160753	1060151	34996
1942	2153665	1061126	40329
1943	2216401	1093075	28161
1944	2070331	1012421	25035 (Lhotice: 15960)

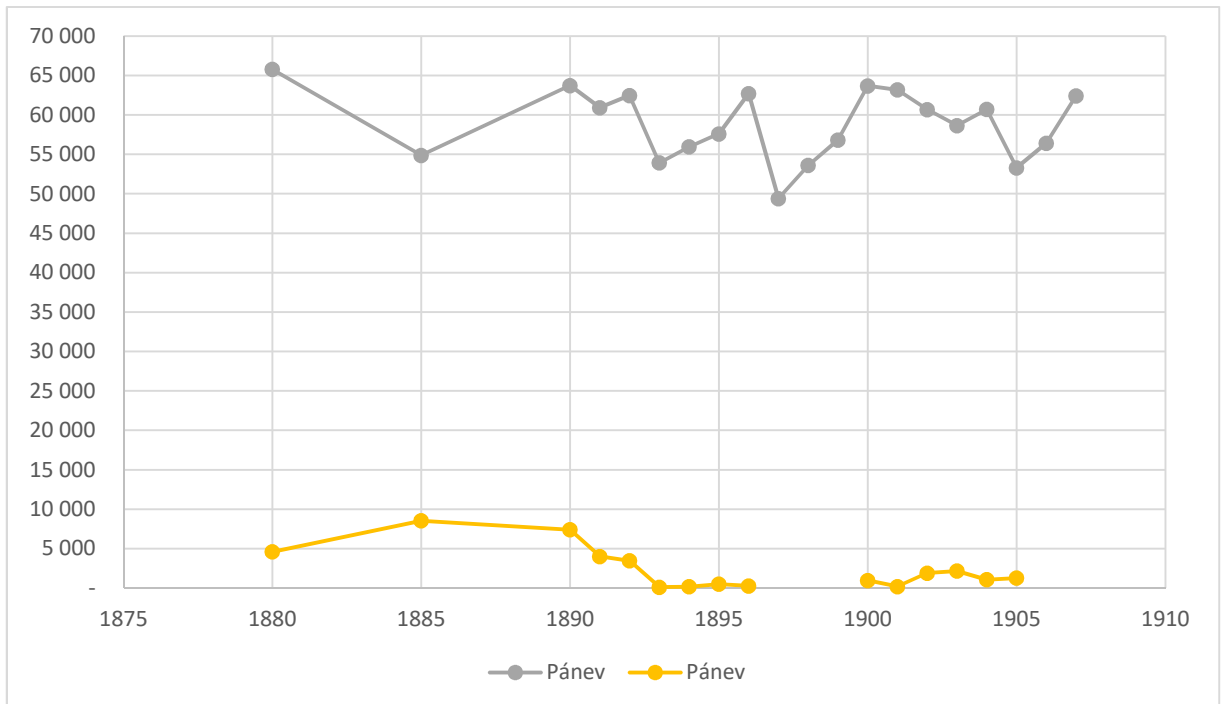
²⁷⁶ Moravská Třebová byla vybrána k porovnání, protože tvořila nejvýnosnější důl v kategorii „Ostatní kamenouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“.

12.2 Grafy

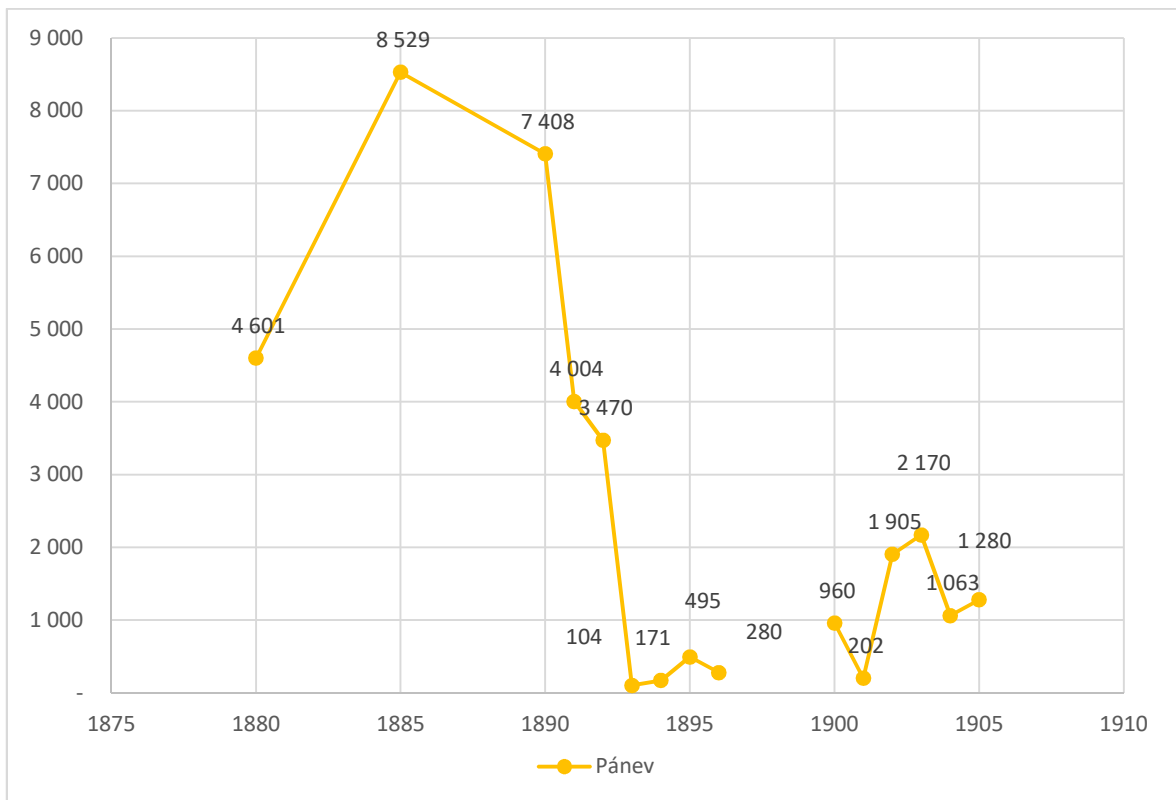
Graf 1: Těžba hnědého uhlí v t.

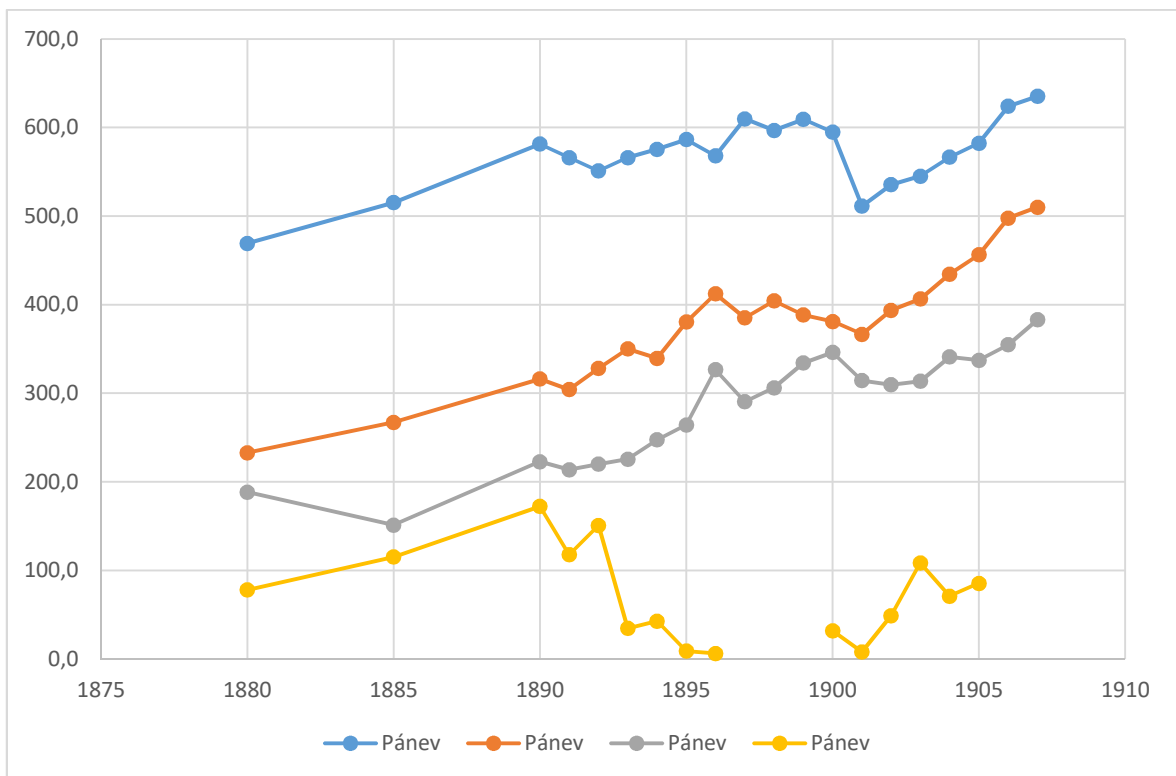
Graf 2: Těžba hnědého uhlí v t.

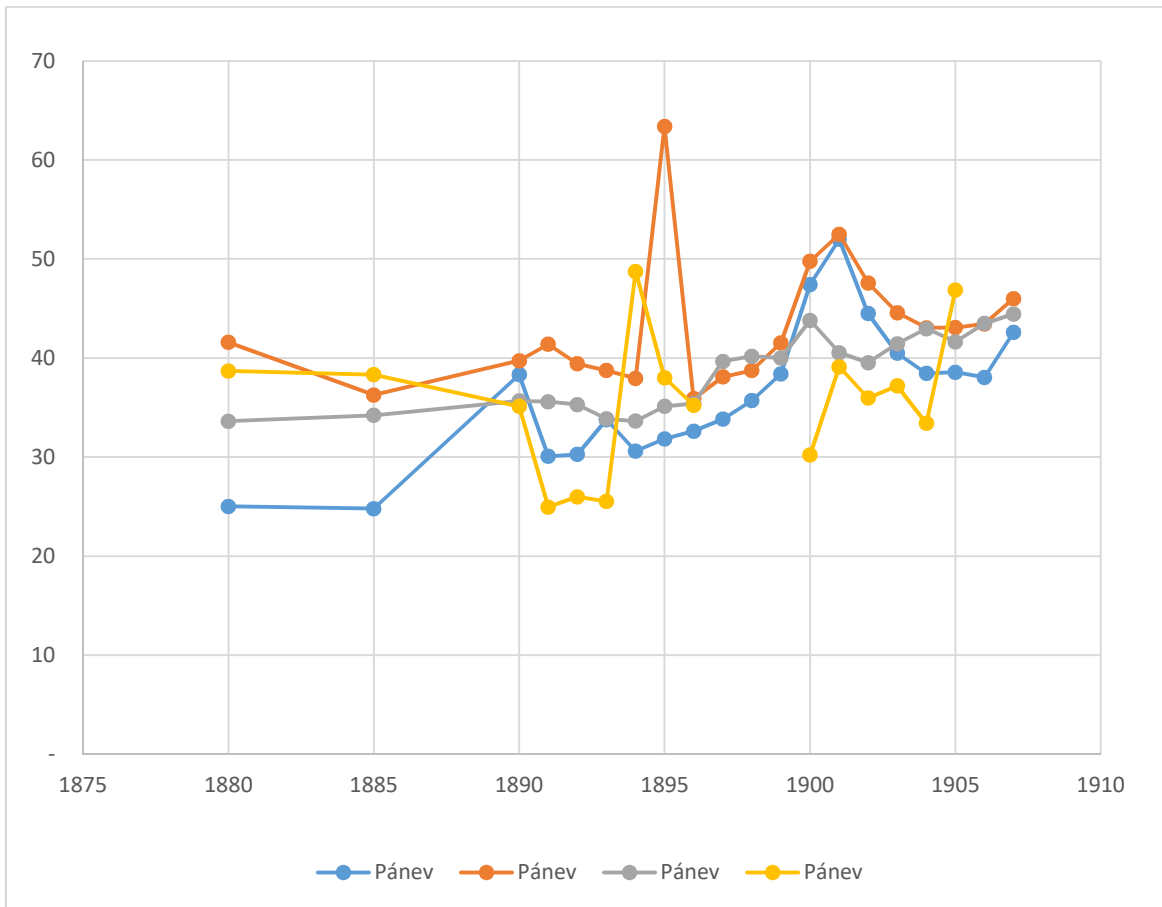
Graf 3: Těžba hnědého uhlí na českobudějovické pánvi v t.

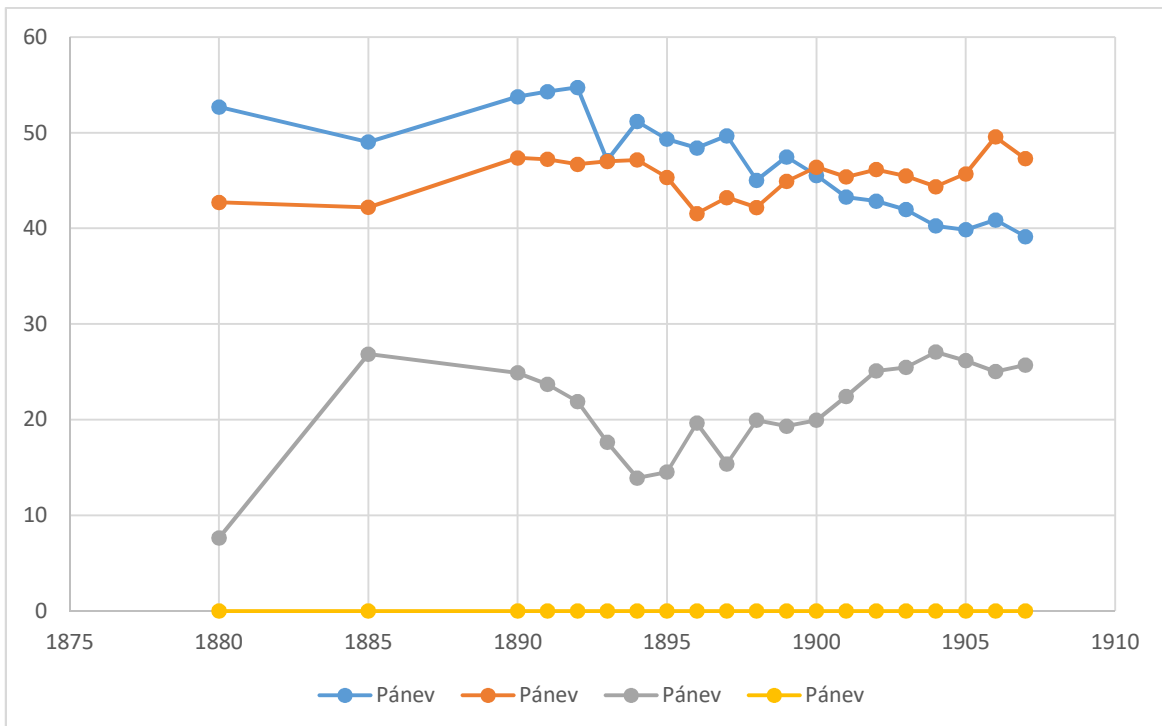
Graf 4: Graf efektivity těžby (množství vytěžených tun uhlí na jednoho dělníka za rok).

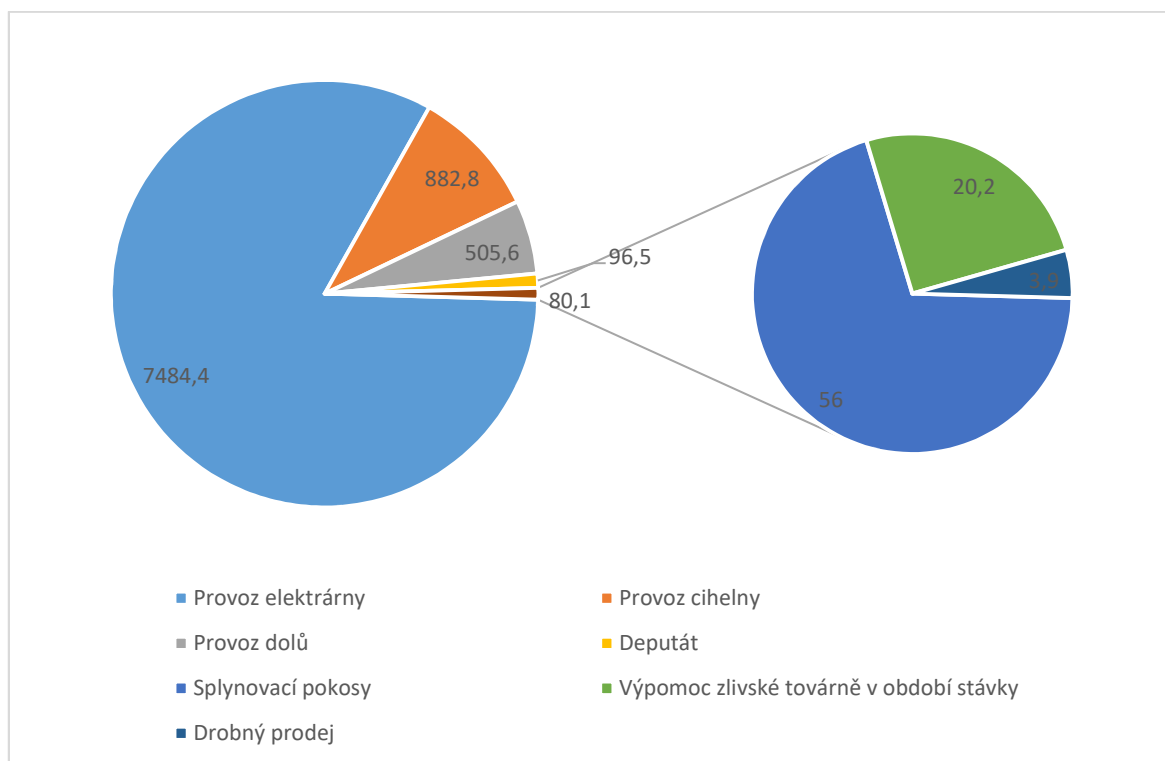
Graf 5: Vývoj ceny za 10 t hnědého uhlí na jednotlivých hnědouhelných pánevích.

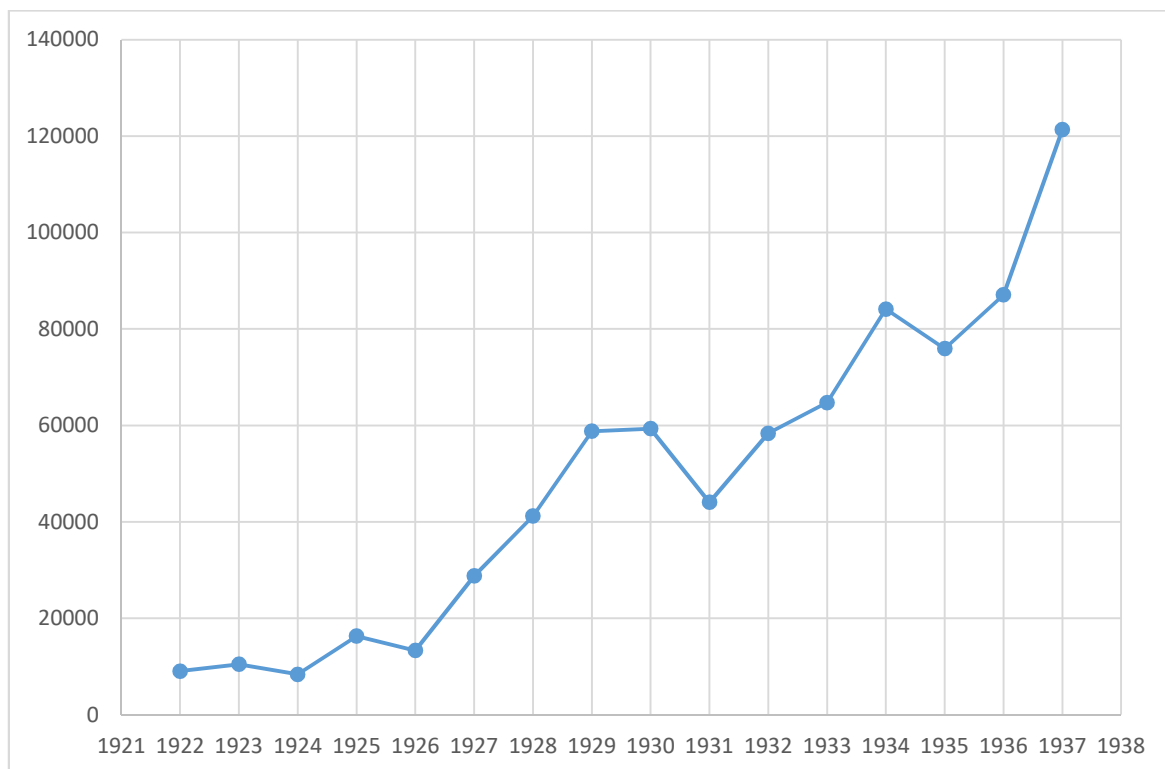
Graf 6: Poměr vyexportovaného uhlí do ciziny (v %).

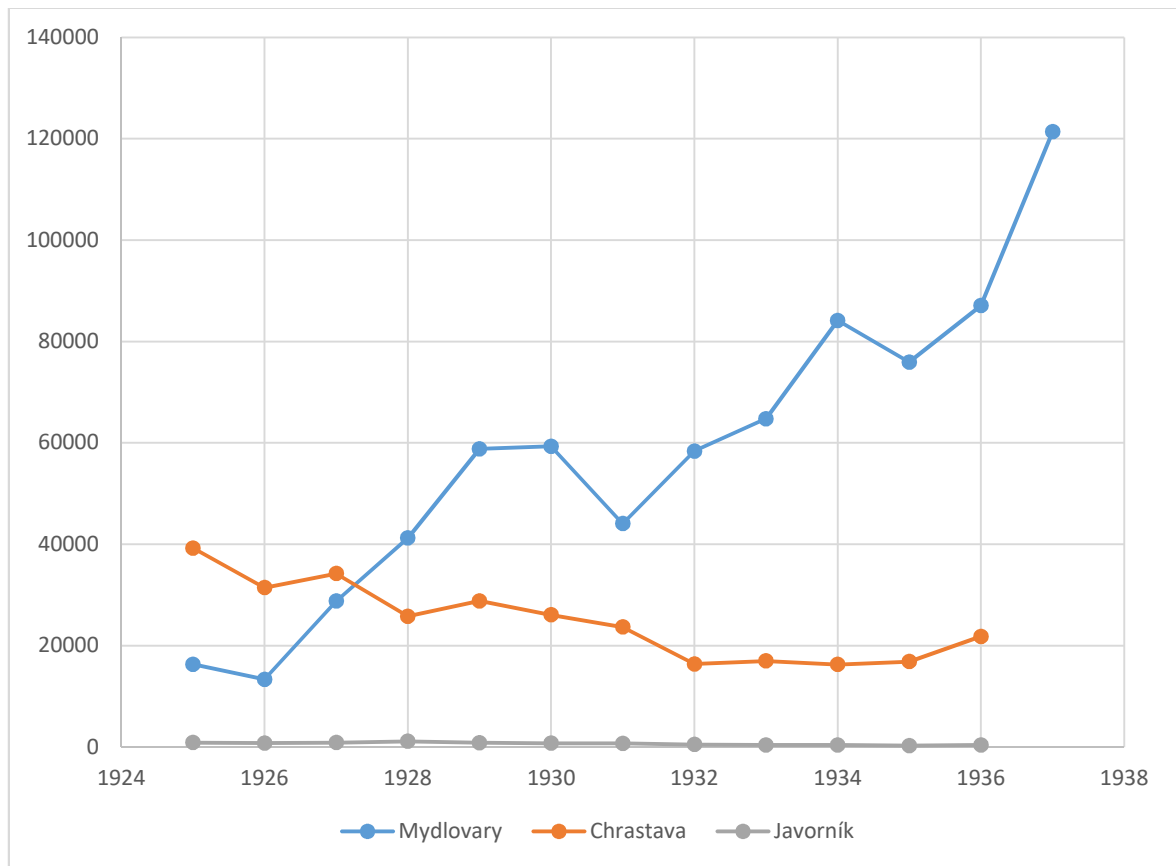
Graf 7: Využití uhlí vytěženého v Mydlovarech za rok 1922 v t.

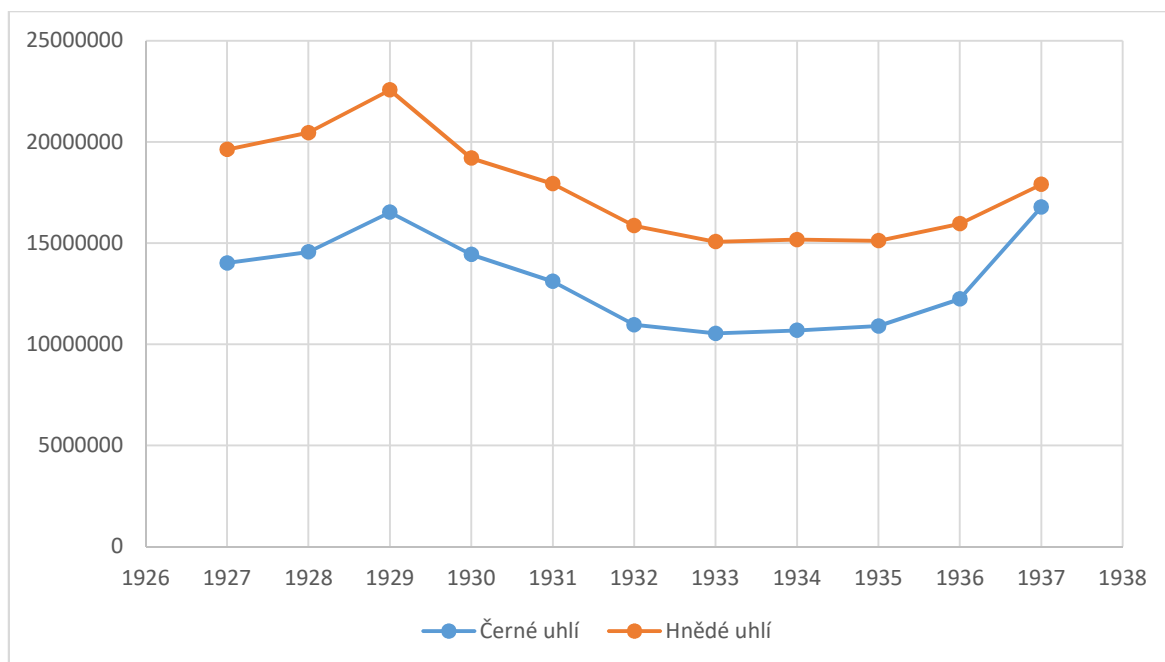
Graf 8: Množství vytěženého uhlí v mydlovarských dolech

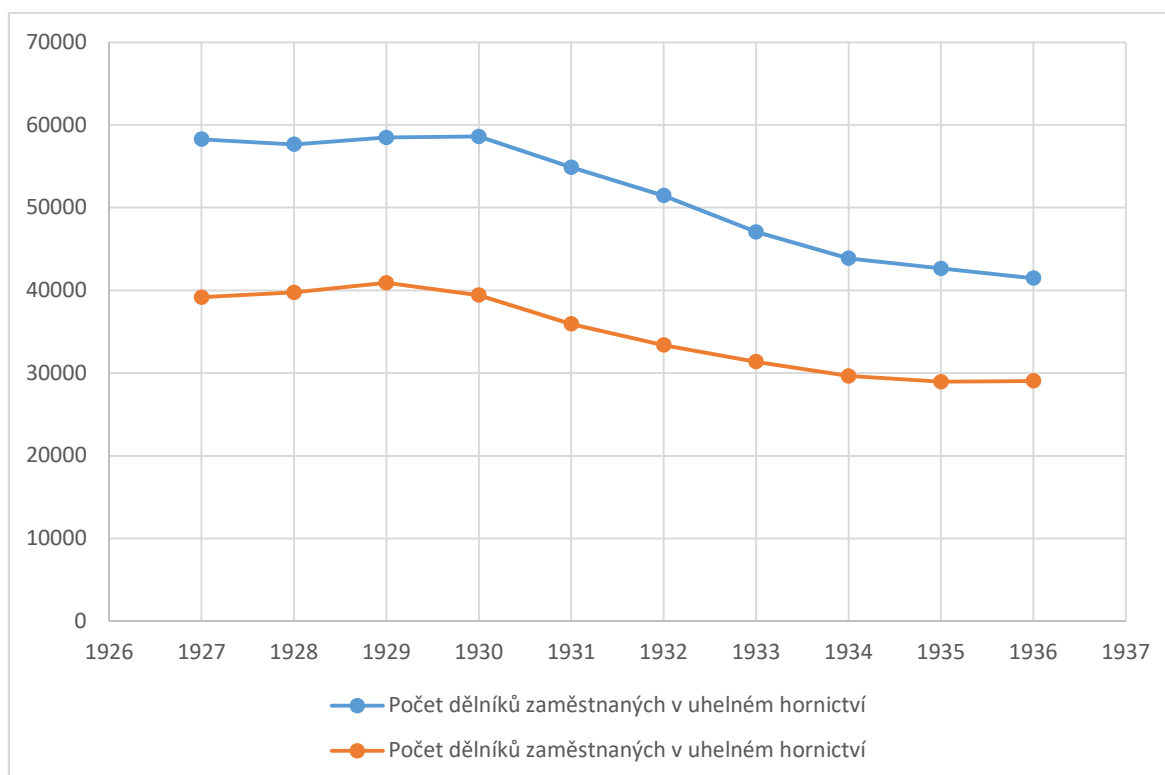
Graf 9: Těžba hnědouhelných podniků z kategorie "Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku."

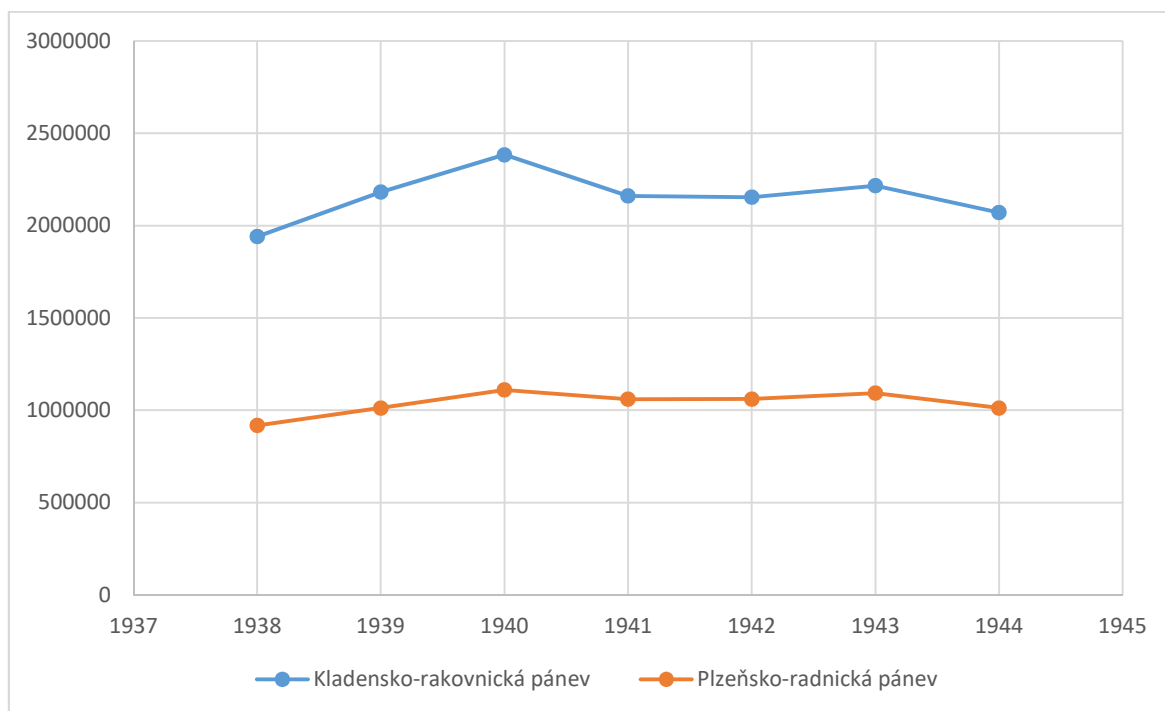
Graf 10: Vývoj těžby uhlí v Československu v t.

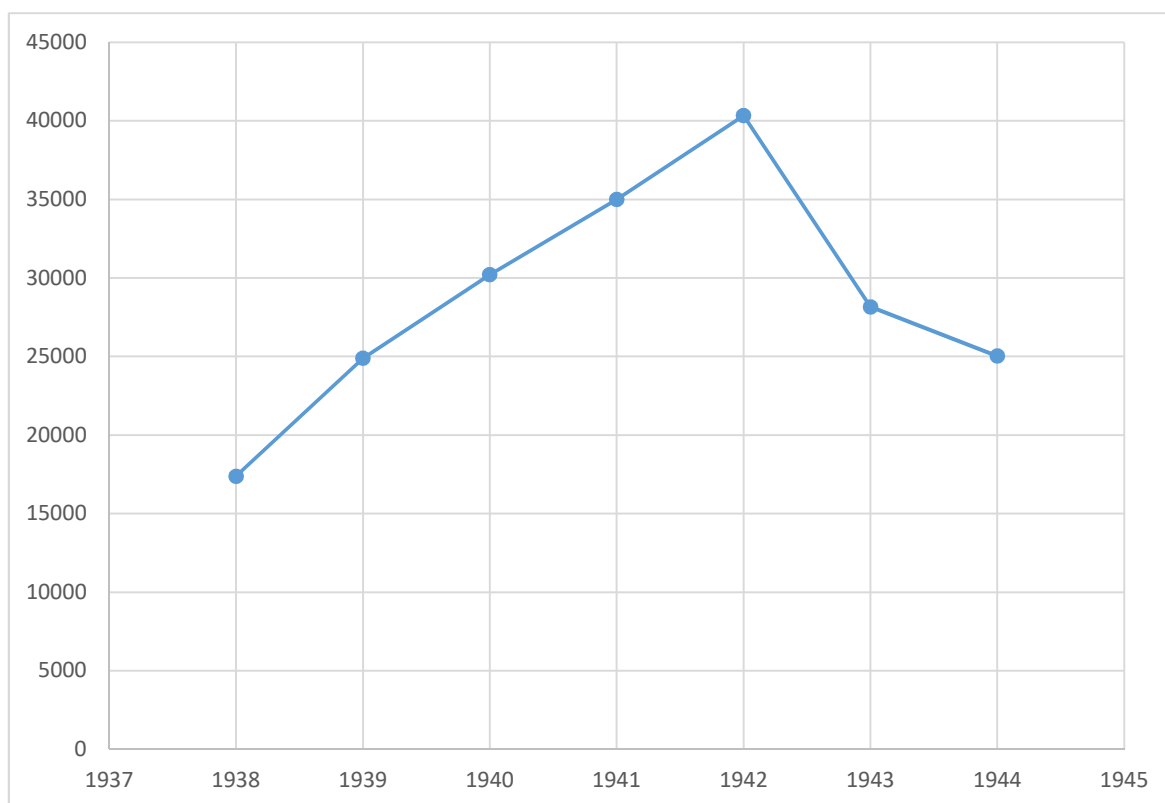
Graf 11: Vývoj počtu dělníků zaměstnaných v uhelné těžbě.

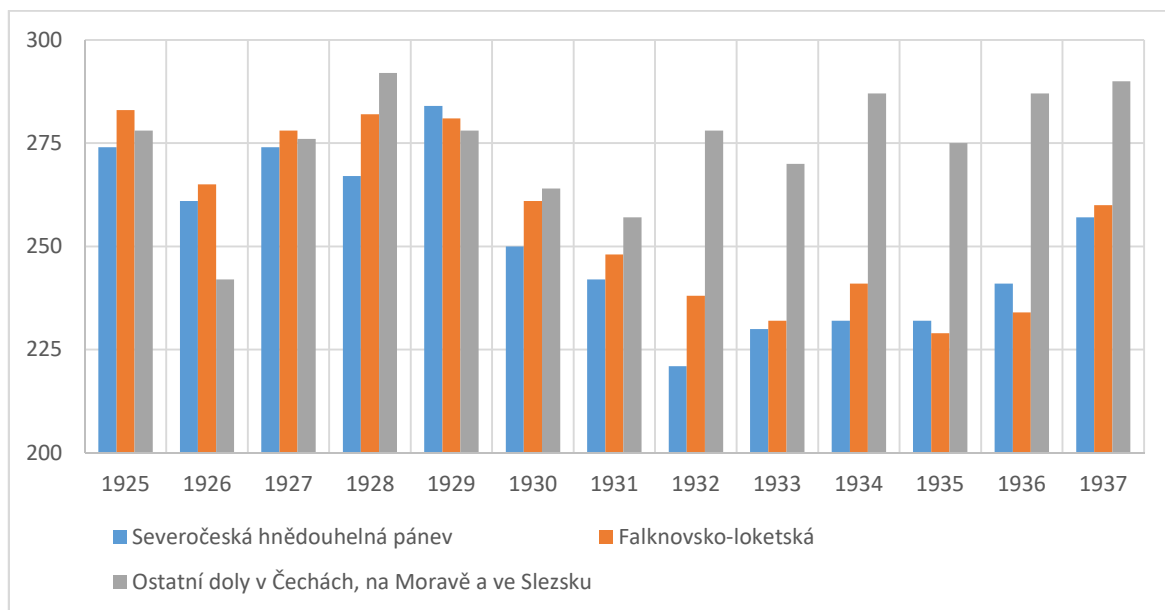
Graf 12: Počet vytěženého černého uhlí v t.

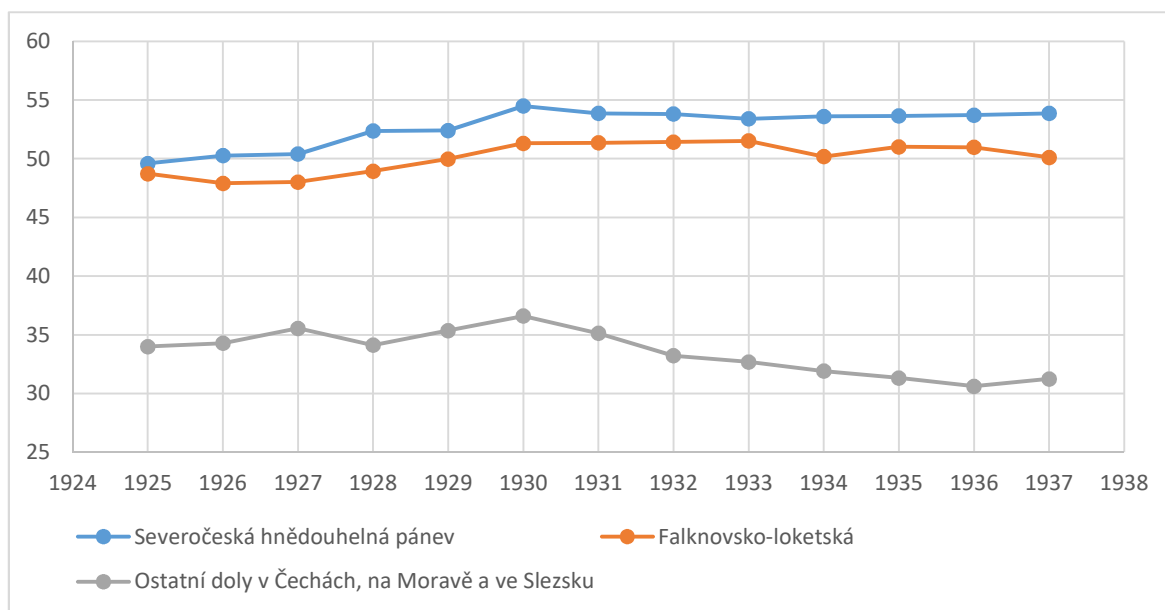
Graf 13: Těžba uhlí na "Ostatních kamenouhelných dolech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku" v t.

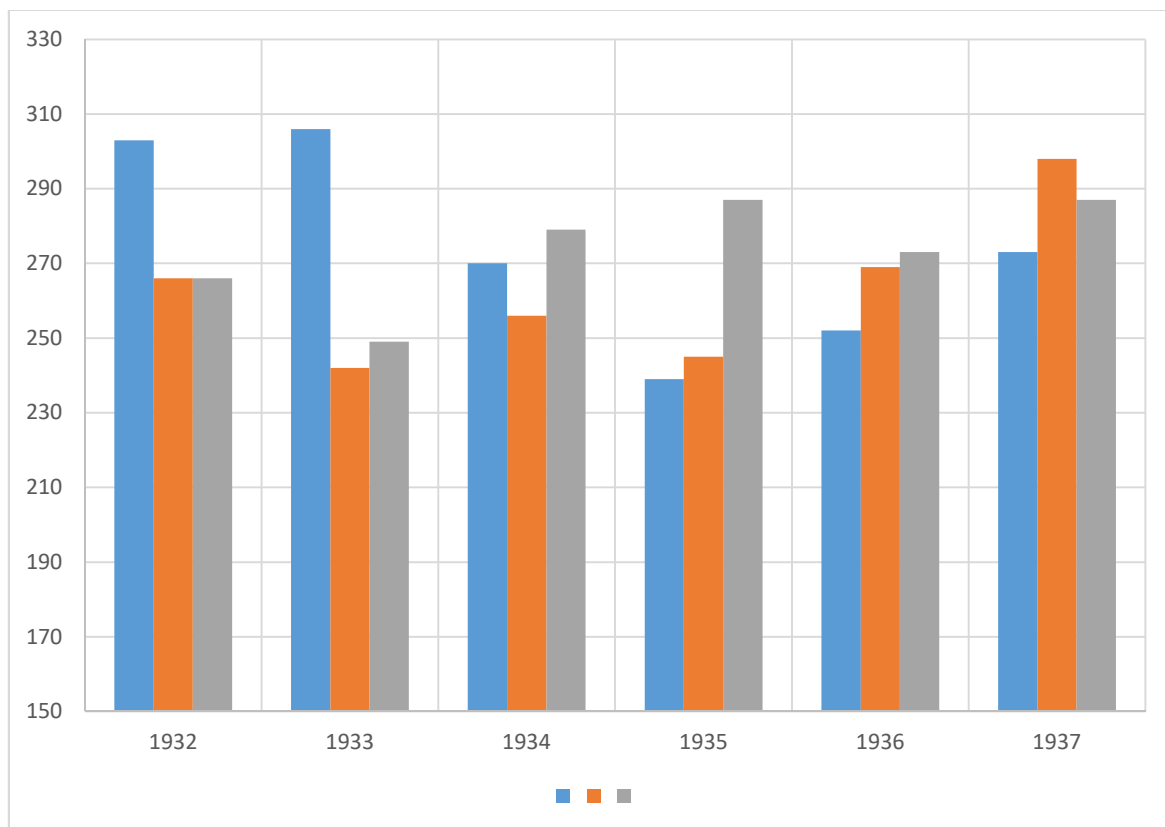
Graf 14: Srovnání průměrného počtu směn odpracovaných jedním dělníkem v hnědouhelném průmyslu za rok.

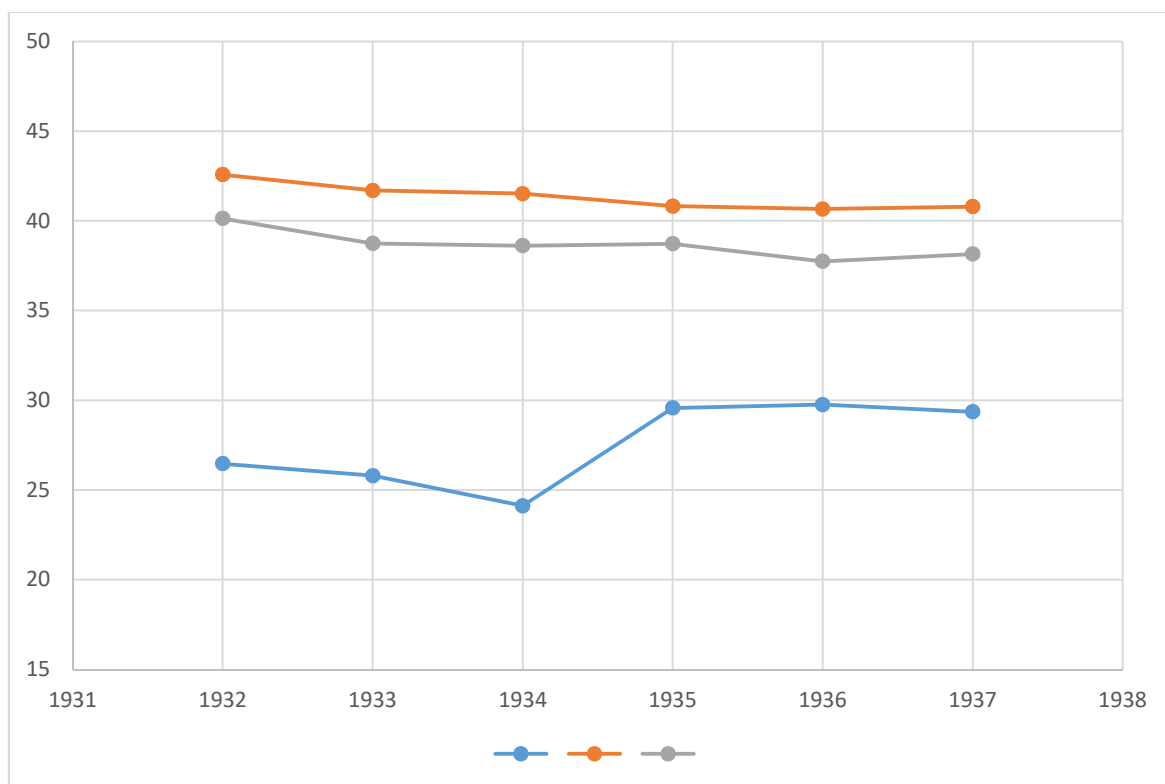
Graf 15: Vývoj mezd za jednu směnu havířů v hnědouhelném průmyslu (v Kč).

Graf 16: Průměrný počet odpracovaných hodin jednoho dělníka v kamenouhelném průmyslu.

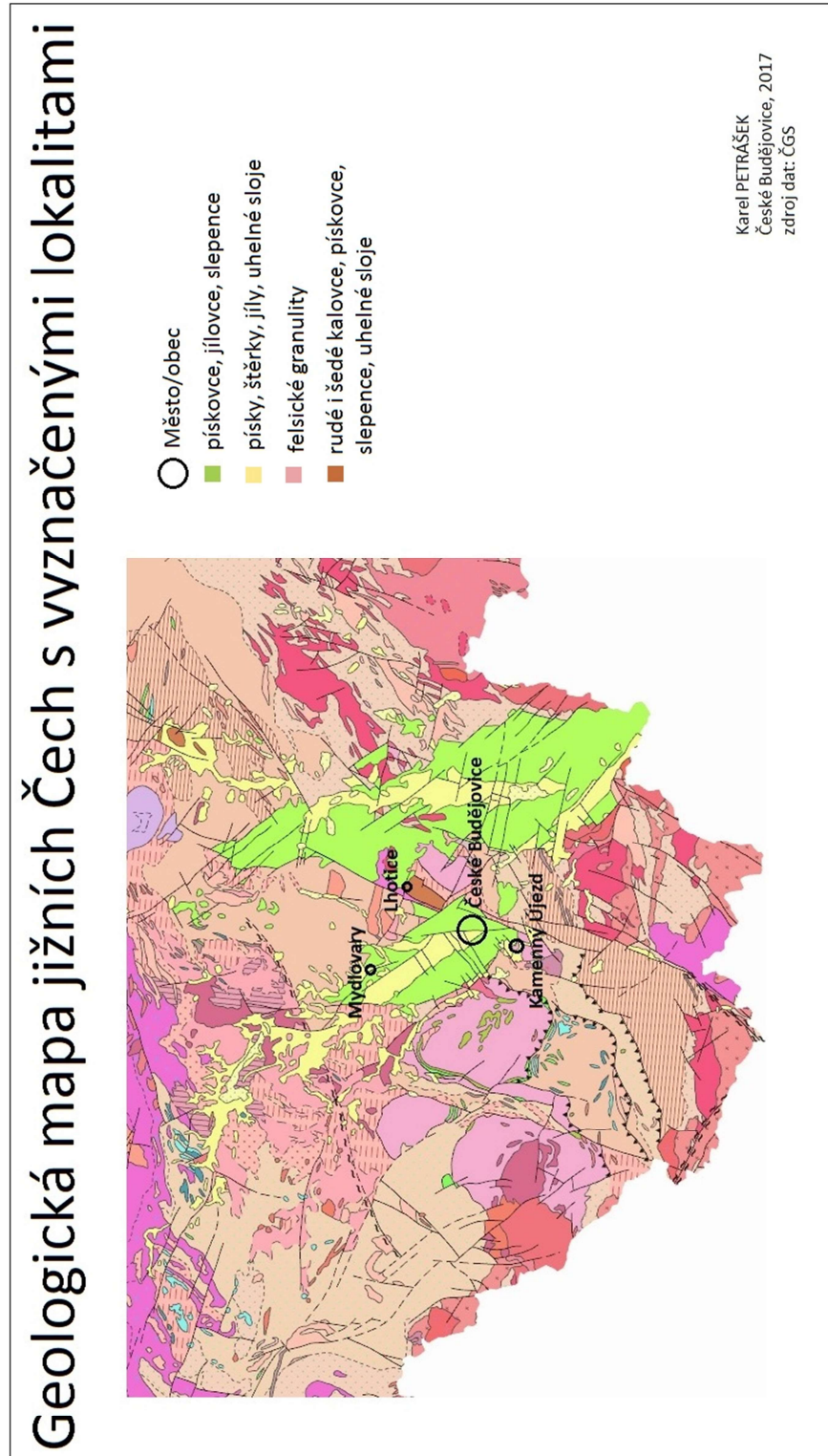
Graf 17: Vývoj mezd za jednu směnu havířů v kamenouhelném průmyslu v KČ.

12.3 Mapy

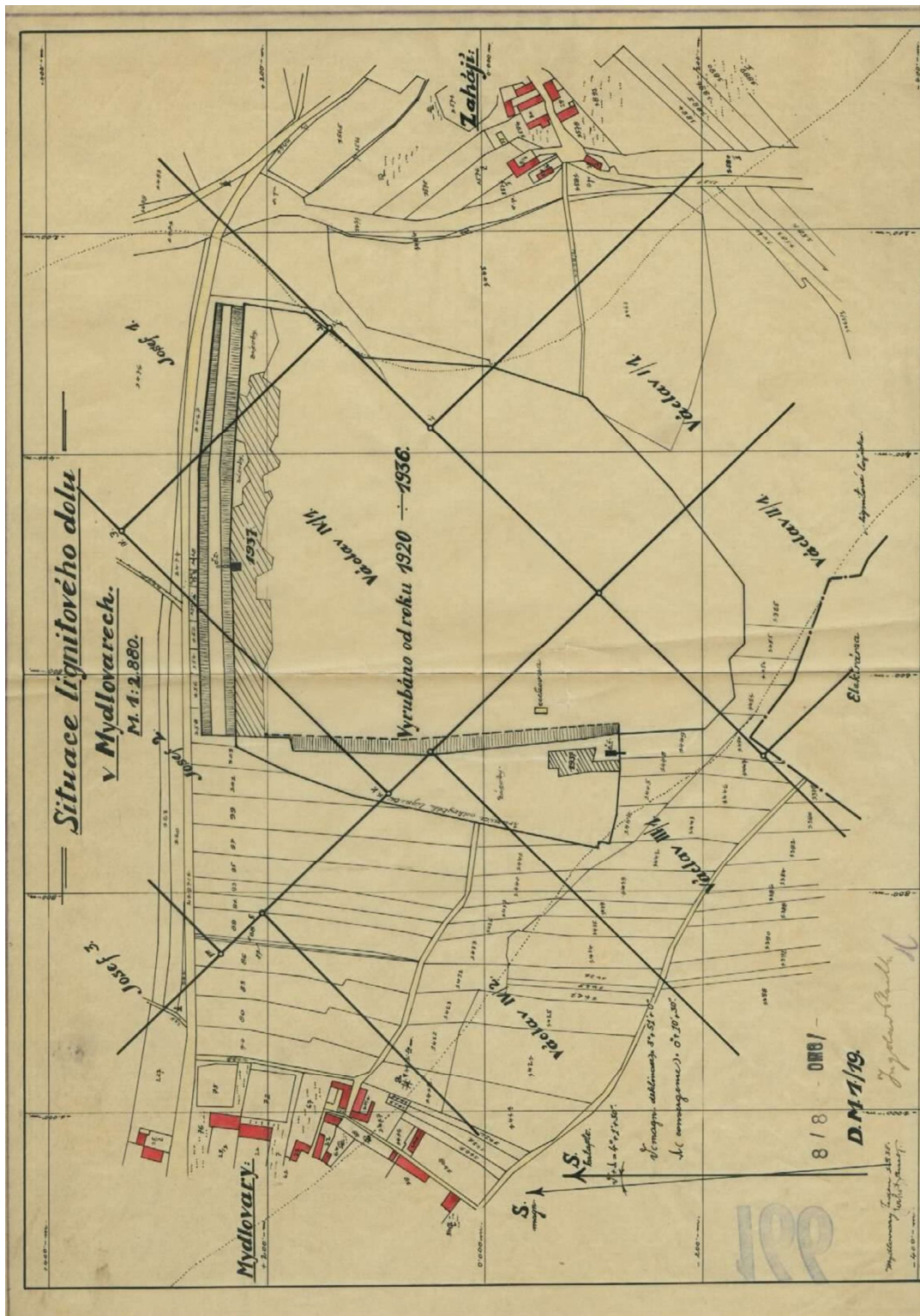
Mapa 1: Geologická mapa jižních Čech

Zdroj: Archiv autora.

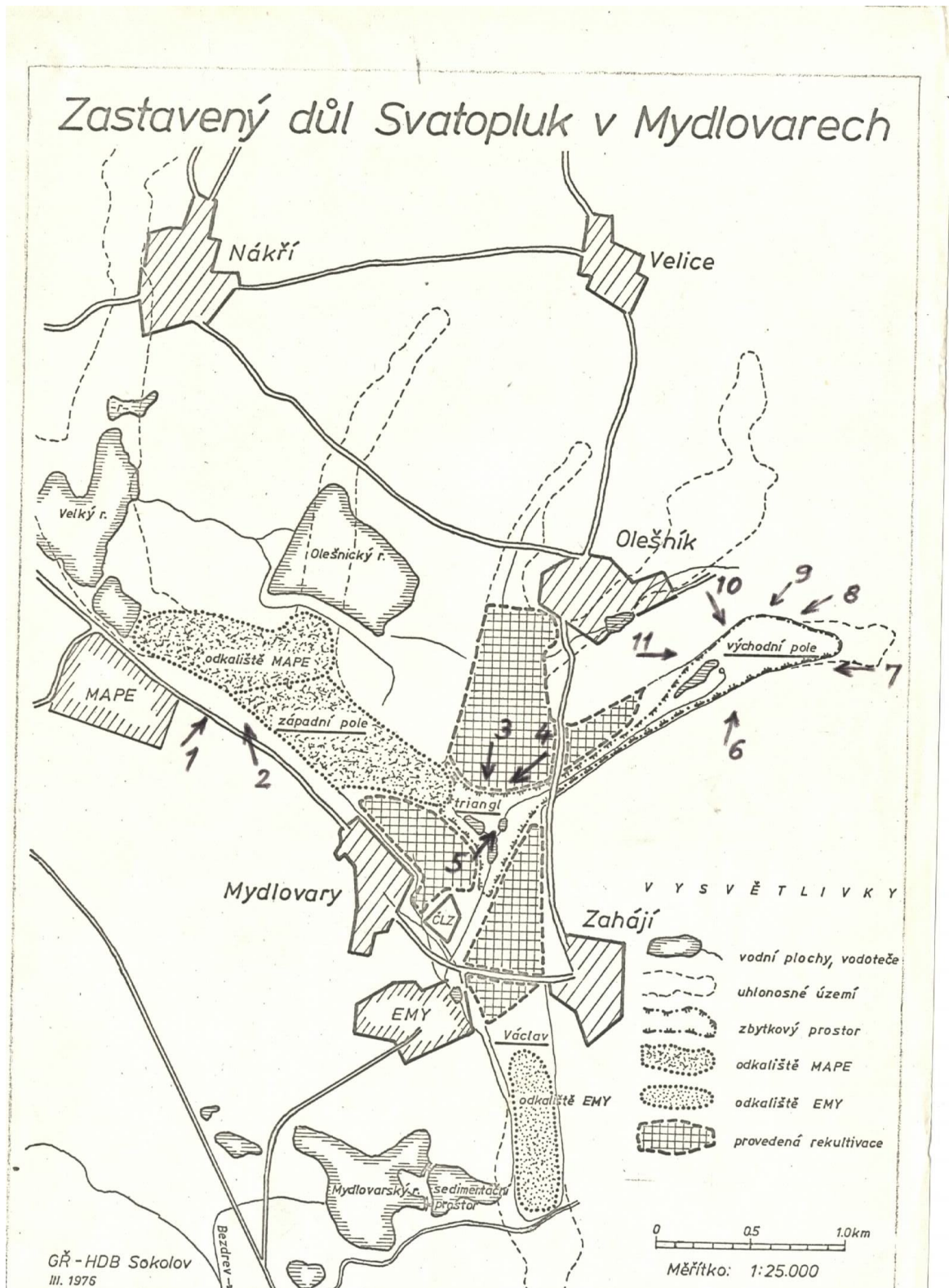
Mapa 2: Mapa stavu mydlovareckých lignitových dolů k roku 1938.

Zdroj: Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary.

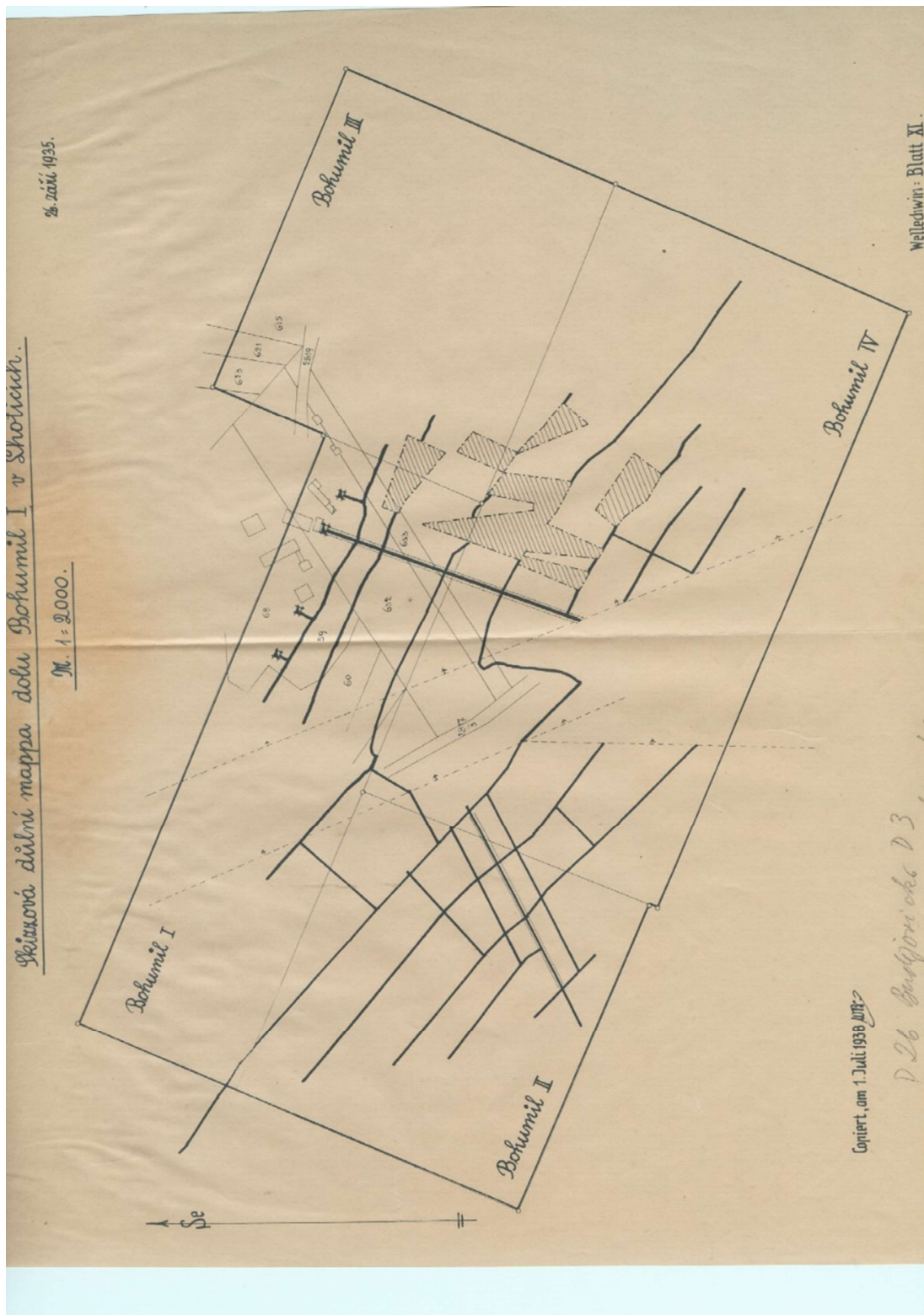
Mapa 3: Mapa zastaveného dolu Svatopluk a jeho okolí k roku 1976.

Zdroj: Archiv SU Sokolov, fond ČLZ Mydlovary.

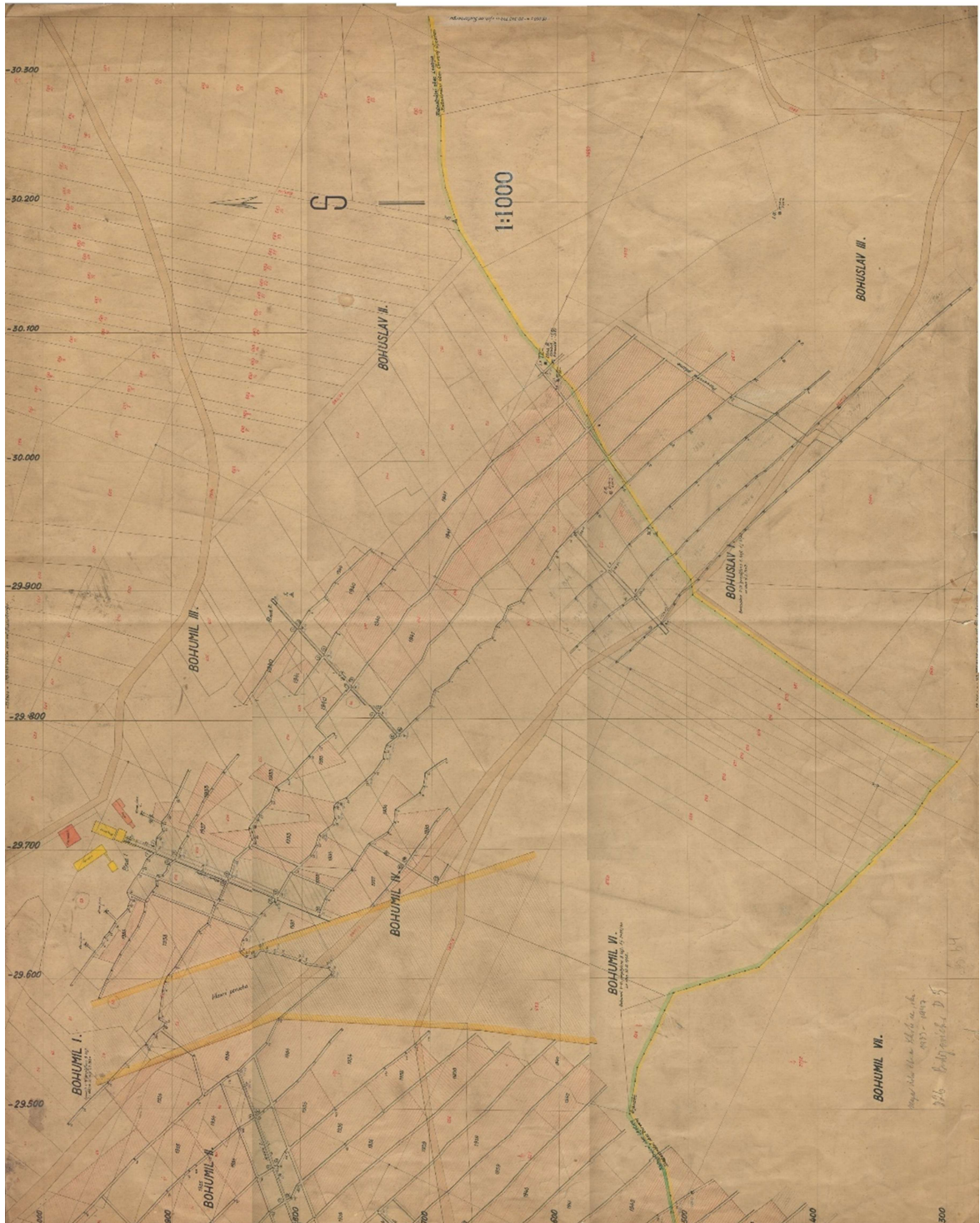
Mapa 4: Skicová mapa dolu Etna I k roku 1935.

Zdroj: Archiv SU Sokolov, 64-Budějovicko D 3.

Mapa 5: Celková mapa dolů Etna k roku 1947.

Zdroj: Archiv SU Sokolov, 64-Budějovicko D 5.

12.4 Obrázky a fotografie

Příloha 1: Pohled na doly v K. Újezdě z jižní strany (přibližně 90. léta 19. století).

Zdroj: Archiv autora.

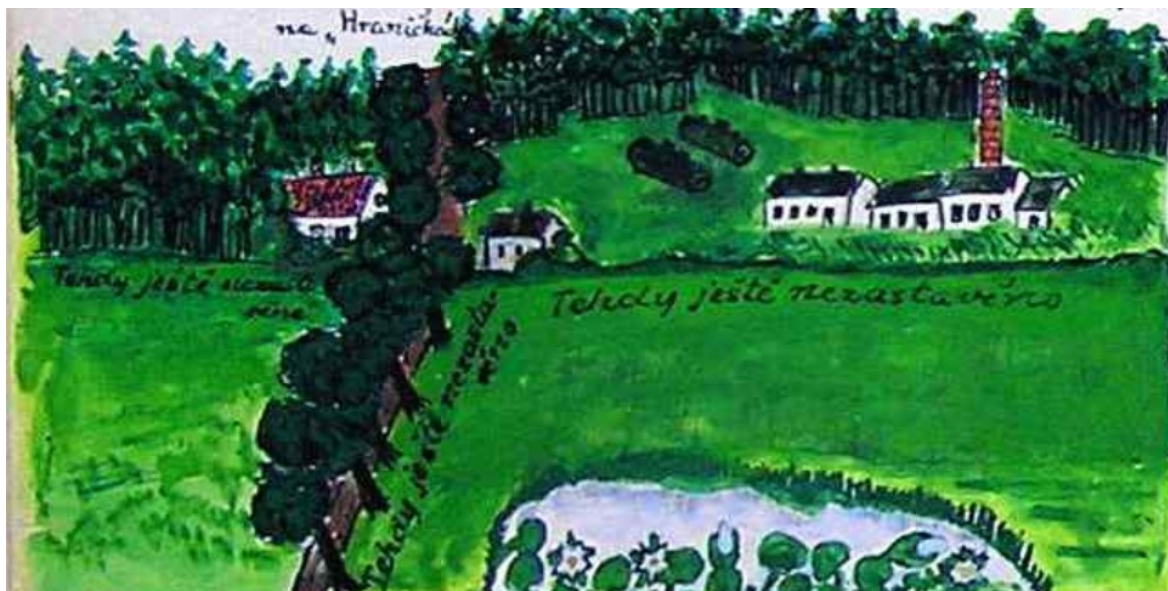
Příloha 2: Pohled na doly v K. Újezdě z jižní strany (přibližně 20. léta 20. století).

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 3: Kronikářova představa dolů v K. Újezdě v roce 1896.

Zdroj: SOKA České Budějovice, fond Místní národní výbor Kamenný Újezd, sign. B1082, s. 252.

Příloha 4: Podoba dolů v K. Újezdě mezi roky 1913 a 1919.

Zdroj: SOKA České Budějovice, fond Místní národní výbor Kamenný Újezd, sign. B1082, s. 252.

Příloha 5: Dnešní stav dolů v K. Újezdě.

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 6: Poslední zděné zbytky důlní zástavby v K. Újezdě.

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 7: Pohled na důl Svatopluk a tepelnou elektrárnu (b. d.).

Zdroj: Archiv SU.

Příloha 8: Správní budova a úpravna uhlí dolů Etna (30. léta 20. století).

Zdroj: Lhotice [online] www.hornictvi.info [citováno 2017-18-07].

Antracitový podnik jihočeský: Pohled na úpravnu a administrační budovu a strojovnu.

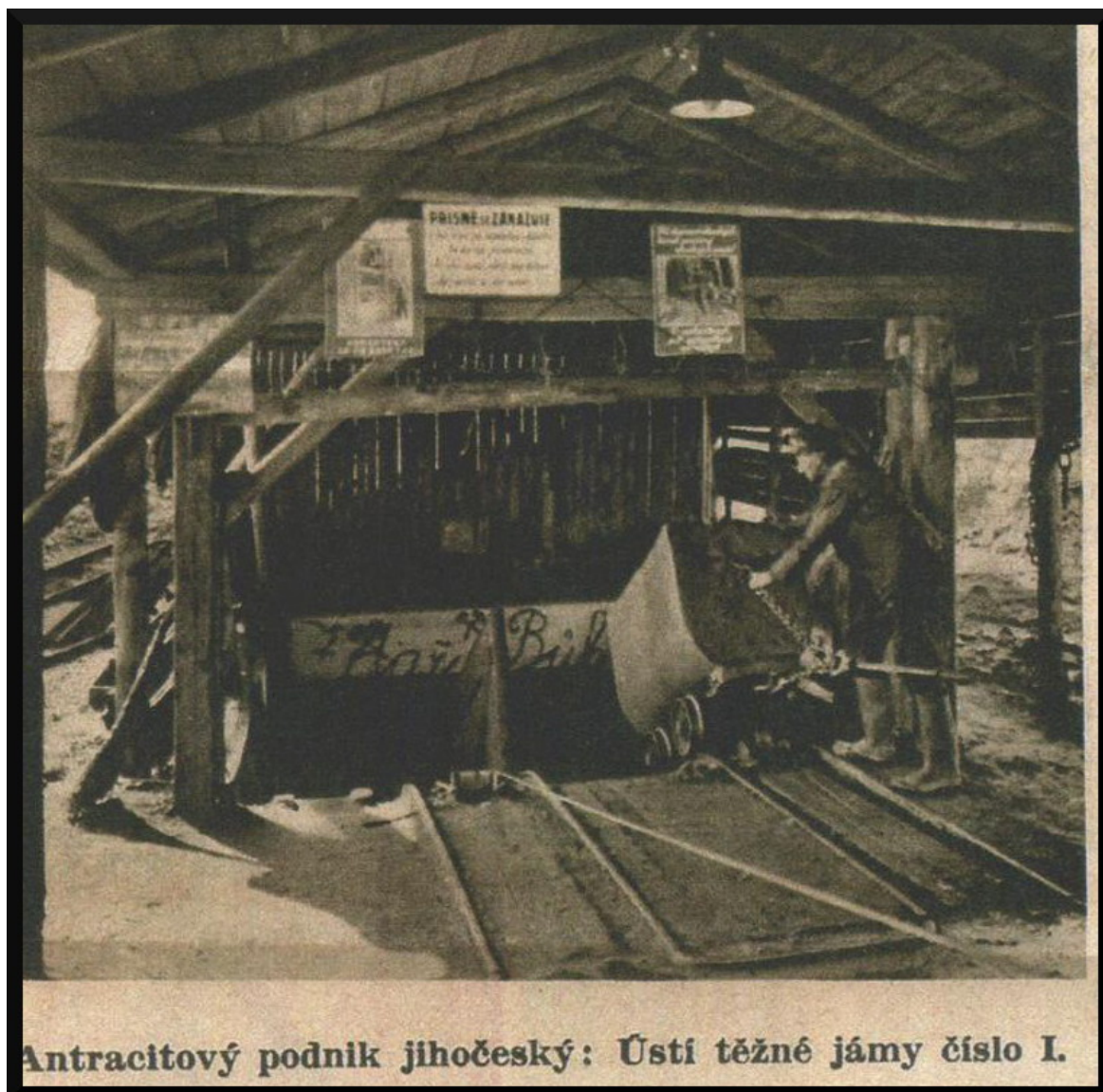
Příloha 9: Třídírna uhlí v dolech Etna (30. léta 20. století).

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 10: Ústí těžné jámy Etna I (30. léta 20. století).

Zdroj: Lhotice [online] www.hornictvi.info [citováno 2017-18-07].

Antracitový podnik jihočeský: Ústí těžné jámy číslo I.

Příloha 11: Torzo násypky. Bývalé doly Etna (dnešní stav).

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 12: Pohled na haldu ze severní strany. Bývalé doly Etna (dnešní stav).

Zdroj: Archiv autora.

Příloha 13: Pamětní deska na bývalé správní budově dolů Etna

Zdroj: Archiv autora.

